

Të pafajshmit

Paola Calvetti

TË PAFAJSHMIT

Roman

Përktheu: Romina Kasharaj

TË PAFAJSHMIT

Kushtuar fëmijëve të mi, Davidit dhe Xhulias

Titulli i origjinalit:
GLI INNOCENTI

Titulli i botimit në gjuhën shqipe:
TË PAFAJSHMIT

Copyright 2017 Botimet Living
Tiranë, 2017
Shtypur në Shqipëri
ISBN: 978-9928-216-27-4

Botuese: Ridvana Dulaku

Përktheu: Romina Kasharaj
Redaktoi: Bledar Çepele, Edvina Sojati
Design & Layout: Dritan Lleshi

Kryeredaktore: Etleva Çepele

Të gjitha të drejtat e këtij libri janë të rezervuara.
Ndalohej kopjimi apo riprodhimi i pjesshëm apo i plotë me çdo lloj mjeti e forme.

Adresa

Rruga e Qelqit, Kombinat
Tiranë, Shqipëri
Tel: +35544800008
Fax: +35544800001
email: info@living.al

Living online:

www.living.al
[facebook/Living](https://facebook.com/Living)
[instagram/Living_Albania](https://instagram.com/Living_Albania)
youtube.com/TringDigital
twitter.com/TringDigital

Firence, sot

Ajo ngrihet dhe është më se e qartë se, të paktën për të, ajo bisedë merr fund aty.

Çohem vetëtimthi nga karrigia dhe i zgjas dorën.

- Po patët nevojë për ndonjë gjë këto ditë, më thoni.

Kisha vite që prisja të takoja gruan që kam përballë këto çaste. E përfytyroja më të moshuar, por, në të vërtetë, është një zonjë rreth të pesëdhjetave. Flokët i ka krehur si shatër i viteve 1500 dhe ballukja i mbulon ballin - si stili i Mirej Matjësë, me pak fjalë. Sytë i ka si dy liqene të vogla e të gjelbra, që të ngjallin besim. Zëri, muzikor dhe i ëmbël, i ngjan portretit të saj.

Ajo e di përse kam ardhur.

Me shpresën se nuk po e vë re që gjuri ka nisur të më dridhet në mënyrë të pavullnetshme, hedh sytë përreth, vështroj raftet metalike të mbushura me libra, dy tavolinat e rrumbullakëta me karrige të parehatshme druri, njësoj si imja, dhe pupitrin, rreth të cilit përfytyroj ca studiues të heshtur me kokat mbi dosjet që ruajnë historitë tona.

- Gjithçka që ka lidhje me ju, është dokumentuar dhe ruajtur këtu, maestro, - thotë ajo duke treguar një pirg zarfesh të mëdha kafe, mbi të cilat ka mbështetur dorën, si për t'i mbrojtur, që të mos u depërtojë asgjë.

- E përse duhen ruajtur gjithë këto letra kur nuk mund t'i shohim as ne që jemi protagonistë?

Si më gënjeu mendja se mund ta prekja në zemër? Ajo, grua ja durimplotë, dhe unë, djali fatkeq.

- Fshehtësia para së gjithash, apo jo? Ju mbani regjistrin e fëmijëve të braktisur, zonjë, dhe mund të tregoni shumë gjëra, po të doni. Sidoqoftë, ia di për nder këtij qyteti dhe dëshiroj ta shpreh mirënjohjen me të vetmen gjë që di të bëj: të luaj muzikë.

Rrëmoj në fytyrën e saj se mos gjej ndonjë shenjë: ia kam nevojën asaj gruaje, ndaj bëj mirë të përdor sa më shpejt një ton më të përzemërt.

- Ne të gjithë ju jemi borxhlinj për koncertin që keni organizuar me aq bujari, maestro, por kjo nuk do të thotë që unë mund të shkel rregullat. Më vjen keq, kështu thotë ligji.

As që më bëhet vonë për kujdesin e saj, sepse duket sheshit se pusullat e mia, dërguar nga çdo cep i botës, paskan qenë copa letrash të pavlera, madje me siguri do të jetë penduar që më priti, por edukata dhe vendi i punës nuk ia lejon që ta shfaqë hapur. Një prej detyrave të saj është edhe mirësjellja. Sidomos me ne. Në të vërtetë, bujaria ime nuk është e paqëllimtë dhe s'mund të mburrem aspak me të.

- Ju keni në dorë çelësat e historisë së pesëqind mijë njerëzve.

- Fjalët tuaja më përkëdhelin sedrën, maestro, por ju i jepni rolit tim më shumë rëndësi, sesa duhet.

- Si mund ta zbuloj historinë time, nëse nuk e di se nga vij? Atmosfera bëhet e nderë nga një heshtje e sikletshme.

- Më falni, nuk doja të tregohesha i vrazhdë.

- Mos u shqetësoni, ju kuptoj më mirë nga sa mendoni, - thotë dhe shton me vendosmëri: - Më besoni, e kuptoj se ç'ndieni, maestro. Ju fajësoni veten që dikur ju kanë braktisur.

Flokët e thinjur dhe dekadat e jetuara në mjegullnajën e dyshimit më kanë bërë të mos lëshoj lehtë pe, prandaj nuk e zgjat më tej bisedën, por them fjalët e fundit goditëse me tonin e një njeriu që s'ka më se çfarë të humbë.

- Me siguri që ajo do të ketë vdekur. Doja vetëm të dija se kush është. Ose kush ishte. Dhe të mos e kërkoja më. Ju keni familje? Fëmijë?

Ajo ngurron për disa sekonda të vrullshme dhe ia ngul sytë dritares në anën e kundërt të dhomës, a thua se do ta largojë vështrimin tej.

- Po, - përgjigjet duke buzëqeshur si e turpëruar. - Një djalë dhe një vajzë. Dhe një ish-bashkëshort që është zhdukur pa lënë gjurmë.

E shoh me dhembshuri, një vështrim i pavend, sepse, ç'është e vërteta, ajo duhet të ndiejë dhembshuri për mua.

- Fshijeni nga ai zarf fjalën "maestro". Nuk mjafton të dish t'i biesh violinës për t'u quajtur ashtu dhe nuk dua të marr një rol të pamërituar. Më thërrisni më mirë profesor Landi.

Ajo lëviz buzët dhe të jep përshtypjen se do të kundërshtojë. Në sytë e saj, lexoj sërish se ndihet e zënë ngushtë. Me sa duket, toni urdhërues i zërit tim e ka acaruar. Me siguri që po mendon se ka përballë një të paedukatë. Po si mund t'i them se vite të tëra terapie te psikologu, i cili e ka klasifikuar ankthin tim si pasojë "e shpëputjes së lidhjes emocionale", nuk bënë aspak punë për të ma hequr nga mendja imazhin e asaj nate?

Në 8 dhjetor të vitit 1950, në Firenze, binte shi me gjyma.

Temperatura shënonte -1°.

Kishte qenë një ditë e mbushur me ngjarje: një vajzë e re e arrestuar për fyerje ndaj policëve; një fshatare e shtruar në spital nga tetanosi; shtatë aksidente rrugore; një zjarr në "Lugarno della Zecca"; dhjetëvjeçari i zhdukur, Korrado Skarso, ishte gjetur shëndoshë e mirë. Në kinemanë "Edison" shfaqej filmi "Totoja sheik", kurse në atë "Odeon" filmi muzikor "Ziegfeld Follies". Me kurorëzimin e Hirushes së qytetit në sallonet e hotelit "Grand", kishte nisur edhe stina e ngjarjeve mondane. Në rubrikën "Kush lind, kush martohet, kush vdes", ishin renditur shtatë të lindurit e regjistruar, dymbëdhjetë çiftet e martuara dhe gjashtëmbëdhjetë njerëzit që kishin ndërruar jetë.

Asnjë kronist nuk e kishte regjistruar ardhjen në jetë të një fëmije në Spitalin e të Pafajshmëve.

Thonë se, kur lind një fëmijë, dëgjohet një zë i ri. A i ka

dëgjuar kush të qarat që larg? A e ka parë kush gruan që përkundte në krahë foshnjën e lindur vetëm para pak orësh?

Ajo, nëna ime, ka ngurrar teksa më shtrëngonte në gjoks: lëkura ngjitur me faqen time, frymëmarrja ime te mjekra e saj, rrahja ritmike nën kockat e kokës vocërrake. Në veshë, i kumbonte ende jehona e “Missa Jubilaei”-t, që sapo e kishte dëgjuar në meshën e së Papërlyerës në katedrale me korin dhe orkestrën e teatrit të Firences.

Brenda saj, isha edhe unë, gati për të dalë në jetë.

Edhe tani, çdo qelizë e trupit tim përjeton ngrohtësinë e barkut të saj, kolonën zanore të frymëmarrjes së saj, rrahjen e zemrës së saj që gulçonte, çastin përpara tmerit - apo qetësisë? - që po dilja në një botë të panjohur. I fshehur brenda një mbulese të qëndisur nga duar të devotshme, i mbaja mbyllur sytë, të cilët donin ende kohë të hapeshin e të shihnin botën.

Ashtu, trupvogël e të strukur në pallton e saj të rrudhosur e të bërë qull nga shiu, më la te këmba e shkallares pa thënë gjysmë fjale, qoftë edhe vetes. Ajo nënë e fshehtë, e sfilitur nga lindja, më pa për herë të fundit dhe rrëshqiti në errësirën e natës së akullt, duke përfytyruar gjinj të majmë mëndeshash bujare që më dehnin me qumësht. Nisi të vraponte, në fillim ngadalë, pastaj gjithnjë e më shpejt, si e marrë, nën qiellin e ngratë, duke ngritur stërkala balte me këmbët e rënda dhe zemrën e mbushur me dëshpërim. Pastaj rrëshqiti dhe përbalti duart.

Qante.

Po unë? Ndoshta qaja ose flija siç bëj edhe sot, kur gjumi, si një tretës i pagabueshëm, i shkrin ankthet e mia.

Vetëm pak do të kishte mjaftuar që gjithçka të ishte ndryshe.

Vetëm pak do të kishte mjaftuar për të besuar në një fat të përbashkët.

Por në të vërtetë...

Bëj një jetë çfarëdo, larg saj.

Kushedi sa herë e kam përfytyruar kështu atë natë! Tani

që jam këtu, në kërkim të ndjesisë së një qetësie shpirtërore jetëshkurtër, nuk është aspak e çuditshme se sa shpejt arrij ta shoh qartë atë imazh.

Fëmija i atëhershëm tani është flokëthinjur, thuajse plak. Ia mbatha nga zyra e drejtoreshës pa e shfrytëzuar në të mirën time atë takim. Pas shumë vitesh që i dërgoja letra pa marrë asnjë përgjigje, ishte hera e parë që e takoja dhe ajo më kishte pyetur nëse e kisha lexuar romanin “Aimez-vous Brahms?”, më fliste për të ardhurat e koncertit që do t’i shërbenin muzeut dhe unë e përfytyroja veten të balsamosur brenda një vitrine bashkë me ata që kishin ardhur para meje këtu. A mund t’ia shpjegoja arsien e asaj pjese nga Brahmsi? A mund t’i pohoja që nuk e dija as se kush ishte Françoise Sagan apo t’i thosha që erën e asaj nate dhjetori e ndiej ende të më fryjë në supet e ngrira nga ankthi? Kushedi për të satën herë e përjetoj këtë ndjesi, sepse është data 21 qershor dhe kujtesa ime ndriçon disa diapozitivë si të ishin hematoma që edhe neurologu më i mirë s’do të dinte t’i deshifronte.

Ia ngul sytë dritares me hekura, poshtë harqeve.

KJO KA QENË PËR KATËR SHEKUJ

DERI NË VITIN 1875

RROTA E TË PAFAJSHMËVE

STREHË E FSHEHTË E FATKEQËSIVE DHE FAJEVE
NË NDIHMË TË TË CILAVE VJEN E PËRJETSHME
DHEMBSHURIA QË NUK I MBYLL KURRË DYERT

Mua nuk më lidhte më asgjë me atë dritare me hekura, që ishte mbyllur përgjithnjë me mur më 1 korrik 1875 për të ulur (i gënjente mendja të gjerët!) numrin e foshnjave të braktitura fshehurazi. Në të vërtetë, ato skara dukeshin sikur ishin bërë enkas që në to të futeshin trupat e vegjël. Në Firenze, atë të çarë e quanin “Grazhdi”, sepse aty, një i sapolindur i braktisur, bashkë me dy skulptura të vogla të Marias dhe Jozefit, dukej njësoj si te skena e lindjes së Krishtit. Kur vunë hekurat, dy foshnjave të fundit që i kishin lënë te rrota brenda pak

minutash nga njëra-tjetra, u kishin vënë emra që t'u kujtonin atyre strehën e parë: *Laudata Chiusuri*¹ dhe *Ultimo Lasciati*².

Dhe pastaj...

Laudatën e morën prindërit pas disa vitesh, kurse Ultimo vdiq para se dikush të vinte e të pyeste për të.

Edhe ajo mund të kishte ardhur të më merrte, nëse do të kishte dashur. Dhe po të kisha vdekur, mund ta kishte marrë në prehër trupin tim, njësoj si Mëshira³ që mban në krahë Krishtin.

Por nuk e bëri. Andaj unë e kam marrë inat për vdekje.

Njerëzit shpirtmirë që më dhanë një emër dhe një strehë, ishin mendjendritur... apo sarkastikë? Më quajtën Jakob, që do të thotë "i mbrojtur nga Zoti".

Me sa kam parë ose besoj se kam parë, ne të braktisurit pa emër duhet të kapemi me thonj pas imagjinatës dhe asaj që shkruan kronika e kohës. Ndoshta andaj tani, ndërkohë që pas krahëve të mi zbret drita dashamirëse e perëndimit, më duket vetja klandestin, por ama kam dy arsye të forta për të mos ia mbathur nga Firenze: kam plakun, që duhet ta vizitoj në azil, dhe duhet të luaj në koncertin e bamirësisë për ata që u përkujdesën për atë foshnjë të sapolindur.

Në fund të takimit të parë, drejtoresha më përcolli me një ftesë: "A do t'ju pëlqente të vizitonit arkivin historik?"

Nuk ma kishte aspak qejfi të zhytesha nëpër depo e sende të gjetura, por isha i detyruar t'i shkoja pas fijes, të gjeja fjalët e të ngrija një urë komunikimi mes nesh dhe të dilja nga fshikëza e pakëndshme ku kisha hyrë me këmbët e mia. Ishte hera e dytë që e takoja dhe, pak nga pak, fatin tim e kisha lënë në duart e saj, ndaj duhej të përpiqesha t'i bëja qejfin. Çfarë dija për të? Që ishte në krye të arkivit të Institutit të të Pafajshmëve dhe dashuronte muzikën. A mund të më ndihmonte?

¹ Mbyllje e lëvdur.

² I braktisuri i fundit.

³ Bëhet fjalë për statujën e famshme "Mëshira" të Mikelanxhelos.

E prita në hijeshinë e asaj galerie bruneleskiane si një shkollat qullac. Sipër meje, vigilonin statujat e engjëjve me pelena, të *Andrea della Robbia*-s. Teksa ajo përshkonte oborrin e manastirit me hapa të vendosur, unë u nisa drejt saj. Ajo zgjati dorën dhe shtrëngoi timen. Në atë gjest, ndjeva një ngrohtësi që nuk e prisja.

- Si jeni sot, maestro?

Isha i bindur që ishim ndarë keqas, gjë që e përforcon edhe më shumë faktin që jam pesimist. Toni i zërit të saj është i qetë, por ndjeshmëria e para disa orëve, kur më tha: "Më vjen keq, kështu thotë ligji", ka avulluar. *Veç ta dinit sa keq më vjen mua, zonjë! Më vjen keq për aq shumë gjëra, sa zor se i kujtoj të gjitha.* E megjithatë, më duket ndryshe. Për të, kjo nuk është asgjë e jashtëzakonshme, është një ditë si gjithë të tjerat, por jo për mua.

Në çastin kur fut çelësin në bravën e një porte të rëndë hekuri dhe më fton brenda, unë shqiptoj fjalitë që kisha menduar:

- Shkova të kërkoja romanin e Saganit, por, në dy librari, teksa buzëqeshnin si me tallje, ndoshta ngaqë bëhej fjalë për një roman femrash, më thanë se romani "Ju pëlqen Brahmsi?" nuk botohet prej vitesh. I ftova të vinin në koncert, që të paktën ta dëgjonin drejtpërdrejt Brahmsin tonë të dashur!

Nuk e kontrolloj dot veten, as luhatjen e zërit dhe vazhdoj ta shoh me pamjen e një njeriu që ka një varg të gjatë pyetjesh pa përgjigje.

- Është hera e parë që shkel këtu.

- Por ju keni jetuar këtu, maestro! Oh, më falni, profesor Landi.

Vërtet! Këtu janë mijëra vëllezër të panjohur dhe ju jeni një grua që kaloni orë të tëra në këto dhoma, si nxënëse përsëritëse, duke regjistruar historitë tona.

Në këtë çast, në këtë vend, përmbledhen shekuj të tërë.

- Pak minuta para se të vinit ju, vrava mendjen dhe bëra një listë të vendeve dhe sendeve që kujtoj. Eh, janë shumë pak!

Ç'është e vërteta, tashmë nuk arrij të bëj dallimin mes asaj që mbaj mend vërtet, asaj që më kanë treguar dhe asaj që i tregoj vetes.

Atëherë...

Salla e mëndeshave

Djepat

Një shtrat me parmakë

Tabela "Salla e fëmijëve pa qumësht gjiri"

Kopshti ku të sapolindurit rrinë në diell, duke thithur aromën e jaseminëve

Klasa ku vizatoja

Papritmas, ndiej një aromë që më lidh me këtë vend, një aromë sa të ëmbël, aq edhe të hidhur njëkohësisht, e cila më sjell kujtimin e largët të një ere: ah, po, është kompostoja e mollëve që na jepnin për mëngjes brenda një kutie të tejdukshme plastike!

Por nuk është çasti të kundërshtoj veten, t'i them asaj se ndoshta nuk është davaritur gjithçka e të pranoj se më kujtohet mjaft mirë zhegu i asaj pasditeje në një dhomëz jo larg kësaj ku jemi.

Ishte qershor.

Njësoj si tani.

Trupi kujton.

Hyjmë dhe sytë më ndizen nga habia. Nuk ndiej frikë, veçse një kureshtje përvëluese. "E pabesueshme", - mendoj teksa hyj në një hapësirë të pluhurosur me ndarje të njëpasnjëshme që ngjajnë si dhoma, të cilat ngrohen nga rrezet që hyjnë nga ballkonet e drunjta, ku mund të ngjitesh me ca shkallë të vogla. Muret janë të zëna nga rafte të larta që prekin tavanin, e të mbushura me monotoninë e ngjyrave të mijëra vëllimeve, ku janë shënuar etapat e jetëve të të braktisurve, të të flakurve, të jetimëve - si të doni na quani, në fund të fundit, ne mbetemi subjekte të parëndësishme për piktorë dhe muzikantë. Në letërsi, pastaj, për të gjetur ndonjë gjurmë, duhet t'u kthehemi

romaneve të shekullit XIX ose tekstit të atyre këngëve që të bëjnë të qash me zor. Kur lexon se jetimin nuk e merr në shtëpi as Faraoni, as Jokasta, gjithë ç'ndien, është zemërim ose mëshirë. E pse duhet të jem unë ai që e ndërpret këtë traditë të lavdishme?

Këtu, gjithçka flet për fëmijë që nuk kërkonin dashuri, por e merrnin atë si bij të së njëjtës nënë. Pesëqind mijë histori jete.

Dhe vdekesh të parakohshme.

Kam mbledhur të dhëna - mund të citoj anekdota, bamirës, histori birësimi - por emocioni që ndiej, është i veçantë.

- Sa vend i mrekullueshëm! - them duke vështruar përreth, si një fëmijë që e kanë hedhur në zemër të historisë. Ajo, që duket se e sheh detyrën e saj si mision, më vështron me një hije dritëze në sy, më lë të endem në inventarin e një njerëzimi të dhimbshëm, por fatlum, dhe nis të rrëfej.

- Që në zanafillën e spitalit, në mesin e viteve 1400, fëmijët mësonin të shkruanin dhe të lexonin, por me dëshirën e eprorit të manastirit, Vinçenco Borginit, mik i Vazarit⁴, jepeshin edhe mësimë muzike, pikturë dhe skulpturë. E dini që nga kjo shkollë kanë dalë artistë me vlera?

Po thoshte se jetimët ishin të vetëm në këtë botë, por aty kishin privilegjin të jetonin të rrethuar nga e bukura. Mos vallë drejtoresha dëshiron të theksojë fshehtas se unë, që jam muzikant, nuk jam përjashtimi, por rregulli? Ndjek, thuajse i nënshtruar, zërin tashmë familjar që rrëfen me aq pasion për jetimët e spitalit, sa nuk mund - dhe nuk dua - ta ndërpres.

- Më 5 shkurt 1445, e pafajshmja e parë u la në Lugun e të Braktisurve, një enë e vogël prej guri në formën e mbajtëses së ujit të bekuar, tek e cila mund të vendoseshin foshnjat pa e marrë vesh askush. Quhej Agata Smeralda.

Përfytyroj dy sy të gjelbër si karamelle mente dhe në çast, më lind dëshira të mësoj historinë e saj. Virgjili im më lexon mendjen dhe nis të shfletojë vëllimin që ka përgatitur për mua.

⁴ Xhorxho Vazari: piktor, arkitekt dhe historian i artit italian, që jetoi në mesin e shekullit XVI në Firence.

Më tregon gjithçka për Agata Smeraldën.

Agata Smeralda quhet foshnja e parë femër, që sollën në spitalin tonë të premtën, më 5 shkurt, në orën 14:00, ditën e Shën Agatës. Foshnja kishte me vete 2 çerekë të një fundi prej lesi të ndarë në copa, 4 copa të linjta, një shami liri për në kokë, 2 shpërgënj të rinj dhe asnjë shenjë tjetër... e quajtura Agata Smeralda.

- Edhe ajo quhej Agata.

- Cila, profesor Landi?

- Muza e Brahmsit, gruaja së cilës ai i kushtoi nota të madhërishtme. E shihni që çdo kompozim, tekefundit, lind nga dhimbja e dashurisë, a thua se muzikantët janë të pazotë të fusin gëzimin në muzikë?

- Po t'i shfletoni faqet e këtyre dosjeve, do të gjeni shumë histori vuajtjesh dhe dhimbjesh, profesor.

- Tashmë mund të themi se thuajse jemi bërë miq, ndaj më thërrisni Jakob. Siç e dini, edhe unë jam dokumentuar këtu brenda.

Ajo nuk e kupton se ku e hodha fjalën, dhe vazhdon rrëfimin, duke e lënë të paprekur largësinë mes nesh.

- Për t'i gjetur një mbiemër foshnjës së braktisur, e vrisnin mendjen njësoj si ata që krijojnë rebuse gjithë fantazi: mbiemrat dhe emrat duhej të ishin gjithnjë të ndryshëm, që të mos kishte përplasje dhe që të bije lehtësisht në gjurmët e fëmijëve.

Na vinin emër e mbiemër dhe unë nuk gjej guximin të pyes - e di mirë se, sërish, nuk do të më shuhet kureshtja - se nga ishin frymëzuar për timin.

Mund të më kishin quajtur Dhjetorak. Nuk do të dukeshin keq krahas emrave të tillë, si Italia Maria, Kostanza Liberta, I Pari i Vitit, Durimi i Himnit⁵, që tingëllojnë si damka qesharake me hekur të skuqur, apo jo?

Po arsyetoj si individualist, por a mund ta them hapur se mllefë është një çështje delikate dhe se zhytja në këtë radiografi të shpirtit njerëzor veçse e rrit më shumë atë?

⁵ Në origjinal: *Primo dell'Anno, Pazienza dell'Inno*.

Drejtoresha duket sikur më dëgjon dhe më shoqëron si ciceron mes shtresave të kujtesës:

- Çdo fëmijë skedohej me një germë dhe një numër identifikues; në regjistrin e hyrjes, shënohej data e braktisjes, mbi të gjitha, dokumentoheshin dhe përshkruheshin hollësisht "shenjat" që foshnja kishte me vete, sendet e vogla që nëna vendoste mes rrobave të fëmijës, që të mund ta dallonte, nëse ndërronte mendje dhe vinte ta merrte: një gjysmë medaljoni të përshpirtshëm, një gjysmë monedhe, një figurë të shenjtë të prerë përgjysmë. Ndodhte që prindi biologjik të pendohej dhe kërkonte ta merrte fëmijën ose të paktën ta shihte. Sendi ruhej në një kuti prej druri. Ejani t'ju tregoj njëren prej tyre, profesor.

Ato kuti, që dukeshin si shtëpi kukullash, ku mes fjongove të përdredhura dhe të dalaboje si lule të thara, janë mbledhur me letër të hollë pengjet e mijëra prindërve, të fusin të dridhurat, por, kur drejtoresha shton se "birësimet u bënë të ligjshme në mesin e dytë të shekullit XX", nuk më dridhet qerpiku. E di, e di, kam qenë një kavje e sistemit të ri. E çfarë do të thotë me këtë?

Përpiqem të tregohem i shpenguar dhe nis të tregoj një anekdotë, edhe këtë të menduar më parë.

- Para disa vitesh, kur u operova në këllk, u zura disi ngushtë kur m'u desh të plotësoja anamnezën familjare. Si t'i përgjigjesha pyetjes rreth sëmundjeve të nënës dhe babait? Sajova që gëzonin shëndet të mirë që të dy.

Dua të shtoj që jam endacak, që nuk para kujdesem për veten dhe ndryshe nga shumë jetimë, nuk kam kërkuar kurrë kartelat e mia mjekësore për të gjetur emrin e mamisë - gjithnjë nëse e kam pasur një të tillë - që më priti kur linda. Ia kam mbathur nga ato të vërteta jo se jam dembel apo i lodhur, por sepse jam frikacak dhe jam mjaftuar vetëm duke dërguar ndonjë kartolinë a urim, me shpresën se do të më buzëqeshte fati me ndonjë informacion. Këto çaste, kam qepur gojën dhe tund bishtin si qen besnik mes mynxyrave të arkivuara në këto dhoma.

Drejtoresha hesht për pak sekonda teksa i afrohem i një tryeze të madhe druri të lyer me llak.

- Jo gjithmonë gjërat shkonin mirë, e dini?

Hesht.

Ajo rinis të flasë, shpjegon dhe tregon me detaje siç bëjnë studiuesit, sikur dëshiron të më ofrojë ca të dhëna, dhe ia del të më kthejë në një njeri të këndshëm, me të cilin ia vlen të shoqërohesh.

- Këta regjistra tregojnë se fëmijët ndryshonin shpesh familje. Në ta, janë regjistruar kallëzime anonime njerëzish, që tregojnë për fëmijë të birësuar dhe më pas të keqtrajtuar. Të mbaje një jetim, për të cilin paguante Instituti, ishte fitimprurëse për shumë fshatarë, të cilët i shfrytëzonin duke i detyruar të punonin në fushë.

- Familja Landi ishte e kamur, - them si për ta bindur që të nxjerrë nga rafti përgjigjen që kërkoj prej vitesh.

- Në vitet 1900, historia ndryshoi. Nënave iu njoh e drejta që t'i ushqenin me gjë këtu foshnjat e tyre dhe të merrnin të njëjtën pagë si mëndeshat. Lufta e Parë Botërore ndryshoi sërish gjithçka. Ejani t'ju tregoj punën time të fundit. Jam mjaft krenarë për të.

E ndoqa i bindur. Iu afruam një banaku në hyrje të sallës së parë. Drejtoresha më vrojton me një pamje hijerëndë, të paktën kështu duket, ndërkohë që vesh një palë doreza të bardha pambuku. Pastaj, merr një dosje.

- Këta janë heronjtë tanë të luftës. Jemi duke mbledhur dhe skeduar historitë e tyre.

6 janar 1897

Antenore Defendenti (me prindër të panjohur).

Të mërkurën, në datën në fjalë, në orën 08:30 erdhi fëmija i lartpërmendur, që u dorëzua nga infermierja e spitalit të Kaniçit, bashkë me aktin e lindjes të firmosur nga zyrtari i gjendjes civile të komunës Palacuolo, Karlo Donatini, ku thuhet se ka lindur më 3 janar 1897, në orën 11:00. Është pagëzuar në burimin e shenjtë të kishës së Shën Stefanit në Palacuolo me emrat e

lartpërmendur. Regjistruar në fashikullin 164.

2 janar 1897: dhënë mëndeshës Ernesta, e shoqja e Santi Spinelit, besimtare e famullisë "San Silvestro a Larciano" të komunës Lamporekio.

V. R. Janë kthyer në komunën Larciano, në famullinë e lartpërmendur.

17 nëntor 1897: rikthyer në shtëpi (Spitali i të Pafajshmëve).

15 dhjetor (1897): pasi iu ndërpre ushqimi me gjë, u dorëzua te Mariana, e shoqja e Paskuale Kolombinit, besimtare e famullisë "Rinçine", komuna Londa.

V. R. Kujdestaria vdiq dhe kujdestaria i kalon së bijës, Amabile Kolombini dhe Paskuales, famullia dhe komuna si më lart (bujq). Transkriptim nga: AOIF, Mëndesha dhe fëmijë 1897, Vëll. 1 nga nr. 1 deri në nr. 223, 1 janar 1897 - 30 prill 1897, f. 864, (numri rendor 8)

Antenore Defendenti rezulton në listën e komunës Londa. Ushtar në regjimentin e 127-të të këmbësorisë, vdiq më 30 tetor 1918 në malin Grapa nga plagët e marra në luftë.

1 prill 1891

Rodolfo Eçesivi (me prindër të panjohur)

Rodolfo Eçesivi rezulton në listën e komunës Terranuova Braçolini. Ushtar në regjimentin e 49-të të këmbësorisë, vdiq më 14 qershor 1916 në malin Kristalo në një aksident kur ishte kapur rob nga ushtria armike.

Dhe më pas:

Emilio Diolaiuti

Filipo Domenika

Kozimo del'Inçerti...

Dhjetëra emra. Dhe kryqe.

Kanë regjistruar vdekjen e këtyre të braktisurve dhe vendin ku kanë rënë dhe askush nuk i ka kërkuar trupat tyre?

Nuk po mbushem dot me frymë. E kam nga vapa apo

nga burokracia mbyttëse e këtyre listave? Si të m'i kish lexuar mendimet, zonja ndërron temë.

- A mund të dalim prej këtu? Mund t'ju tregoj...

E ndjek, pa ia vënë më veshin. Në një mbivendosje të pacipë epokash dhe vegimesh, përfytyroj Antenorin, Të Parin e Vitit, Agata Smeraldën, Rodolfon, Kozimon dhe Filipon që vrapojnë njëri pas tjetrit në oborrin e manastirit me fytyrëzat e djersitura dhe gjunjët të gjakosur. Zërat e tyre jehojnë brenda meje si pasqyrimi i gënjeshtërt i një muzike të harruar, një halucinacion që ma heq vëmendjen nga "Adhurimi i dijetarëve" i Giraldaio, nga "Shën Maria me fëmijën" e Botiçelit dhe nga kryeveprat që më shfaqen para syve si një galeri me bukuri të heshtur. Tund kokën me edukatë, por druaj se e kam zhgënjyer këtë grua që, dalëngadalë, po më kthen aty ku e ka zanafillën gjithçka, duke u përpjekur të më qetësojë shpirtin e turbulluar. Besoj se e kupton palumturinë time, por nuk gjen një mënyrë se si ta zbusë atë.

Çfarë pretendoj edhe unë! Pavarësisht kartolinave dhe pusullave me urime të sheqerosura, për të jam thjesht njëri prej shumë syresh, e kushedi sa kokëçarës si puna ime ka prituri ajo!

Dua të largohem sa më shpejt.

- Faleminderit për gjithçka, zonjë, - i them dhe për mua ajo vizitë përfundon aty.

Po në fakt...

- E drejta për të ditur prejardhjen dhe ajo e nënës natyrë për t'u harruar janë në konflikt, - shton drejtoresha me zë të qetë, megjithatë të largët nga ai lloj afrimiteti që mendoja se ishte krijuar mes nesh. Singëriteti i saj më çorodit dhe ndiej sërish të më merret fryma. I njoh në majë të gishtërinjve ligjet dhe rregulloret, e di mirë se nënat që nuk duan t'ia dinë për fëmijët e tyre, kanë të drejtë të mbeten anonime. E di se cili jam dhe se si ndihem. Një jetim i pafat.

Më ka marrë malli për Dashën.

Kam nevojë ta takoj, duhet ta takoj.

Emri i saj bie në sy në posterat që lajmërojnë koncertin

tonë. Buzëqesh në fotografinë e shkrepur para disa vitesh, gjatë një pasditeje të tensionuar milaneze. Fotografitë nuk i kanë pëlqyer asnjëherë. Ishte e bindur se objektivi mund t'i vidhte shpirtin dhe në këtë fotografi, me njërën dorë te bishti i violonçelit dhe harkun e mbështetur mbi gju, duket sikur i thotë atij që e sheh, që të mos çuditet nëse trupi i saj është bërë njësh me veglën muzikore.

Do të ketë mbërritur tashmë. Kushedi ku do të qëndrojë... Do të jepja para për të ditur si është dhe nëse ka ndër mend të më flasë apo do të mjaftohet veç duke luajtur muzikë.

Ndërkohë që ajri i vakët i fillimverës më ledhaton fytyrën, më duket vetja si një gabim i natyrës dhe nuk arrij të lëviz nga portiku. I ngjis shkallët mes kolonave sikur dua të ngulis në mendje detaje të reja. E meritoj që në fasadë të varet një tabelë përkujtimore për kokëfortësinë time. Kam jetuar në dhjetëra vende dhe u deshën vite para se të merrja zemër e të shkelja sërish këtë kalldrëm.

Sa do të ma kishte qejfi që Firences t'i dhimbsej trishtimi im! Do të doja të flisja për këtë me drejtoreshën, por e kuptoj se po gaboj përsëri: duhej të isha treguar mirënjohës dhe i nënshtruar, ndaj tani ndihem ashtu si ndihet dikush kur largohet nga një dashuri që e mendonte "të përjetshme" dhe nuk di nëse gjithçka duhet ta lërë në dorë të fatit apo të këmbëngulë për t'u bashkuar sërish me të.

Koha e parë

ALEGRO

Jakob, të kam treguar ndonjëherë për atë ditë dhe për çastin kur e kuptova se kisha rënë për herë të parë në dashuri? Po të më pyesje, jam plotësisht e bindur se do të të thosha *një mëngjes me shi të tetorit 1980, Dasha Hasani u dashurua me violonçelin.*

Herë e dytë, tashmë ti e di, ishte në Paris. Gjashtëmbëdhjetë vite pas dashurisë së parë, erdhe ti.

Sa të drejtë kishe, Dasha, kur më quaje të paaftë për të parë përpara! Po sikur të kem gabuar që u ktheva këtu? Mund të kisha dërguar ca para për atë drejt Muze të të Pafajshmëve dhe s'kisha pse rrëmoja në ca histori të vjetra.

Por tani, në këtë mbrëmje fillimvere, jemi veç unë dhe ti, teksa bën arpezh me harkun dhe prek telat duke u mbështetur në tingujt e tyre.

Shkëmbejmë vështrime bashkëpunuese e të trazuara. Si në atë zheg qershori të vitit 1996 në Paris.

Zëri i nënës vinte me ndërprerje, sikur të ishte belbacuke.

- Ka tërë jetën përpara për të studiuar muzikë.

Babai e përkundte mamanë në errësirën e dhomës dhe këmbëngulte me një butësi kryeneçe.

Ishte i gjithi faji im dhe i Adanias, mësueses së pianos, që kishte thënë se *brenda saj jeton një botë vezullimesh e dritash dhe nuk na takon neve t'i shuajmë. Një talent kaq i pastër ka nevojë për mësues të zotë. Nuk mund ta lëmë që, kur të rritet, të na mallkojë kur të zbulojë se ia kemi mohuar këtë mundësi.*

Mamaja e kishte me të inatin, sepse fjalët e saj kishin prishur qetësinë tonë familjare. E bindur se unë po flija, përsëriste: *ku di gjë ajo*, por babai nuk lëshonte pe.

- Ajo di më shumë se ne, sepse është pianiste dhe Dasha i ndjek me mjaft dëshirë mësimet e saj, mëson shpejt dhe ka shumë talent.

- Është veçse gjashtë vjeçe, - vazhdonte avazin mamaja me zërin e saj të ngjirur. Nuk guxonte ta kundërshtonte për talentin tim dhe qante, por ama i kishte mprehur armët. - Është mjaft e dhënë pas asaj pianoje të vjetër. E lejojnë që t'i bjerë për orë të tëra dhe ajo është e lumtur kështu. Mos harro se, për të paguar konviktin e liceut, duhet të lësh rrogën e një muaji!

Unë, duke u dridhur e tëra nga frika, vura veshin te muri dhe po përgjoja. Pastaj, u mblodha grusht poshtë batanijeve, që të mos i dëgjoja më.

- Dasha është e druajtur dhe ka fantazi. Do t'i bëjë mirë të studiojë me vogëlushe të tjera si ajo, larg prej këtu.

Sa larg? Ku larg? Nuk doja të njihja vogëlushe të tjera. Kisha shokët e lagjes dhe motrën time trevjeçare, Elirën, që flinte në shtratin pranë timit, pa e ditur se ç'po ndodhte. Mami dhe babi nuk e dinin të fshehtë time: nuk e dinin që kisha rënë në dashuri me tingujt, të cilët, për të mos i humbur, i ruaja në sirtarët imagjinarë të trurit. Të preferuarit e mi ishin keklleshja e gjinkallave, cicërima që ngrihej nga degët e pemëve, kërcitja e shiut në xhama, buçima e shtrëngatës, murmuritja e pleqve të pallatit, britmat e nipërve të tyre e kushedi sa të tjerë mund të mblidhja.

Kishin kaluar dy vjet nga dita kur kisha dëgjuar për herë të parë tingullin e pianos në Shtëpinë e Kulturës në Tepelenë dhe kisha kërkuar të merrja mësim. Kishte dy vjet që pasditeve

ulesha në stolin përballë tasteve të zverdhura dhe prej pak muajsh, kisha nisur të luaja dhe në festat e ditëlindjeve.

Luaja në mënyrë të pavetëdijshme dhe e përfytyroja veten pianiste. S'kisha nevojë për gjë tjetër. Tani, fjala *talent* ishte shndërruar në mallkim dhe gjithë ai pasion që mbushte pasditet e një bote, e cila ndryshe do të ishte tepër e heshtur, nga shpërblim, ishte kthyer në dënim. Atë natë, me jastëkun e qullur nga lotët, më zuri gjumi duke e urryer muzikën me gjithë shpirt.

Fundja, gjithsecili prej nesh, në mënyrën e vet, është një i mbijetuar, Jakob. Ndoshta do të kishim bërë mirë t'i kishim treguar menjëherë njëri-tjetrit për fëmijërinë tonë, kështu do ta kishim njohur më mirë shoqi-shoqin dhe do ta kishim kuptuar arsyen se pse ndihemi të pathyeshëm kur luajmë muzikë bashkë.

Mamaja kishte vendosur të mbathurat, kanotierat, rrobat e mia më të mira, një palë këpucë të reja, librat dhe fletoret e klasës së parë në një valixhe druri të veshur me një copë bezhë me lule ngjyrëvjollcë. Nuk do të më hiqet kurrë nga mendja fytyra e saj e lagur nga ngashërimet dhe lëvizja dëshpëruese e dorës kur na përshëndeste nga trotuari. Babai do të më shoqëronte me autobus deri në vendin ku do të jetoja. Nga dritarja, përshëndesja pemët e *mia* buzë lumit dhe rrugët ku kisha luajtur deri një ditë më parë. Fotografia në mendje atë që po lija. E mbaja dhimbjen përbrenda, që të mos fyeja shpresat e tij, por kur u mblodha kruspull në ndenjësë, as im atë nuk dukej i lumtur.

Bëhet fjalë për të ardhmen tënde, përsëriste, më shumë sikur donte të bindte veten.

Do të të japin çamçakëz

dhe pastaj

do të të pëlqejë të rrish me vogëlushe të tjera

kur të vij të të takoj do të shkojmë bashkë te halla

në liceun e Tiranës ka një kopsht shumë të bukur

Ishte 3 shtator 1979, ditëlindja ime e shtatë dhe as që më bëhej vonë të kisha një kopsht.

Pas disa orësh, që m'u dukën një përjetësi, mbërritëm në Tiranë: nga autobusi, dukej si një vend i pamatë. Rrugët, pallatet dhe shtëpitë më ngjanin më të bukura se ato të Tepelenës e të qyteteve të tjera që njihja.

Zbritëm. Babai më mbante për dore. Përshkuam një shëtitore të gjatë me pemë madhështore nga të dyja anët dhe, kur mbërritëm përpara portës së një ndërtese të gjatë e drejtkëndore, me fasadë gri dhe dritare të pandriçuara, u drodha kur mendova se ai do të më linte aty, që t'ia dilja mbanë e vetme.

Rrija kokulur, veshur me fustanin e verdhë me rripa dhe me këmbë të djersitura në sandalet e reja me yje të thurura midis lidhëseve. Nuk ma bënte zemra ta shihja, nga frika se mos lexoja në sytë e tij kushedi se ç'lajm të ri e të tmerrshëm që kishte lidhje me mua. Në heshtje, përshkuam një oborr ku dëgjoheshin qartë tinguj të mbivendosur rrëmujsëm, pastaj, të shoqëruar nga buzëqeshja mospërfillëse e një pastrueseje të shkollës, ecëm nëpër një korridor, muret e të cilit ishin veshur me portrete bardhezi të personazheve me nga një instrument në dorë. Sytë e atyre muzikantëve më përgjonin që lart dhe dukej sikur më flisnin prej një bote tjetër. "Ç'bën këtu, moj picirruke?" - sikur pëshpëritnin nga muret kur, duke kaluar përpara një klase muzike me derën gjysmë të hapur, më zunë sytë një vogëlush vetullngrysur, të ulur në stolin e pianos. Mendova se edhe unë, së shpejti, do të kisha një të tillë të gjithën për vete. Në katin e parë, pasi kaluam një sërë vitrinash plot me instrumente, partitura dhe fotografi të vjetra, u ndalëm përpara një dore.

"Drejtoria" shkruhej në të.

Pafundësia e atij vendi më trembte. Isha nxënësja e sapoardhur dhe po bëhesha gati të takoja padronin e fatit tim.

Drejtori po na priste në një dhomë hijerëndë, me mure të veshura me fotografi të tjera, të ngjashme me ato të korridorit. Isha e frikësuar. Edhe pse ajo zyrë kishte një lloj bukurie të

papritur, më vinte turp, më kruheshin këmbët dhe kur babai, duke më parë në sy gjithë dashuri, më pëshpëriti: "A je gati, shpirt?" ndjeva se mora fund.

Fjalët e para të drejtorit më ngrinë gjakun:

- Klasat e pianos kanë më shumë nxënës, sesa duhet. Pse nuk e provojmë me violonçelin? Gishti i mesit i kësaj vogëlusheje duket i bërë enkas për t'i rënë, - tha me zë të sigurt.

- Sigurisht, pse jo? - u përgjigj babai e kështu ia besoi talentin dhe gjithë të ardhmen time atij të panjohuri pa më pyetur fare. As nuk e kisha idenë se ç'ishte violonçeli, por isha vajzë e bindur dhe nuk kundërshtova.

Mësuesja erdhi pak më vonë. Quhej Toska dhe ishte trupvogël, fytyrërrumbullakët e me sy të errët, që i qeshnin. Pa thënë asnjë fjalë, më kapi për dore dhe shkuam në sallën e muzikës. Nuk mund ta shpreh me fjalë atë që ndieja ato çaste.

Ishte mosbesim, mendoj.

Violonçeli ishte më i madh se unë. Përballë tij, ndihesha edhe më vocërrake dhe mendova se nuk do të mund ta sundoja kurrë.

Harqet janë zemra e një orkestre. Ti i ke duart të mëdha. Një ditë, do të gjesh tingullin tënd, që do të jetë unik.

Për javë të tëra, më zinte gjumi me jehonën e atyre fjalëve që më kumbonin në kokë, por edhe pse përpiqesha me gjithë shpirt që ta largoja lodhjen, të mos mërzhitesha me ushtrimet për mënyrën e të qëndruarit, me shkallët muzikore dhe arpezhet, gishtërinjtë e mi ishin të ngurtë si kunja dhëmbësh dhe tingulli dilte i stonuar, çjerrës dhe jo i natyrshëm. Që prej ditës kur mora për herë të parë në dorë atë vegël muzikore, kalova muaj duke kërkuar ngjyrimet ("Ngjyrimet, ngjyrimet, mos i harro kurrë!" - bërtiste mësuese Toska), pa e kuptuar në të vërtetë se çfarë ishin ato. Më kishte marrë malli për Shtëpinë e Kulturës në Tepelenë dhe më zinte gjumi duke ëndërruar tastet e zverdhura të pianos së vjetër.

Jakob, mezi i shtyja orët që kaloja duke i rënë notave

muzikore në atë instrument dhe nuk ma kishte marrë mendja kurrë që vite më vonë, do të gjendesha këtu, e përqaftuar pas violonçelit, ndërkohë që një fuqi magjike sikur përhapet nga duart e mia te të tuat dhe pas nesh, orkestra - madhështore dhe dramatike - shpërthen fuqishëm në kohën e parë.

Sjellja e të riut të braktisur është shënuar në skedat personale të hartuara vit për vit nga mësuesit e Spitalit të të Pafajshmëve. Në përgjithësi, ai del si fëmijë i mbyllur dhe është e vështirë të depërtosh në hermetizmin e tij.

Gjashtë vjeç!

Jam gjashtë vjeç e njëqind e një ditë dhe pas pak do të takoj prindërit e mi të rinj. Jam gjashtë vjeç, jam *tashmë* gjashtë vjeç dhe njëqind e një ditë dhe duhet të jem i ngazëllyer kur dëgjoj fjali të tilla si: *do të shkosh në kodrinë dhe do të thithësh ajër të pastër, sot do të vij në të marrin, do të jesh një fëmijë i lumtur.*

Ma kishin thënë që më parë: *nuk do të kesh vëllezër dhe motra dhe ata, më në fund, do të kenë një fëmijë të cilit do t'i falin dashuri.* Vetëm kaq dija.

Kur më shoqërojnë në sallën e takimeve, më dridhen gjunjët. Flokët i kam ngritur përpjetë, shpatullat e nxjerra duken si kockat e një zogu, kurse këmbët e bardha bien edhe më shumë në sy nga pantallonat e shkurtra të uniformës.

Ata të dy ndodhen përballë meje dhe po më buzëqeshin aq vagullt, sa duket sikur shtiren. Ajo mban në kokë një kapelë të madhe. Sytë e saj të errët ngjasojnë me dy kafshë të vogla në strofollin e tyre. Ka veshur një fund blu dhe një këmbishë të kaltër, ndërsa në qafë i varet një zinxhir i hollë me një zemër. Ai mban një beretë në duar. Është shumë i gjatë, thatim, ka dy sy si vrime, mjekër të hollë me majuc dhe duket si djall. Sapo hyj brenda, ai niset drejt meje, më zgjat dorën e tij të madhe (është dora më e madhe që kam parë ndonjëherë), përkulet dhe më thotë *unë jam babai yt*. Pa e menduar dy herë, i fut një

shqelm aty, mes këmbëve. Motër Maria më kishte thënë se babai im kishte shkuar në qiell. Po ky ç'ishte tani? Ku kishte qenë gjatë gjithë kësaj kohe?

Në të vërtetë...

Askush nuk flet. Unë nuk kërkoj falje dhe mendoj se kaq e pat mundësia për të shkuar në kodrinë e për të thithur ajrin e pastër. Të rriturit flasin me zë të ulët, por jo aq sa të mos e dëgjoj motër Marian që kërkon falje në vendin tim, duke përdorur fjali si: *është fëmijë shumë i zgjuar, vetëm se është pak i trembur. Nëse do të kenë durim, do t'ju falë shumë kënaqësi.* Shtirem sikur nuk e kam mendjen aty dhe hedh sytë përqaft. Kuptoj se po nis diçka, një histori e re, dhe paçka se nuk e kam idenë se çfarë do të ndodhë saktësisht, përpiqem ta përfytyroj e pyes veten nëse duhet t'u përgjigjem pyetjeve të tyre.

Çfarë pyetjesh do të më bëjnë?

Dalim te sheshi, ku përshëndes statujën e Grandukës, i bindur se nuk do ta shoh më. Motër Maria dhe drejtori tundin duart si të ishin shami. Babai (duhet të mësohem me idenë që e kam edhe unë një të tillë) fut në makinë valixhen - një valixhe e vogël lëkure ngjyrëgështenjë, brenda së cilës ndodhen fletoret e mia, statujëzat e ushtarëve të Luftës së Dytë Botërore, dy makina lodër, loja "Mos u nxeh" dhe kartolinat e mia - dhe më ul në ndenjësën e pasme të një "Fiati Seicento" bojëqielli. Që aty ku jam, mund t'i shoh fare mirë pa më parë ata: qafa e mamasë duket si mjellmë. E përfytyroj shumë të butë dhe pendohej që nuk e përqafova sapo e pashë.

Këtë duhet të bësh kur të prezantojnë mamanë.

Mamaja ime e re kthehet nga unë dhe më pyet nëse jam mirë dhe nëse kam dëshirë të ha diçka të shijshme. Më thotë edhe që do të kem një dhomë të gjithën për vete, në katin e parë, muret e së cilës i kanë lyer në ngjyrë të kaltër si qielli.

Ndiej se jam pikërisht aty ku dëshiroj të jem, i gatshëm t'u përgjigjem gjithfarë pyetjesh.

Dëshiron të ndalojmë e të hamë jashtë, Jakob? Ku jashtë? Unë kam ngrënë gjithnjë në mensë.

Përgjigjem se do të më pëlqente shumë.

Duan të jenë të sjellshëm dhe të më bëjnë të ndihem rehat. Fundja, jo vetëm ata janë të panjohur për mua, por edhe unë për ta.

Kur mbërrijmë në një restorant, vë në zbatim rregullat që kam mësuar në Institutin e të Pafajshmëve. Rri ulur hijshëm dhe e vë pecetën vetë, duke e shtrënguar mirë pas qafës. Për drekën time të parë jashtë, zgjedh perime të mbushura, biftek, pjeshkë të prera në feta dhe një kupë akullore me luleshtrydhe.

Dua të lë përshtypje sa më të mirë.

Pasi mbarojmë drekën, hipim sërish në makinë. Ul xhamin e dritares dhe nxjerr pak kokën për të shijuar ajrin e ngrohtë dhe erën që më ledhaton fytyrën. Ndiej se brenda meje po lulëzon një ndjenjë e paemër, por jam kaq i ngazëllyer, sa do t'ia merrja këngës. Pas disa kthesash në ngjitje, përpara na shfaqet një vilë e verdhë, me portë hekuri të gjelbër dhe me grila druri të ulura, të cilat duken si sy që po i kaplon gjumi, prej nga derdhet një ujëvarë mëllagash të kuqe. Ngjitim disa shkallë të ngushta - babai mban valixhen time - derisa mbërrijmë te dhoma ime, që ndodhet në katin e parë, dritarja e së cilës është me pamje nga kopshti, i cili do të jetë një strehëz e përkryer për t'u fshehur. Në dhomë, ndodhet një shtrat hekuri, mbuluar me një kuvertë me kutiza të vogla të kuqe dhe blu, një tavolinë shkrimi, një karrige lëkundëse dhe një raft. Përpara se të më lënë pak vetëm për t'u mësuar me vendin dhe për të sistemuar gjërat e mia, mamaja e re më ulet pranë e më hedh krahun shpatullave. Mban aromë të mirë dhe nuk arrij ta besoj që ndiej një gëzim të pakufishëm dhe nuk më mungojnë shokët e mi të Institutit. Kur dora e saj më shtrëngon krahun, muskujt më tkurren, nuk lëviz dot dhe më vjen turp që nuk ia kthej në çast atë gjest dashurie.

Vrapoj të hap valixhen.

Në lice, m'u desh ta nisja klasën e parë nga fillimi. Ishte hera e parë që vishja uniformë, një fund blu me pala dhe një këmishë të

bardhë. I vetmi problem që kisha, ishin çorapet, ndaj isha gjithë kohën e tensionuar. Për shkak se u ishte liruar llastiku, ato më rrotulloheshin e më binin deri te kavigjet dhe e vetmja mënyrë që t'i mbaja deri poshtë gjurit - aty ku duhej të rrinin - ishte duke i shtrënguar muskujt e këmbëve aq shumë, sa fillonin të më dhembnin.

Në klasë, ulesha në bankën e fundit dhe flisja pak, vetëm kur isha e detyruar. Një vajzë e klasës, Lireta, nisi të tallej me mua për gërshetat e gjatë, sandalet me luledele dhe për gjatësinë time, që ishte e pazakontë për moshën që kisha. Sa herë që përballesha me të, ndihesha e poshtëruar, ndryshe nga të tjerat, edhe pse përpiqesha me të gjitha mënyrat që të mos bija në sy e të mos tërhiqja vëmendjen e të tjerëve.

Rri drejt, Dasha.

Mbaje kokën lart.

Përqafoje violonçelin sikur të ishte njeri.

Zilja, që të kujtonte tingullin e një sirene, na zgjonte që në orën pesë e gjysmë. Një kujdestar i binte xhamit të dhomës dhe ne kërcenim nga shtretërit marinarë prej hekuri, si ata të spitalit. Dhoma e konviktit ishte e zhveshur, pa shumë orendi. Mbi komodinë, mbaja një gotë me ujë dhe krehrin e flokëve. Në dimër, në konvikt ishte aq ftohtë, sa edhe rrobat ngrinin dhe asnjëherë nuk lahesha e tëra, por pjesë-pjesë, duke kërcitur dhëmbët. Pastaj, niste radha për të ngrënë mëngjesin dhe në orën shtatë, vrapoja në oborr për gjimnastikën që të mbante në formë e të ngrohte pak. Mësimet e muzikës, që zhvilloheshin në një klasë me mure gjithë lagështi, zgjasnin deri në orën e drekës. Pastaj vinin solfezhi, dreka, mësimet individuale të violonçelit, ora e pushimit, detyrat nga ora katër deri në gjashtë, darka dhe pastaj, e sflitur, bija të flija.

Më pëlqente shumë të rrija në oborr e të prisja Blinën, një vajzë thatime, me flokë të prerë shkurt si djalë dhe me zemër të madhe e bujare. Unë isha ajo vajza e çuditshme që donte të rrinte gjithmonë vetëm, por më pëlqente të bisedoja me të.

Ishte më e mira e klasës së pianos dhe e pata zili për muaj me radhë.

Në orën e pushimit, nga ora tre deri në katër, dilja në oborr. Atje, duke pritur Blinën, rehatohesha me mendimet e mia.

Shkolla, me gjithë ato vajza të shpenguara që ngjisnin e zbrisnin me vrap shkallët dhe mezi prisnin të bëheshin tok në pushimin mes orëve të mësimit, ndërkohë që unë nuk luaja nga vendi, më dukej një vend i trishtë. Gjithnjë prisja diçka a dikë dhe unë dija të prisja më mirë se të tjerat, pa zhurmë, pa britma.

Prisja dhe kaq.

Mezi e prisja të shtunën e fundit të muajit, sepse vinte babai. I adhuroja orët me të, në çdo kohë, në çdo vend. Më pëlqente ta dëgjoja tek fliste. Babai ishte i urtë dhe zemërmirë. Rrinim bashkë gjithë fundjavën. Të dielën, para se të dilnim shëtitje, halla m'i thurte aq shtrënguar gërshetat, sa më zgjasnin deri të nesërmen në mëngjes. Kur babai më përcillte në shkollë të dielën në darkë, ndalej disa metra larg portës dhe unë e puthja e largohesha e lehtë si era, pasi e dija se do të kthehej së shpejti.

E dija sa të mirë e kishte zemrën.

Mamaja s'mund të vinte dhe ta linte vetëm Elirën. I digjej zemra që unë isha larg, ndaj më dërgonte letra dhe ëmbëlsira, madje çdo muaj i jepte babait diçka për mua - fjongo, çorape me llastik, doreza.

Të shtunën dhe të dielën rrija me hallën, motrën e madhe të babait, që jetonte në një apartament me dy dhoma dhe një kuzhinë plot ngjyra. Ajo nuk kishte fëmijë dhe kishte rregulluar një dhomë për mua. Të dielën, mund të bëja banjë. Halla më fuste në një govatë, të cilën e mbushte me ujë të nxehtë, pastaj i hidhte ujë të ftohtë, pastaj sërish të nxehtë dhe pastaj prapë të ftohtë, e më linte në ujë derisa më rrudhoseshin mollëzat e gishtave. Ajo bënte petullat më të mira në botë dhe unë haja aq shumë, sa më dhembte barku.

Kur ishte kohë e mirë, dilnim shëtitje nëpër Tiranë. Ktheheshim te cepi i një pallati që më dukej shumë i bukur, dhe merrnim rrugën drejt e te pasticeria më e mirë e lagjes. Një

pastë dhe një arançatë. Isha e lumtur. E ndieja që më donin. Në darkë, me barkun plot, ulesha pranë saj në kolltuk dhe rrija ngjitur me radion, duke dëgjuar muzikë me vëmendje.

Ndodhte rrallë që prindërit e mi të kishin të ftuar. Për ta, nuk ekzistonin ballot, festat, darkat me miqtë, ama, nga ana tjetër, merrnin një tufë me kartolina nga qytete, si Roma, Parisi, Kapri, Torino, Xhenova. Ato kartolina më sillnin ndër mend ato që më dhuronte motër Maria dhe kështu nisa t'i koleksionoja. E doja, më nevojitej rregulli dhe më dukej diçka shumë e bukur, që edhe jeta ime kishte nisur ta kishte një të tillë.

Kisha filluar të bëja edhe shumë lista në fletore, një për çdo faqe, duke renditur gjëra të tilla, si:

100 personazhet më të fuqishme të botës
100 mënyrat më të mira për t'u zhdukur
100 lulet me petale të verdha
100 kafshët të cilave u ngjasojnë retë

Gjashtë vjet në një shtëpi të re kalojnë sa hap e mbyll sytë kur jeta jote ka ndryshuar kryekëput dhe di të lexosh e të shkruash pa bërë shumë gabime. Që në atë moshë, ushqeja ambicie të tepruara. Disa lista nuk arrinin as të dhjetë zërat, por qetësohesha kur ndieja të më mbusheshin sytë me lot, sidomos natën. Bëja edhe lojën e ngjashmërive dhe ndryshimeve mes sinjaleve të larmishme rrugore, që babai më tregonte kur dilnim shëtitje me makinë. I prisja me gërshërë titujt e gazetave dhe të revistave, i përzieja fjalët e i ngjisja me zamkë në një fletore, duke sajuar histori pa kurrfarë lidhjeje.

Zgjidhja, prisja, ngjisja.

Pastaj recitoja me zë të lartë për mami Florën, që ishte spektatorja ime e parë dhe përplaste duart gjithë ngazëllim. Duhej të isha bërë aktor ose koleksionist.

Falë asaj fantazie, që mësuesja ime e quante *të harlisur*, jeta

ime si fëmijë i birësuar ecte me shpejtësi. Por kisha frikë se prindërit e mi mendonin ndryshe: vetëm pak muaj pasi kisha hyrë në atë familje të vogël, isha i bindur që i kisha zhgënjyer. Ata nuk e pranonin, por e kisha kuptuar kur këmbëngulnin e më thoshin *çfarë bën tërë ditën mbyllur në dhomë, ftoj shokët e shkollës, kemi gjithë atë kopsht të bukur ku mund të luani bashkë*.

E fjali të tjera si këto.

Sidoqoftë...

E kisha dëgjuar me veshët e mi kur mësuesja i tha mamasë se pjekuria ime e parakohshme ishte *magjepsëse*, por nuk e kuptoja se çfarë prisnin prej meje.

Që t'i bëja të lumtur?

Muzika hyri në jetën time një mbrëmje dhjetori.

- Sonte kemi mysafirë.

Tryeza e shtruar për katër veta, me pecetat prej dantelle dhe pjatat e mira, zinte gjithë dhomën e ngrënies. Këmisha dhe kravata që më kishin dhuruar për dasmën e Adelës, vajzës së fqinjëve tanë, më ishin dukur si veshja e duhur për vizitën e mistershme që prindërit e mi e kishin paralajmëruar bashkë me një listë porosisih:

- Sonte vjen për darkë një maestro muzike, violinist i orkestrës së Firences. Tregohu i edukuar dhe dëgjo se ç'ka për të të thënë. Ka një surprizë për ty.

- Një dhuratë?

Babai dhe mamaja buzëqeshën, me sytë që u shkëlqenin nga gëzimi.

- Prit dhe do ta shohësh.

Maestroja i muzikës mezi i kapte një metër e gjashtëdhjetë centimetra dhe kishte veshur një xhaketë me katrorë, një këmishë ngjyrë kremi dhe një kravatë të gjelbër që i mbështetej te barku si të ishte gjarpër prej cope. Kishte një fytyrë të rrumbullakët prej babaxhani, por, sapo u ul në tavolinë, duart e tij më bënë jashtëzakonisht përshtypje: dukej sikur ai trup i përkiste një qenieje tjetër njerëzore dhe nuk kishte askurrfarë lidhjeje me ata gishta delikatë si të mamasë. Gjatë

gjithë darkës, nuk zuri në gojë asnjë surprizë. Kur erdhi ora që zakonisht më çonin në shtrat, babai na ftoi të gjithëve - të gjithëve! - ta ndiqnim në sallon. Aty, maestroja më zgjati një pllakë gramafoni, ku ishte fotografia me ngjyra e një zotërie me mustaqe të holla, në të cilën shkruhej: "Koncert dysh në La minor për violinë, violonçel dhe orkestër, opus 102 nga Johanes Brahms, dirigjent orkestre *Arturo Toscanini*, violinist *Mischa Mischakoff*, violonçelist *Frank Miller*", duke më thënë se herën e ardhshme, do ta dëgjonim bashkë.

Kështu pra, do të vinte përsëri.

Surpriza ndodhej brenda një këllëfi të zi.

Maestroja e kishte hapur këllëfin me një pamje që shprehte zemërgjerësi, sikur po më ofronte mundësinë më të mirë në jetë, dhe më kishte vënë mes duarve një violinë të vogël prej druri të çelët. Dukej si lodër, e lehtë pupël. Nuk dija si të reagoja. E nuhata dhe mbante të njëjtën erë me dollapin e kuzhinës.

Atë natë, më kishte kapluar gjumi duke e shtrënguar instrumentin fort mes krahëve, duke e përfytyruar veten muzikant. Nuk do të isha më i detyruar të rrëfeja për veten nëpërmjet fjalëve, të flisja me të tjerët ose të rreksha të kuptoja atë që më thoshin. Në jetën time, do të hynin shenja të tjera, kufij të tjerë, hapësira të tjera.

Notat. Me misterin e tyre.

Listat, historitë në copa gazetash dhe kartolinat ishin mbyllur në një kuti, pa ndier keqardhje.

"Duhet pasion, madje këmbëngulje deri në mani, përveç vullnetit të hekurt", - ia kishte pritur maestroja, duke më shtrënguar gjatë dorën, sikur po më tregonte rrugën e shkurtër për t'u bërë njeri i madh dhe për t'u ndier më në fund i sigurt.

Që prej asaj mbrëmjeje, dy pasdite në javë, për dy orë rresht, studioja muzikë me të. E ndiqja me një pamje prej torollaku, mundohesha të zbatoja ato që më thoshte, nuk e kuptoja nëse ato nota ishin bekim, ndëshkim apo diçka nga e cila duhej të çlirohesha sa më shpejt. Bëja prova pa fund, por nuk ndieja as pasion dhe as mani, por vetëm mërzi dhe zhgënjim, emociione

mjaft të ndryshme nga ato që kisha përfytyruar natën e parë përballë pasqyrës, me violinën mbështetur poshtë mjekrës, si një violinist i vërtetë. E urreja solfezhin, nuk arrija të ngulitja notat dhe sapo maestroja largohej, i harroja të gjitha.

Nuk kisha asgjë prej artisti, nuk kisha talent për muzikën, isha nxënës mediokër, i ngathët dhe shumë shpejt do ta kuptonin edhe prindërit e mi të rinj. Violina më mbyste dhe shumicën e kohës, këllëfi i zi rrinte mbi sëndukun e dhomës si buburrec i ngordhur.

Kisha një javë që nuk ngrihesha nga shtrati për shkak të etheve. Zilja kishte rënë në konviktin e ndriçuar nga drita e dobët e mëngjesit. Vajzat e tjera kishin dalë dhe unë isha e lumtur që mund të rrija në shtrat. Atë mëngjes, për herë të parë, kuptova se brenda meje kishte lindur një ndjenjë e re, një gulç malli që s'kishte aspak lidhje me atë që ndieja mbrëmjeve kur mendja më shkonte te familja: më kishte marrë malli për violonçelin, për tingullin e tij. Nuk e kam kuptuar dot kurrë se ç' do të thotë *mrekulli*, por nëse mrekullitë nuk krijohen, por vijnë natyrshëm, mjaft që t'i presësh pa thurur shumë ëndrra, mund të them se ajo ndjesi ishte mrekullia *ime*. Luaja muzikë me mendje dhe trupi i mbërthyer nga ethet, u shndërrua në një zgavër që nxirrte tinguj, njësoj si trupi i violonçelit. Gishtat e mi lëviznin duke ndjekur rendin e notave mbi tela imagjinare. Muzika buronte prej trupit tim me ngjyrimet e reja, me kuptime të reja, me tonalitete të reja. Isha në jerm, por ajo që dëgjoja, ishte e vërtetë.

Që prej asaj dite, magjia nuk u prish kurrë: nisa të dëshiroja me gjithë qenien time të isha muzikante. Në shpirt më lindi një ndjenjë e re dhe nisa ta dashuroja instrumentin deri në pafundësi. E dashuroja kur pranonte përqaftimin tim, e dashuroja kur bëhej i heshtur. I hapja partiturat në mënyrë solemne, hapja dhe mbyllja këllëfin me babëzi; gishtat e mi nisën ta kryenin të bindur detyrën e tyre. Nuk ndieja më lodhje. Muzika më çonte larg, në një vend ku ndihesha si në parajsë. Pas orëve të studimit

me mësuesen, mbyllesha në klasë dhe luaja të njëjtën pjesë me mijëra herë. Luaja aq sa gishtat më këputeshin nga lodhja, por kur tingulli dilte i plotë e harmonik, të gjitha shqetësimet që më kishin pushtuar zemrën, davariteshin. Violonçeli ndiqte ritmin e pulsit dhe të frymëmarrjes sime dhe ditët e fundit të shkollës rridhnin më lehtë se kurrë më parë.

Që prej atij mëngjesi, për mua, nuk do të kishte më ditë të heshtura.

Edhe atë pasdite, po ushtrohesha. Si një pllakë e vjetër gramafoni kur ngec, përsërisja të njëjtën pjesë nga *Henry Schradieck*. E ruaj atë partiturë si relik. Babai hyri në dhomë, ma mori violinën nga duart dhe e la mbi shtrat. Aty, ra një qetësi e thellë. Kur më mori në prehër e më vështroi në sy, e ndjeva më pranë se kurrë, m'u duk si shok. Muzika në partiturë, befas, u ndal. Priste që unë të merrja violinën dhe ta ringjallja.

- Jakob, duhet të bëhesh i fortë, - tha babai dhe më bëri shenjë ta ndiqja. Më mori për dore dhe, pa thënë asnjë fjalë, shkuam te dhoma në fund të korridorit.

Kur kaluam dhomën e ndenjjes, e pashë, ose më mirë të them, pashë këmbët e saj. Mami Flora ishte shtrirë mbi jorgan. Këmisha me mansheta të gjera ishte kopsitur deri në qafë, kurse këmbët ia ruanin getat e trasha e të bardha prej pambuku. Flokët e saj, që ishin përhapur si aureolë mbi jastëk, të sillnin ndër mend një engjell me duart e kryqëzuara me një rruzare nëpër gishtërinj.

Ta përshëndesim mamin tani.

Po si përshëndeten të vdekurit kur nuk mund të përgjigjen? Në vend që ta përshëndesja, do të kisha dashur të bëja diçka që nuk kisha mundur më parë: ta prekja, ta ledhatoja, ta shtrëngoja fort sa t'i merrej fryma. Ta doja aq shumë, sa të mos dinte ku të shkonte. Dhimbjet e kokës që e detyronin të shtrihej

vazhdimisht, duhej të më kishin ngjallur dëshirën për t'i treguar asaj për shkollën, për shokët, për lojërat që i bënim mësueses. Unë nuk arrita kurrë ta shembja murin e heshtjes që kishte ngritur ajo. As të pyetjeve të pashprehura. Paçka se prej muajsh luftoja me mosbesimin tim, ajo hije druajtjeje që ekzistonte mes meje dhe sime mëje, nuk u venit kurrë. Më dukej se ende nuk dija si të sillesha dhe gjithnjë duhej të kërkoja fjalët e duhura, jo më pastaj t'i thosha *të kam xhan, mamush*. Ama kur qëllonte, sepse qëllonte që ta mbështeste dorën te kurrizi im pasi lahesha ose kur kalonim rrugën, ndieja një emocion aq të fortë, sa doja që të zgjaste pafundësisht. Në ata trembëdhjetë muaj e gjashtë ditë, më ishte dukur e volitshme ta përqendroja vëmendjen te babai, i cili ishte qendra e botës sime, ashtu siç mendoja se ishte edhe për time më.

Flora ishte shumë e ndjeshme. As fëmija nuk arriti ta mbante gjallë. Ç'humbje tragjike!

I kisha dëgjuar të dilnin nga goja e babait ato fjali, edhe pse përpiquej të fliste me zë të ulët e të mos më përziente në atë që kishte ndodhur.

Por i vetmi fëmijë në atë shtëpi isha unë.

Atë çast - shumë të gjatë e të shkurtër njëkohësisht - i mbylla sytë dhe e përqafova mamane fort, me gjithë fuqinë e imagjinatës, duke fshirë, siç fshihet në dërrasë të zezë, gjithçka që sapo kisha parë.

Një furgon i zi e kishte marrë për ta çuar kushedi se ku. Fqinjat në trotuarin përballë shtëpisë, më shikonin me dhembshuri dhe llomotitnin mes tyre. U dhimbsha. *Vdekja s'është për fëmijët*, pëshpëritnin me mirësjellje, duke u ngjeshur pas njëra-tjetrës si kërmij jargavecë. Bezdisesha që flisnin për mamane me aq afrimitet, sikur ajo t'u përkiste atyre.

Mamaja ka vdekur, e kuptoni apo jo? - do të kisha dashur t'u bërtisja, apo edhe *mjaft më patë sikur ta kisha unë fajin!* E dija fare mirë se, që nga ai çast, gjithçka do të ishte ndryshe.

Unë nuk kisha të afërm për t'i njoftuar, përveç motër Marias. Doja me çdo kusht që të më shihte në funeralin e parë ku do të merrja pjesë. E pyeta babanë nëse mund të merrnin pjesë fëmijët dhe nëse mund ta ftoja atë. Ai m'u përgjigj që po.

Në kishë, kishte një mori njerëzish që nuk i kisha parë kurrë më parë dhe nuk e kuptoja se ku kishin qenë deri atë ditë tërë ato kapele të zeza, ato pallto të zeza, ato geta të zeza dhe ato doreza të zeza që më preknin butësisht kokën. Nuk i njihja ata njerëz, nuk i honepsja vështirëtimet e tyre grabitqare dhe e urreja atë grua që më përsëriste *mamaja do të kujdeset për ty nga qielli*.

Ndërkohë që të gjithë prisnin të më shihnin duke qarë, as babai, që ishte strukur në pallton e rëndë dhe mbante kapelën në duar si një copë rreckë, nuk kishte ndër mend ta bënte. E shprehte trishtimin në mënyrën e tij, duke folur shumë pak. Edhe unë kisha vënë në zbatim një metodë të pagabueshme, që të mos qaja: sapo ndieja lotët të më vinin, shtrëngoja qepallat e mbyllura me gishtin tregues dhe atë të mesit, mbushesha thellë me frymë, duke kërkuar oksigjen në jetën time imagjinare, dhe arrija t'i ktheja ata në grykë, pa më vënë re të tjerët. Nuk doja të më shihnin të trishtuar. Do të qaja më vonë, kur bota përreth meje të bëhej përsëri joshëse. Do t'i lija fjalët të pushonin brenda meje e do të mendoja për mamane.

Vallë, ç'rrugë po shkel, tani?

Vazhdoj të përpiqem të shpjegojem pa folur, apo jo, Dasha? Ende shpresoj që ti të ndiesh e të kuptosh gjithçka, edhe pse jam i kursyer me fjalët dhe kënaqem me gjestet, ledhatimet, puthjet. Dhe me muzikën, njësoj si tani që violonçeli yt struket me ëmbëlsi në përqaftimin tim, pa dëshiruar asgjë tjetër veç kësaj.

Kur Fatmiu më kërkoi për grua, sytë e mamasë dukeshin sikur kërkonin ndjesë, paksa si ato fjalitë e thjeshta që nuk kanë nevojë

për mbiemra për t'u kuptuar. Psherëtiu ëmbël dhe pëshpëriti diçka se sa e rëndësishme është të ndjekësh rrugën e duhur.

Nuk po kuptoja.

Kjo është dashuria? - doja ta pyesja në fund të asaj dite të gjatë e të pambarimtë, në kuzhinën e shtëpisë në Tepelenë, ku ishim mbledhur ne të katërt, prindërit e Fatmiut dhe gjyshja për ceremoninë e fejesës. Ndihesha e largët, sikur ajo festë nuk kishte lidhje me mua, sikur, në një mënyrë a në një tjetër, gjërat po përmbushnin fatin e tyre, pavarësisht nga unë.

Fatmiu ishte njëzet e një vjeç, kurse unë nëntëmbëdhjetë. Nuk kishim folur kurrë për dashurinë dhe, të them të drejtën, as unë nuk e dija mirë se ç'do të thoshte të bëhesha grua. I kisha thënë "mirë", me buzët si mermer, gjithë edukatë.

E njihja Fatmiun që kur luanim bashkë në bllokun e shtëpive ku jetonim, me mure me suva të rënë, me portë të thyer dhe me një rruginë të gjatë që rrethonte oborrin, strehë e një grupi njerëzish që ndanin bashkë gjithçka.

Fatmiu ishte një djalë bukurosh, me flokë pisë të zinj, me barseta të rregulluara, që binin në sy në lëkurën e zeshkët, dhe dy sy në formë bajameje. Qëkur në jetën time kishte hyrë muzika, rrallë e takoja në ndonjë vend tjetër. Kur kthehesha nga Tirana, ndonjëherë, nuk arrija t'i shquaja njerëzit dhe vendet që mendoja se i doja, jo se kisha ndryshuar, por sepse kishin vënë dorë tek ato dhe unë, duke qenë larg, nuk kisha mundur t'i vija re.

Në Tepelenë, kisha lënë përgjithnjë shijen e ëmbël të fundit të fëmijërisë.

Deri në javën fatale.

Për mua.

Për Shqipërinë.

Një rastësi.

Tirana ishte rraskapitur nga furia e revoltave. Shkollat dhe liceu ishin mbyllur, ambasadat ishin sulmuar. Statuja e diktatorit kishte rënë. Po kthehesha e shoqëruar nga Fatmiu. Më prisnin notat ngazëlluese si rregulla matematikore të "Suitës numër 2" të Bahut dhe koncerti i Edouard Lalos.

Autobusi që na çonte nga Tepelena në Tiranë, kishte ndaluar papritur në mes të një fushe, pak përpara stacionit të Durrësit. Zbritëm. Fatmiu më tha se do të shkonim për vizitë te tezja e tij dhe do t'i hipnim sërish autobusit të nesërmen. Nisi të më fliste si nëpër tym për Italinë, llogotiste për të ardhmen tonë së bashku. Kur i thashë se nuk doja të nisesha me të dhe do të shkoja tek ai vetëm pasi të merrja diplomën, më ngriu gjakun kur tha: "Po nuk erdhe me mua tani, nuk ta jap fjalën se do të të marr një ditë. Jemi të rinj dhe nuk e dimë se çfarë do të na ofrojë jeta ndërkohë që rrimë të ndarë."

Me këtë, donte të thoshte se, në qoftë se nuk do të nisesha me të, do të më linte. Fatmiu fliste për dashuri dhe liri dhe më nxiste të vrapoja. Të gjithë ata që zbritën nga autobusi, vraponin. Mbërritëm në një plazh që, sa hap e mbyll sytë, ishte mbushur me njerëz. Ishim aq shumë, sa as policët nuk mund të na ndalnin. Madje disa prej tyre lëshuan edhe armët për tokë dhe u bashkuan me ne. Ecja përpara mes turmës. Në dorën e djathtë, mbaja një valixhe kartoni, në të majtën, violonçelin e futur në një këllef të brishtë prej cope. Ecja dhe ia dëgjoja frymëmarrjen atij instrumenti pa zë.

Vrapo, Dasha, vrapo!

E kisha mendjen veç të vrapoja pas Fatmiut. Këmbët lëviznin dhe në kokë më rrihte si çekan vetëm një mendim: kur një vajzë e lë i fejuari, për të, është njësoj si të divorcohet, prandaj duhej t'ia bëja qejfin dhe të kisha besim tek ai. Mos vallë ai ishte fati im? Nuk dija shumë për të, por i isha mirënjohëse. Për një vajzë shqiptare, burri është si Zoti.

Vrapoja duke ia shtrënguar dorën. Valixhen tashmë e mbante Fatmiu. Mbylla sytë dhe vazhdova të vrapoja gjithnjë e më shpejt. Gulçoja, më merrej fryma dhe ndieja një dhimbje therëse në ijë, aty ku përplasej violonçeli.

A mund të jetë kaq e dhimbshme liria?

Ishim me qindra. Disa hidhnin dokumentet në det dhe unë nuk pushoja së qari. Vrapuam deri në portin e Durrësit. Në skelë, na priste një peshkarexhë, "Iliria". Violonçelin e shtrëngoja në gjoks. Ishte i rëndë, brenda në këllefën e tij.

Më kishte veç mua.
Dhe unë veç atë.
Dhe Fatmiun.

Edhe tani, kur më kujtohen këmbët e mia thatanike që vraponin në breg të detit dhe shoh harkun tënd që lëviz mbi tela, më vjen të qaj. Notat e Brahmsit dridhen lehtë dhe ajo rrymë e mistershme shquhet vetëm nga shpirtrat tanë.

Një, dy, tre muaj, një vit, nuk e di me saktësi se sa zgjati ajo zi e heshtur, por vdekja e Flora Landit nuk solli ndonjë ndryshim të madh në shtëpinë tonë, përveç faktit se fqinjave, sa herë që më shihnin, u lexohej në fytyrë ajo që thoshin me vete: “I gjori vogëlush fatkeq”.

Kur dilja nga shkolla, më priste Linda, që bënte punët e shtëpisë duke kënduar këngë idiote dhe mendohej të tregohej e dashur me mua. Unë nuk i shkoja pas fijos. Kollofitja në çast atë që gjeja në tryezë, dhe ngjitesha në dhomë, të cilën e kyçja nga brenda me çelës. Ajo mbaronte punë në orën gjashtë e gjysmë, fiks në kohë për të mos u takuar me babanë, të cilit i druhej po aq sa edhe ai i druhej asaj.

Babai ishte njeri babaxhan, pa shokë e miq, a thua se mbrëmjeve nuk kishte vend për askënd dhe askush nuk gjente një vend për të. Përkujdesej për mua që nga ora e darkës e derisa shtrihesha për të fjetur. Më lexonte për një gjysmë ore “Pinokun”, “Djemtë e rrugës ‘Pal’”, “Revistën e Xhamburraskës” dhe aventurat e Emilio Salgarit, pastaj strukej në studion e tij, me radion e ndezur me zë të ulët. Do të kisha dashur shumë të dëgjoja nga goja e tij një histori të vërtetë, të dija si ishte njohur me mami Florën, si i kishte kërkuar të martoheshin, kur - çastin e duhur, fjalët e duhura - kishin vendosur të vinin e të më merrnin. Doja që të më zbulonte të fshehtën e këpucëve me taka që ishin të gjitha njësoj dhe qëndronin në rresht njëra pranë tjetrës, si ushtria e kobshme

e ushtarëve prej plumbi në vitrinën që ndodhej në dhomën e ndenjjes së mamasë, por nëse do të më tregonte diçka të keqe, nuk do të dija ta ngushëlloja, ndaj nuk e kisha pyetur kurrë.

Ndoshta doja të dija prej tij se si do të përfundonte e gjitha kjo.

Babai thoshte se do të më bënte mirë të qaja, por unë nuk mund t'i thosha se nuk më qahej. Ama më pëlqente të rrija në heshtje dhe ta shihja kur punonte, gërmuq mbi shkresat e tij.

Të shtunën dhe të dielën, i bindur se kjo më gëzonte dhe se më bënte mirë për shëndetin, më çonte të shëtisja lart e poshtë nëpër kodrinat rrotull Fiesoles. Ai marshonte gjithë vendosmëri, kurse unë mezi i arrija hapat e tij prej maratonisti, por nuk hapja gojë as për këtë, madje kisha nisur të ushqoja çdo ditë e më shumë një antipati të thellë për gjithçka që kishte lidhje me të ecurit shpejt. Kisha gjithnjë një ndjesi të çuditshme se atij i pëlqente të ecte për të mos ndenjur pa lëvizur, ose për shkak të trishtimit që i lexohej në sy. Ndoshta ecte shumë, sepse dëshironte që bota përreth meje të mos ndalej.

Ishte pranverë. Jashtë, dielli shkëlqente. Kushedi sa e sa ditë më kishin kaluar para syve pa i ndier. Gjatë atyre muajve, nuk kishte ndodhur ndonjë gjë e veçantë për t'u mbajtur mend, përveç një ngjarjeje: gjatë mësimi me maestron e muzikës, orët fluturonin si zogj të uritur dhe unë ndihesha i çliruar nga një peshë e rëndë, i lehtësuar dhe i lumtur që lexoja notat. E mbaja violinën në duar me një emocion të veçantë, kapesha pas saj si një i mbytur kur gjen një bovë pluskuese në mes të dallgëve. E lëvizja harkun dhe nxirrja notat njëra pas tjetrës, sikur po vrapoja në një rrugë pa vendmbërritje. Nuk prisja më të më vinte muzika, isha unë që e kërkoja, kokëfortë si mushkë. Sa më shumë e përsërisja një pjesë, aq më shumë ndieja të rritej brenda meje një ndjesi e paqte, që ma qetësonte pësjellimin buçitës në kokë. Arrija të kontrolloja intensitetin e tingullit, ta zbusja kur ngrinte krye ose shprehte zhgënjim, ankth, frikë. E dashuroja kur bëhej i ngjirur, sikur të kishte hyrë në ndonjë pyll dhe të kishte humbur mes gjetheve të zemëratës sime.

Fletët me pentagrame, të shpërndara sa andej-këtej nëpër dysheme, nuk ishin më ishuj të një arkipelagu armik, as një shkretëtirë e mbytur shenjash të zeza apo gurësh të kobshëm varri. Sa më shumë studioja, aq më shumë e kuptoja që nuk dija asgjë për muzikën dhe kështu nisa të lexoja gjithçka që më binte në dorë. Partiturat shndërroheshin në libra, te të cilët mund të gjeje gjithnjë ngjarje të reja. Ato faqe përçonin siguri, ishin parzmorja që do të më bënte të paprekshëm.

Pa e ditur, luaja natën e fëmijërisë sime.

Violinist!

Ky ishte projekti im i ri.

Pranova të regjistrohesha në konservatorin “Luigi Cherubini” pa kundërshtuar.

Në ato vite, në mënyrë të mistershme, gjembi i mami Florës kishte reshtur së më sëmbuari dhe për këtë, duhej t’i isha mirënjohës edhe Ermano Borgetit, një shoku shkolle më i talentuar dhe shumë më gazmor se unë. Më brente zilia jo për natyrshmërinë me të cilën i binte violës, por për familjen e tij të zhurmshme, një mori fundesh dhe përparësesh valëvitëse: e ëma, tri motrat dhe një teto e moshuar që përgatiste për të gjithë feta buke me vaj dhe sheqer apo kekë të shijshëm me mollë.

Atë natë nëntori të 1966-s, isha bashkë me Ermanon. Ishte festë, babai nuk ishte në qytet dhe unë do të flija në shtëpinë e tij.

E kaluam natën duke dëgjuar radion: zërat e shqetësuar të lexuesve të lajmeve thoshin se Firenze ishte shndërruar në një liqen të errët. Binte shi prej ditësh. Lumi Arno kishte vërshuar dhe kishte dalë nga shtrati. Qytetarëve fiorentinas u mungonte uji dhe gazi, telefonat nuk punonin, furnizimet me ushqime po pakësoheshin. Pa lajmëruar askënd, të nesërmen, shkuam në Firenze dhe u përballëm me një pamje pikëlluese, sikur të na kishin hedhur me katapultë në një botë tjetër: uji po tërhiqej duke lënë prapa një shtresë llumi të përzier me vajguri dhe naftë, kurse nëpër rrugë hasnim njerëz që endeshin si fantazma. Ngado mbizotëronte një erë mbytëse kalbësire.

Ermanoja kishte ndaluar te Biblioteka Kombëtare, që ishte fundosur në një det shkume ngjyrë hiri. Aty po mblidheshin edhe të rinj të tjerë si ne, të cilët po formonin një zinxhir njerëzish për të shpëtuar librat dhe dokumentet: i mblidhnin nga toka, i kalonin dorë më dorë dhe i vinin në një vend të mbrojtur.

U largova nga Ermanoja pa i thënë gjë dhe vrapova drejt synimit tim. I sëmëlldisur nga era e rëndë që të shponte hundët, kisha arritur në sheshin “Santissima Annunziata”. Dukej si një vend i huaj, i shkatërruar nga vërshimi i ujërave. Muret e Spitalit të të Pafajshmëve ishin njollosur nga vija të zeza e të fëlliqura vaji dhe naftë. Porta ishte e hapur tejteje. Oborret e brendshme, kopshti, fjetoret, magazinat ishin ndotur nga currila të rrëshqitshëm dhe kundërmues balte dhe lyshtre. Ishte një pamje e frikshme.

Askush nuk më pyeti se kush isha. Më dhanë një palë çizme gome dhe iu futa menjëherë punës bashkë me ca djem të tjerë. Ishim në dispozicion të një burri rreth të dyzetave, që jepte urdhra me zë të vendosur e të qetë. Duhej të pastronim nga ky llum i neveritshëm shtretërit e fëmijëve, të cilët ishin shpëtuar dhe ishin dërguar në Setinjano, si dhe të pastronim orenditë e shkollës, të zbraznim magazinat dhe kuzhinat e të grumbullonim në një vend të sigurt librat dhe dokumentet. Të gjithë punonin pa pushim, në një heshtje të zymtë, të nxitur nga një vrull i ethshëm, me këmbët në galloshe dhe duart e zëna duke hequr baltën.

Nuk fjeta dy ditë dhe dy net. Ndihesha i fëlliqur dhe kundërmoja erë. Më dhembnin krahët dhe shpatullat, por isha si i hipnotizuar. Nuk e gjeta kurrë guximin të pyesja dikë se ku ishte motër Maria.

Nuk do t’i harroj kurrë ato ditë, Dasha, dhe sa herë që i risjell në mendje, ndiej në rroba dhe në lëkurë atë erë bodrumi gjithë myk. Thua të jetë kjo arsyeja pse nuk kisha shkelur më në atë Institut deri para tri ditësh?

Me talentin e veçantë që kam, që i lë të ikin njerëzit që më rrinë pranë, nuk mora më lajme as nga Ermanoja, i cili e braktisi muzikën para se të merrte diplomën për shkak të një periartriti në shpatull. Vetëm unë dhe ajo, muzika, nuk u ndamë kurrë. Megjithëse kur isha jetim dhe ndihesha i pambrojtur kisha zhvilluar një instinkt të pathyeshëm mbijetese, ëndërroja të largohesha nga ajo familje e vogël dhe e brishtë. Babai më ndihmoi dhe me një ëmbëlsi çarmatosëse, fshiu me një fjali edhe ndjenjën më të vogël të fajit që mund të ushqeja.

Je tetëmbëdhjetë vjeç. Ka ardhur koha të ndërtosh të ardhmen tënde larg prej këtu.

Me diplomën për violinë në xhep, falë “Koncertit në Mi minor opus 64” të Mendelsonit, babai më linte të lirë që ta mbushja zbrazëtinë që ndieja me qytete të tjera, skena të tjera, nota të tjera. Dëshira të reja. Kishte një botë tjetër përtej kodrinave të Fiesoles. Larg tij, do të më shpaloseshin mundësi të mëdha.

Nuk isha ende i vetëdijshëm, por nisja për në Bolzano do të linte pas Florën dhe ditët e mia vetmitare. Vendi si violinist në orkestrën “Haydn” ishte dera drejt një jete tjetër, duke më detyruar të bëhesha më i shoqërueshëm. Do të ndaja me dikë një dhomë të mobiluar, do të paguaja faturat, do të blija për të ngrënë, do të zija shokë të rinj.

Për të vulosur shkëputjen, babai më dhuroi një makinë “Simca” të përdorur. Atë mëngjes shtatori, kur hipa në makinë dhe e pashë me vëmendje nga xhami, dielli ishte përvëlues. Thatim dhe i heshtur, babai nuk po më uronte fat. Ishte shumë i trazuar për të folur, ose ndoshta ishte thjesht i shqetësuar që nuk kishte më askënd për të cilin të përkujdesej, qoftë edhe me mendje. Përtej xhamit, dallova buzëqeshjen në fytyrën e tij të zbehtë e të brishtë, dhe aty kuptova se sa shumë e doja. Ajo buzëqeshje ishte një ftesë e heshtur për mirëkuptim, ndaj zbrita ta përqafoja, duke i dhënë fjalën se do të bëhesha i gjallë shumë shpejt. E dija fort mirë që

ishte gënjeshtër. Dëshiroja me shpirt të largohesha. Atë çast, e pata të lehtë ta lija, prindërit duhen lënë gjithmonë: më vonë, ndoshta pas disa vitesh, bëhet më e vështirë, kur fillon dhe e ndien atë mungesë pa emër e pa figurë, e cila bëhet shkatërrimtare kur shpërthen papritmas, një ditë çfarëdo, si bombë.

Kur hipa në makinë, e ngjesha fytyrën pas xhamit dhe zbardha dhëmbët, ashtu si bëja kur isha fëmijë. Teksa përpiquesha ta bëja të qeshte, e vështrova botën jashtë, si të ishte hera e fundit. Qëndrova me vite larg asaj shtëpie, por telefonoja çdo javë. Edhe për Krishtlindje, kisha gjithmonë ndonjë koncert diku nëpër botë. Mendoja se kur unë të largohesha, gratë do të hynin më lehtë në shtëpi. Sa herë që kthehesha, shpresoja ta gjeja përkrah dikujt.

Por kjo nuk ndodhi.

Po çlirohesha nga e kaluara me idenë se do të rikthehesha ta merrja sërish, ndoshta në një ditë si kjo e sotmja, Dasha, bashkë me ty. Për diçka isha i sigurt: nuk e përdorja më muzikën.

Atë e mendoja.

Njerëzit te skela ngjishen me njëri-tjetrin.

E lë turmën të më marrë përpara. Dukem si marionetë mes fijeve lëvizëse. Pas pak minutash, gjendem në bordin e anijes, ku dhjetëra trupa ngjeshur me njëri-tjetrin duken si bistakë rrushi, ku çdo kokërr është një jetë. Jam tulatur mes një vajze me një fëmijë kalaqafë dhe katër njerëzve të tjerë e mezi mbushem me frymë. Bota e sigurt ku jam rritur, po më shkërmoqet nën këmbë. Mund të hidhem në det e të dal në breg, por anija është shumë e lartë dhe lartësia më tremb. Ndihem njësoj si kur je buzë një humnere, ku edhe pse ndien frikë, të lind dëshira të hidhesh.

Të hidhem e të vdes.

Apo të hidhem e të fluturoj?

Nuk kam aq guxim dhe i jap ca qindarka një burri që shënon emrat dhe adresat e familjarëve, duke dhënë fjalën se do t'i njoftojë për nisjen tonë. Kur "Iliria", me ngarkesën e saj të rëndë, largohet nga doku, një heshtje e rëndë e kryeneçe mbush qiellin. Drita e hënës ndriçon fytyrat me vështirime të përumbura. Në sytë e tyre nuk shoh dorëzim, por diçka të ngjashme me shpresën.

Anija e çan ujin si tehu i një thike të mprehur mirë. I mbaj sytë hapur poshtë një qielli që çelet për pak çaste dhe mbyllet vetëtimthi, si të ishte gijotinë. Era më fshikullon fytyrën, më gërvisht zverkun, stërkalat e dallgëve arrijnë deri tek unë, lagin këllëfin e violonçelit, rrobat dhe - ma merr mendja - biskotat, tashmë të squllura e të pangrënshme, që mamaja më futi në valixhe para disa orësh, pa e menduar se ç'do të ndodhte. Brenda pak minutash, kulloj e tëra. Goja më djeg nga shija e kripës, në vrimat e hundës më hyn era e leshterikëve. Kam ftohtë, shumë ftohtë. Sjell ndër mend babanë, mamane, motrën time, Elirën, dhe gjyshen. Kjo është mënyra e vetme që t'i ndiej të gjallë, t'i kem para syve, por frika sërish nuk kalon. Vetëm nevoja për të përfytyruar diçka që zor se mund të ndodhë, më bën të ndihem e gjallë. Mendimi se nesër më pret një jetë e re, e panjohur, më fal pak qetësi. Nuk e di sa orë kanë kaluar që kur "Iliria" më shkuli nga brigjet e mia, por kur tingulli i sirenavë lajmëron mbërritjen tonë në Brindisi, si në një shkrirje sekuencash filmike, drita e vagët e mëngjesit ndriçon mijëra duar që ngrihen drejt qiellit dhe thërrasin njëzëri: "Italia! Italia!", "Liri! Liri!".

Është e enjte, 7 mars 1991.

Zemra më rreh fort dhe ndihem e çliruar: anija nuk u përmbys e asnjëri prej nesh nuk ra në det. Prej orësh të tëra nuk kam vënë gjë në gojë, por sidoqoftë, gjëja që dëshiroj më shumë, është një monedhë për të telefonuar në shtëpi e për t'u thënë që jam gjallë. Mbetemi të bllokuar në radë. Shpresoj me gjithë qenien time që të na kthejnë nga kemi ardhur, por nuk ndodh ashtu. Peshkarexha lëviz, ankorohet ngadalë në molin e Shën Apolinarit dhe prej saj nisin të zbresin me furi, si dallgë

deti, njerëz të pistë, por që u shndrisin sytë. Trupa thatanikë e të paformë lëvizin drejt një fati të panjohur.

Arrij të prek tokën duke zbritur nga një litar falë një të panjohuri. Ai ma merr violonçelin, ndërsa unë zvarritem duke u kapur fort pas litarit, si të isha akrobate. I panjohuri e lë instrumentin përtokë dhe ia mbath, pa më përshëndetur. Si unë, edhe violonçeli i lëshuar mbi skelë si një balenë e re në breg, loton ujë të kripur. Kthej kokën dhe shoh trupin e ndryshkur të "Ilirisë", të atij mjeti lundrues që është zbrazur nga alienët e tij. Nuk kam asnjë mjet identifikimi dhe nuk kam kujt t'i them *se quhem Dasha Hasani dhe jam nëntëmbëdhjetë vjeçe*.

Pa Fatmiun, jam e humbur dhe nuk di ç'të bëj: ku të jetë vallë ai? E kërkoj me sy mes qindra njerëzve. Nuk e shoh. Jam vetëm. Në portin e Brindisit, një kordon policësh na mban të gjithëve bashkë. Strukem në një qoshe të sheshit dhe ndiej se mbaj një erë të neveritshme, si të kisha vite pa u larë. Grumbullohem. Ngjishemi. Shkelemi. Retë, të bardha e të buta, janë si ishuj të varur pezull në kaltërsinë e qiellit. Rrotull meje, vëllezër dhe motra fytyrëzbehta. Fatmiu nuk duket gjëkund. Pres që të më gjejë ai dhe nuk lëviz nga qoshku im. Violonçeli është gërvishtur gjithandej, boja i ka dalë në shumë vende, në anën e djathtë ka marrë një krisje të lehtë, maja është shtrembëruar. Të paktën nuk është prishur dhe unë, ashtu si ai, ndihem si mall i magazinuar në një vend të shkretë. Kjo qoshe e skelës është shndërruar në gjithçka për mua: në shtrat, tryezë, skenë. Jam si një kafshë në habitatin e saj. Do të doja të zvogëlohesha aq shumë, sa të zhdukesha. Zë një vend mes copave të letrave që fluturojnë, kanoçeve të boshatisura, shisheve dhe bishtave të cigareve; kur një grua trupmadhe më afrohet e më thotë me buzë në gaz: "Eja me mua", nis të belbëzoj ca justifikime të kota. Nuk dua të lëviz nga vendi që kam shtënë në dorë.

Pres.

Gjithmonë kam ditur të pres.

Ajo ngul këmbë dhe ma mbush mendjen që t'i shkoj pas. Policët lejojnë të kalojnë vetëm gratë e fëmijët. Njëri mban kalaqafë një fëmijë gjysmëlakuriq dhe godet me shkop ata që

orvaten t'i afrohen. Dëgjoj sërish sirenat e ambulancave e të makinave të policisë që i shoqërojnë. Gruaja më zgjat një fetë buke aq të butë, sa do të doja ta kapërdija me një kafshatë, por për ta shijuar sa më gjatë, nis ta thith ngadalë, sikur të jetë karamеле. Mendjen e mbaj te violonçeli dhe kur ma bëjnë me shenjë që të eci drejt një autobusi të Kryqit të Kuq, tmerrohem, se mos ma marrin.

Por në fakt...

- Muzikante je?

- Po, studioj në Liceun e Tiranës.

Sa do të doja të thosha që "jam e diplomuar", por ata gjashtë muaj që më ndajnë nga marrja e diplomës, tani më duken tejet të largët.

Hipim në autobus. E mbaj violonçelin mes këmbëve dhe vështroj jashtë. Rruga deri në urgjencën e spitalit zgjat pak. Zbresim, në radhë, në heshtje, të rrethuar nga një qetësi që më duket joreale. Në korridorin e mbushur me kuti të mëdha ku shkruhet "Mbeturina të veçanta", ndiej se kam shpëtuar. Na ndajnë veç e veç. Fëmijët i çojnë në katin përdhes për t'i larë e për t'i mjekuar, ndërsa ne në katin e dytë, ku mjekë e infermiere bëhen katërsh për ne, që jemi grumbulluar e ngjeshur si në një nga rrathët e ferrit të Dantes. Unë nuk jam sëmurë, veç e uritur. Do të doja të kthehesha në port e të hipja në një anije për në Durrës. Nuk do të jetë e vështirë të largohem. Askush nuk do ta vërë re mungesën time.

Kujt mund t'i bëhet vonë për një vajzë me violonçel?

Arrij të përvidhem. Më kanë dhënë një palë tuta sportive që më rrinë të gjera, por janë të buta e të thata. Sapo dal jashtë, ia zë vrapit deri në një rrugicë të ngushtë mes shtëpive. Ndaloj të mbushem me frymë dhe shoh përqark: nuk ka një qoshk ku të mos ketë grupe shqiptarësh, nuk ka trotuar ku mos të të kapë syri rroba të braktisura. Kaloj pranë dy fëmijëve që ecin të kapur për dore, këmbëzbathur dhe vetëm me tutat e pizhameve. Me sa duket, askush nuk e vret mendjen për ta. Më vjen të ndalem e t'i ndihmoj, ose të paktën t'u largoj pakëz frikën, por edhe pse flas gjuhën e tyre, më shohin të tmerruar.

Shoh disa gra që ndalojnë, japin biskota dhe gota me qumësht, shpërndajnë shishe me ujë dhe bukë taze. Dëgjoj dikë që po hap shtëpinë për gratë dhe fëmijët. Qumështi të ngroh e të qetëson shpirtin. Është pasdite dhe nuk di ku të shkoj për të fjetur. Një grua e re më prek lehtë në krah dhe, pa thënë asnjë fjalë, më zgjat një pallto të zezë e të butë. Në etiketë shkruhet "Yves Saint Laurent". Largohet aq shpejt, sa nuk arrij as ta falënderoj. Ndaloj në një shesh të vogël me ca stola të gjelbër druri, më të bukurit që kam parë ndonjëherë në jetë. Papritur, ndihem e rraskapitur. Mund të shtrihem aty e t'ia fus gjumit. Fundja, askush nuk më njeh. Askush nuk do të më vinte re afër një plaku që po shfleton gazetën dhe dy të rinjve që janë ngjitur me njëri-tjetrin dhe puthen e buzëqeshin sikur të ishin njerëzit e vetëm në këtë botë.

Mendja më shkon te Fatmiu. Ku të jetë vallë? Nuk di ku ta kërkoj.

Ngrihem dhe humbas në labirintin e rrugëve mes shtëpive të vogla dhe dyqaneve ushqimore plot me mall e drita. Nuk më kishin zënë sytë kurrë diçka të tillë, as në Tiranë. Në një rrugë, ndanë një vargu shtëpish, ndalem përpara një vitrine ku ekspozohen kitara, organo, violina, saksofona, letra partiture. Shikoj përmes xhamit, por nuk më zë syri askënd, marr zemër - jam e thatë dhe e pastër - dhe hyj brenda.

Bie zilka.

Ding-dong.

I pyes italisht nëse kanë violonçela. Kështu, instinktivisht, muzika më duket subjekti i vetëm për të mposhtur sikletin që ndiej. Të zotit të dyqanit duhet t'i jetë ngacmuar kureshtja, prej meje ose ndoshta prej këllëfit tim.

"Mirë se erdhe" më thotë.

Quhet Nikola.

Më fton në shtëpinë e tij.

Druhem. Pastaj pranoj ta ndjek kur më thotë se ka një grua dhe dy fëmijë të vegjël. I zë besë dhe e lë veten në dorë të këtij njeriu të sjellshëm e bujar. Njoh Mikelën, të shoqen, Saverion dhe Pier Marian, fëmijët e tyre tetë dhe pesë vjeç.

Shtatëdhjetë e dy orë pas arratisjes, e gjej veten në ngrohtësinë e një familjeje. Do të kem një çati mbi kokë ku të kaloj natën. Tepelena është larg. U mbyt në det një natë të errët. Mikela, një grua rrëzëlluese, me sy dhe flokë në ngjyrë çokollatë të errët, nxjerr nga bufeja pjata dhe gota, i vendos në tryezë bashkë me ca qumësht të nxehtë, djathë dhe një copë të madhe torte. Nuk do ta harroj kurrë atë shije lajthie që të shkrihej në gojë. E ha aq ngadalë, sa më pyesin nëse nuk më pëlqen. Nuk kam monedha për telefonin, por kur Nikola më zgjat një kartë magnetike për të telefonuar në shtëpi nga një kabinë telefonike, i them se nuk di ta përdor. Më në fund, munda t'ia tregoja të gjitha babait, i cili më nxiti të qëndroja në Itali.

Ndonjëherë, njerëzit na duan për atë që dimë të bëjmë, ndaj kur kthehem në shtëpinë e Nikolës, marr në dorë violonçelin. Një kryqëzim vështirimesh me Mikelën, në heshtje, zhduk çdo gjurmë mosbesimi. I prek lehtë telat me harkun, duke u mbështetur te tingulli, dhe duket sikur instrumenti dëshiron t'u flasë atyre që më mirëpritën në atë shtëpi.

Luajta gjatë për ta, Jakob, duke ia besuar Bahut valën e melankolisë që më përshkonte trupin. Kapesha fort pas madhështisë së tij për t'ia mbathur nga vetmia që më pikonte në trup, ashtu si pikon një batanije e lagur.

Koha e dytë
ANDANTE

Ndodhi në Paris. Ishte data 12 qershor 1996. Asokohe, isha dyzet e pesë vjeç dhe jeta u bë e përsosur.

Nisi me mirësinë e një vështrimi, Jakob.

Kafenetë e Parisit janë vende të qytetëruara: ulesh, porosit diçka dhe mund të rrish sa të duash, ndërkohë që rreth e përqark jeta vazhdon të gumëzhijë rrëmujshtëm.

Në kafenenë “Zimmer”, pak hapa larg teatrit “Châtelet”, do të rehatohesha në fund të sallës dhe do të hapja dritaren time drejt botës. Shpeshherë, kam menduar se, po të mos isha bërë muzikant, mund të isha bërë spiun, ndonëse i parrezikshëm dhe jo fort i zoti, pasi më mungon cinizmi dhe dinakëria e një spiuni të vërtetë, aftësi të nevojshme këto për t’i vëzhguar të tjerët pa u ndikuar nga ndjenjat.

Në kafenenë “Zimmer”, nuk kishte shumë njerëz, diçka e pazakontë për atë orë, ndoshta për shkak të ngrohtësisë së qershorit që të ftonte të zije tavolinat jashtë lokalit. Pranë meje, dy të rinj rreth të njëzetave, të zhytur te njëri-tjetri si të ishin një trup i vetëm, flisnin pa pushim; një zonjë me një model të fryrë dhe jo fort të zakonshëm flokësh porosiste

një “aperol”, ndërsa një i moshuar hijerëndë me mjekër si musketier - kishte pamjen e dikujt që, pas pak, do të vinte të ndiqte koncertin tonë - shfletonte gazetën “Le Monde” duke gjerbur një “Pastis”⁶. Është një skenar i parashikueshëm, por, teksa i jepja porosinë një kamerieri me flokë të lidhur bisht, që të më sillte një “petit noir et une tarte aux pommes”⁷, po mendoja se, në moshën time, nuk ka gjë që të qetëson më shumë sesa gjërat shabllon.

Pikërisht atë çast, pashë atë.

Vetëm tani - pas shumë vitesh, si një përsëritës klase - e di se *ai çast* e ndryshoi skenarin rrënjësisht. Sepse kështu ndodh: shikon një grua për herë të parë dhe trupi yt *e di se*, që nga ai çast, çdo gjë do të jetë ndryshe.

Ishte ulur në anën tjetër të kafenesë dhe imazhi i reflektohej në pasqyrën që ndodhej pas krahëve të saj, e cila ia zmadhonte flokët e mbledhur topuz me laps. Mbi zverk, i binin ca tufa të çrregullta flokësh të verdhë në gri. Mendova se ishte e çuditshme që edhe ajo ndodhej aty. Të tjerët kishin shkuar te bar-restorant “Sarah Bernhard”, ndërsa ne ishim ulur në kafenenë përballë, të ndarë nga një pyll tavolinash dhe nga një diafragmë e padukshme, a thua se fati na kishte dhuruar një vend të privilegjuar.

Ishim kryqëzuar pak minuta më parë te dalja e artistëve. Më kishte buzëqeshur lehtë, pa kapërcyer normat e mirësjelljes shoqërore. I isha përgjigjur me një lëvizje të kokës. Kolegët kishin vrapuar drejt restorantit si milingonat punëtore: kur jemi në turne, duket sikur ushqimi është ai që na intereson më shumë ne artistëve, sikur grumbullimi në grupime të vogla - veglat frymore me veglat frymore, harqet me harqet, perkusionisti vetëm, si të ishte një trup i huaj - duke bërë zhurmë e duke ngrënë me babëzi si adoleshentë,

⁶ Aperitiv alkoolik karakteristik francez.

⁷ Kafe ekspres dhe një tartë me mollë.

na jep mundësi të shijojmë diçka të ngjashme me miqësinë. Duhet durim të rrish e të bashkëpunosh me pjesëtarët e një orkestre, njësoj si në ato familjet e mëdha ku anëtarët janë të detyruar të bashkëjetojnë me njëri-tjetrin. Edhe ngrënia e të gjithëve bashkë në një tavolinë shndërrohet në një terren të përbashkët, në të cilin duhet të fshehësh hipokrizinë për të toleruar të tjerët. Ne muzikantëve na pëlqen shumë vetja, na e dikton mënyra e të menduarit në këtë profesion të mistershëm, por jo vetëm kjo: a nuk dukemi qesharakë të veshur me frak e papijon? Është një mënyrë për t’i mbijetuar pasigurisë që ndiejmë mes suksesit dhe dështimit, ndaj kjo na bën të gjithëve më të këqij dhe jo fort të prirë drejt miqësisë.

Papritur, më kishte ardhur në dorë rasti që ta vëzhgoja pa më parë ajo.

Ndaj, paçka se nuk kishte kurrfarë logjike, nuk u ngrita nga vendi ta pyesja nëse donte të ulej pranë meje.

Në sfond - e çuditshme për një kafene! - një zë sopranoje ndillte dhimbje dhe sensualitet, një kor fëmijësh rrëfente dëshpërim dhe unë nuk po e njihja autorin. Frymëzuar nga ato nota, përfytyrova t’i shkruaja një nga ato letrat ku shprehesh hapur, pasi e di që nuk do ta dërgosh kurrë.

Ishin bërë dy javë që kur luanim bashkë dhe ai ishte turneu ynë i parë. Ajo ishte violonçeliste dhe, me aq sa dija, duhej të ishte rreth njëzet vjet më e re se unë. Duhej mjaft guxim veç të mendoja se mund t’i afrohesha: ishte kaq e re, ç’i duhej një thujse pesëdhjetëvjeçar si unë?

Njihja temperamentin e saj prej muzikanteje, vështirimin e thellë e të përkushtuar, faqet e zbehta, hundën e vogël me flegrat e brishta. Ama, njerëzit e druajtur shprehen nëpërmjet letrave, ndaj edhe unë po i shkruaja asaj vajze, ulur në një tavolinë jo fort larg simes, e cila, vetullrrudhur nga përqendrimi, po lexonte një libër. Ishte e pamundur ta merrja vesh se ç’libër po lexonte, dhe do të ishte një veprim i pacipë nga ana ime ta pyesja. E si mund ta dinte që po i shkruaja?!

Dasha,

Kur na ndan pak më shumë se një orë nga koncerti, po të shkruaj me mendje dhe më duket vetja qesharak, si një elefant përpara një luleje. E kam pakëz të vështirë të përdor fjalën “e panjohur” me ty, sepse dyshoj se nuk përkon me të vërtetën. Kemi shkëmbyer pak fjalë, ca vështrime sipërfaqësore, shenja të një bashkëjetese të mirësjellshme orkestrale. Nuk di asgjë për ty, ashtu siç edhe ti me siguri do të vazhdosh të mos e dish se cili jam unë. Mes nesh, është veçse muzika, por, për të qenë i singertë, kur po të shihja dje gjatë provave, ndjeva një trazim diku në kraharor, që më la një ndjesi të përzier ëmbëlsie dhe ankthi, që më bezdiste. Ndodhi tek po qëndisje notat e partiturës me violonçel, duke nxjerrë ca tinguj aristokratë që më bënë përshtypje, madje, e pranoj, edhe më acaruan disi për shkak të atyre pickimeve të lakuara dhe melodisë së druajtur, sikur nuk doje të bije në sy. Nuk i kisha kushtuar shumë vëmendje trazimit tim aq të beftë, sa ishte thuajse i papërballueshëm, por ajo ndjesi ishte larguar ashtu siç kishte ardhur. Por mbrëmë, kur të vëzhgoja fshehurazi - me dashje, këtë herë - prapa kuintave, ndodhi sërish: nga trupi im u tret çdo hije ngurrimi, mendimi për ty u përhap dhe thuajse donte të pushtonte hapësirën që zakonisht ia lë muzikës.

Takimet e mia të dashurisë janë ndërprerë kryesisht mbi greminat e mospërfilljes, në një luhajtje të përjetshme mes zhgënjimit dhe shpresës, paksa si plaku Brahms, fejesat e të cilit dështonin një hap larg martesës. Disa grave që kam takuar, nuk u kujtoj më as emrat, ndonëse seksi femër hyri gjithë prepotencë në jetën time kur - do të kem qenë nja pesëmbëdhjetë vjeç - pas shumë javësh frike dhe mendimesh të fëlliqura ndaj tyre, pashë për herë të parë një vajzë lakuriqe nga mesi e lart dhe zbulova se kishte një gjoks të sheshtë, jo shumë ndryshe nga imi. Që nga ai zhgënjim i parë, nuk i lashë gjë mangët vetes, përfshirë edhe një histori të fshehtë e të mundimshme me një flautiste, që përfundoi brenda pak muajsh për shkak të konkurrencës artistike. Shpesh, e humbja interesin për vajzat kur më thoshin se më dashuronin. Bëja ndonjë copë rrugë me ndonjërin, pastaj hutohesha, mbetesha pas dhe e gjeja veten të vetmuar. Kur një grua - quhej Elsa - më tha se shihte tek unë një bukuri qetësuese, e mora si kompliment, por pas një muaji, u largua duke më akuzuar

për “lutim të tepruar”. Fundi i një dashurie më është dukur gjithnjë si një shfaqje e tmerrshme. Ndoshta për këtë arsye u bëra dyzet e pesë vjeç dhe vazhdoj të koleksionoj histori pak a shumë dështake, të mbushura me keqkuptime, pritje, dëshira, zhgënjime. Në të vërtetë, ndonjëherë mendoj se do të më kishte pëlqyer që të vuaja vërtet nga dashuria, për të ndier pasojat, por për mua, seksi ka qenë më i rëndësishëm dhe ka qenë shtegu ku mund të hyja për t’u fshehur, mundësia për të dalë nga vetja, ndonjëherë.

Përse po të shkruaj ty për këto mungesa? Sepse e di që nuk do t’i lexosh kurrë këto rrëfime të fshehta e mendjelehta, andaj kështu mund të qetësoj trazimin që ndiej për diçka që duket se po ndodh pa dijeninë time. Ti je e re, shumë më e re se unë.

Ndoshta je plot shpresë dhe e dashuruar. E si mund ta di unë, i strukur në këtë kafene në qendër të Parisit, duke të vëzhguar si ata pleqtë përgjues? Më pëlqen të përfytyroj se ti je gruaja e duhur për mua.

Është një pasion i çastit?

Mos po bie në dashuri?

Është dashuri?

Nuk kam ditur kurrë ta përkufizoj këtë fjalë pa qeshur me veten. Të paktën gjysma e muzikantëve që studioj dhe luaj, e shpallin hapur si burim frymëzimi të krijimeve të tyre, ndërsa për mua, mbetet një tokë e huaj dhe gjithnjë më është dukur vetja i papërshtatshëm për ta shqiptuar. Atë fjalë, unë e luaj në muzikë, sepse vetëm me violinën në dorë e harroj atë ndjesi acaruese papërshtatshmërie, që e mbështet mbi tela prej thuajse dyzet vitesh. Ndoshta jam bërë muzikant, sepse nuk di të flas për dashurinë dhe as ta ruaj të pandryshuar ndjesinë që të kaplon kur shpirti të trazohet aq mrekullueshëm nga të rënit në dashuri.

Por ç’është ky emocion që më shkund ndërkohë që po të vështroj? Është dëshirë? Kjo ndjesi krejtësisht e re më befason. Po më ngjitet pas trupit dhe e kam të pamundur ta ndal, sepse më ka mpirë të tërin. Në fytyrën tënde, lexoj tani një buzëqeshje dinake, në sinkroni të përkryer me mendimet e mia, ndaj më pëlqen të gënjej veten se ajo lëvizje e pavullnetshme e buzëve të tua mban brenda një premtim.

Një grup i zhurmshëm të rinjsh hynë me forcë në hapësirën tonë private, duke e ndërprerë letrën time imagjinare, e cila mbeti pa firmë dhe pa përsiatjen përmbyllëse. Ai zgjim i beftë nga magjia ku më kishte futur muzika në sfond, më acaroi, por dukej se ajo nuk i dëgjonte të bërtiturat dhe e anoi kokën, sikur po meditonte mbi faqet që po lexonte. Po ta dija titullin e librit që po tërhiqte vëmendjen e saj, do ta kisha më të lehtë t'ia kuptoja shijet, të mësoja më shumë për personalitetin e saj, për dëshirat e saj, sepse në fytyrë nuk i lexoja asgjë të jashtëzakonshme: asnjë ndjenjë, asnjë mendim, vetëm tërheqje të pastër ndaj leximit. Po ta shihja më nga afër, mund të zbuloja se ajo buzëqeshje, në mëdyshje mes të qenit e butë apo e kujdesshme, fshihte një dhembje apatike, por, që aty ku isha ulur, trupi i saj dukej se ishte në pritje.

Pasi e kisha kollofitur ëmbëlsirën me mollë, kisha porositur një kafe tjetër, a thua se, po të haja a të pija diçka, do të përligjesha në rolin e spiunit. Vendi ku po rrija, ishte në gjysmerrësirë, e kisha fushëpamjen të lirë dhe nuk i shkëputja dot sytë nga fytyra e saj e përsosur. Dukej sikur muzika e kishte çliruar. Ajo përdridhte mekanikisht një tufë flokësh rreth gishtit, ndoshta i ishte bërë zakon, dhe më dukej njësoj si dirigjenti i orkestrës - të cilit ende nuk ia dija emrin dhe kombësinë - kur ngrinte shkopin e dirigjimit sipas melodisë së ngadaltë që tingëllonte ulët në lokal. Tiparet e saj mishëronin atë tingull, ndërsa gishtat kalonin butë nga flokët te faqet e romanit (apo mos vallë ishte një ese?) dhe dukej sikur vetëm duke u zhytur te fjalët, arrinte të frenonte emocionet që me zor i mbante. Pastaj kishte ngritur dorën dhe e kishte shpënë te balli, i kishte mbuluar sytë me pëllëmbë, më tej i kishte mbështetur sërish gishtat mes fletëve dhe, pasi ishte zbutur kërcitja e veglave të tunxhit, qetësinë e shpirtit ia kishte kthyer ritmi i tendosur i violinave dhe melodia e harqeve. Isha përpjekur të mbaja vesh për të dëgjuar më mirë: mund të kishte qenë "Simfonia e tretë" nga Mahler, ndërsa fëmijët mund të ishin një kor me zëra ende të paformuar, por muzika ishte dobësuar edhe më, sikur radioja të ishte me defekt apo perdja të kishte

rënë papritmas. Edhe brenda në kafene, kishte rënë një qetësi e padurueshme. Mes meje dhe asaj gruaje magjiplotë, kishin mbetur zërat e kamerierëve që i përsërisnin porositë me zë të lartë, ndoshta nga frika se mos i harronin. Ishte bërë vonë. Kisha koncertin dhe më ngushëllonte mendimi se do ta takoja në skenë. Brenda meje, gëlonte dëshira për fytyrën e saj, për veprimet e saj.

Dhe për mënyrën e saj delikate të leximit të një libri.

Kishte ca kohë që e kisha vënë re. Ishte ulur në fund të kafenesë ku isha strukur gjatë pushimit mes provave të fundit dhe koncertit. Mund të isha ngritur e të isha prezantuar, por më kishte vënë përfund një lloj druajtjeje paralizuese: në hierarkinë e vjetër të orkestrës, unë isha e fundit, ndërsa ai ishte me gradë, ishte violinisti i parë që mbron pozicionin e orkestrës bashkë me dirigjentin, krahu i djathtë dhe pika e referimit pamor të të dyve.

Një autoritet.

Nga vendi im i kadifenjtë, fushëpamja ishte e përkryer: dalloja golfin e zi, tiparet e theksuara të fytyrës, sytë e errët që dukej sikur sfidonin botën, flokët e dendur. Ai burrë ishte vërtet joshës, ndonëse nuk arrija t'ia përcaktoja saktë moshën dhe nuk kisha aspak ndër mend të pyesja kolegët, të cilët mund të mendonin: "Kjo sapo erdhi e ia vuri menjëherë syrin violinistit të parë." Që çupëlinë, i kisha ëndërruar turnetë e këtillë. Do t'i kisha ngjitur këllëfit të violonçelit etiketa plot ngjyra, njësoj si ato valixhet dhe baulet e udhëtarëve të famshëm që kisha parë në kinema.

Në këtë aventurën time të parë si muzikante nëpër rrugët e botës, mes avionëve, arkave të veglave muzikore, autobusëve, hoteleve, provave, koncerteve, taksive, dhomave të zhveshjes, kisha ndier nevojën për të qëndruar pak vetëm. Më ndodh shpesh. Përballë muzikës, ndiej nevojën për qetësi. Po lexoja përtueshëm romanin, si ushtrim ditor për anglishten time,

dhe po e mbaja të ngritur librin, aq sa duhej për të mos u vënë re prej tij dhe prej një kamerieri me vështrim këmbëngulës. *Somerset Maugham*-i kishte ngritur një mur letre midis nesh.

*Arthur Burdon and Dr Porhoët walked in silence. They had lunched at a restaurant in the Boulevard Saint Michel, and were sauntering now in the gardens of the Luxembourg...*⁸

Dy të rinj, pasi e kishin shuar etjen për puthje dhe birrë, ishin ulur jashtë për të pirë cigare pa filtër. Kamerieri, që mbante veshur një përparëse të gjatë e të zezë, fërkonte me një pece banakun prej zinku, sipër të cilit kishte vezë të ziera dhe një piramidë me kruasantë. Mjaftoi veç një lëvizje koke dhe ai vrapoi të ma shuante nepsin që më kishte kapur për panine me djathë dhe proshutë. Kisha dëshirë të haja bukë, si atëherë kur isha e vogël dhe i kërkoja bukëpjekësit një fetë me kore të rreshkur, të cilën e thithja ngadalë, që të më zgjaste sa më shumë në gjuhë dhe pastaj e shkrija në qiellzë, në atë pritjen e veçantë që kanë çastet ku jeta kalon dhe s'të mbetet tjetër përveçse t'i shijosh.

E vështroja nga poshtë fletëve dhe më befasonte ngurtësia e përsosur e trupit të tij. Dukej se asgjë nuk ishte në gjendje t'ia tërhiqte vëmendjen, as kur nisi të dëgjohej një *Lied*⁹ që kumbonte me zë aq të ulët, sa e kisha të pamundur të identifikoja autorin. Po e vëzhgoja dhe, papritur, diçka ndryshe nisi të më fliste për të. Fytyra iu gjallërua dhe m'u duk sikur tek ai shihja veten në versionin mashkullor, apo sikur njiheshim prej kohësh në një vend tjetër. Kur muzika përreth nesh heshti dhe në ajrin e kafenesë mbetën vetëm zërat e kamerierëve e të grupit të të rinjve, u ndjeva e brishtë, ndërsa fytyra e tij, tashmë aq miqësore - madje, do të merrja guximin të thosha e dashur - u

⁸ Artur Burdoni dhe doktor Porhoti po ecnin në heshtje. Pasi kishin drekuar në një restorant në bulevardin "Saint Michel", filluan të shëtitnin nëpër kopshtet e Luksemburgut...

⁹ Romancë e kënduar nga një solist dhe e shoqëruar me piano.

rikthye në atë që ishte realisht: në fytyrën e një të panjohuri. Na priste skena, me emocionin që lind kur mendon se ndoshta je në vendin e duhur, në çastin e duhur dhe shpreson se nuk ke gabuar.

Përse pikërisht tani, që kohët e rrëfimit pësjtjellohen dhe ne luajmë muzikë pranë njëri-tjetrit, më vjen ndër mend dita kur hyre në jetën time? Ndoshta për faj të këpucëve. Atë mbrëmje, më 12 qershor 1996, kisha mbathur po këto këpucë të zeza të markës "Church's".

Edhe atëherë luajtëm Brahmsin, Jakob. Ishte hera e parë që luaja "Koncertin dysh" me hyjnoren *Anne-Sophie Mutter* dhe *António Meneses*. I adhuruari ynë Johanes, për të zbutur trazimin që ia sfiliste zemrën, krijoi bashkëbisedimin më prekës mes një violine dhe një violonçeli.

"Duart e tua janë si ato të një skulptoreje", - më pate thënë duke u ngjitur në skenë me hap të shpejtë.

"E si qenkan duart e një skulptoreje? Të pista?"

"Jo, janë të mëdha!" - ishte përgjigjur zëri yt, që vërtet e dëgjoja për herë të parë.

Kishte veshur një fustan me shpatulla jashtë dhe mbaj mend se atë çast, më lindi dëshira ta lija violinën, të ngrihesha, t'i bëja një deklaratë dashurie e t'i mbështetja buzët mbi ato shpatulla të brishta.

Duke u ulur, i ishte ngritur pakëz fustani, që i kishte nxjerrë në pah lëkurën e shndritshme dhe - tashmë isha i bindur - tejet të butë të këmbëve. Edhe pse luante bashkë me orkestrën, përfshihej e tëra në dialogun me alteregon e saj prej

druri, duke harruar gjithçka, përfshirë edhe qeniet njerëzore. Lëvizte harkun duke tendosur muskujt, të cilët i ndieja përqark meje. Sa do të doja të isha në vend të instrumentit, i përfaqësoj nga ata krahë!

Ishte ulur në radhën e parë dhe mbante një shami të kuqe mëndafshi në xhepin e vogël të frakut. Unë ndodhesha në pjesën e violonçelave. Nga dy fustanet që kisha futur në valixhe, kisha veshur atë që ishte më pak elegant - tjetri nuk ishte i hekurosur - dhe luaja me një vetëbesim që nuk e ndieja prej kohësh. Më dukej sikur ai më thoshte: “Ja ku jam, mund të mbështetesh tek unë.” Disa minuta më parë, kishim shkëmbyer veçse pak vështrime. Vazhdonte të më shikonte? Nuk e kisha menduar kurrë se do të ndihesha aq e çoroditur, ama mendja më fluturonte te gishtat e tij të fortë, që dukej se ishin në luftë me kyçet eshtake.

E mbante violonçelin mes gjunjëve. Flokët i kishte kapur pas veshëve me dy karfica që i zbulonin ballin. Kur sytë tanë u kryqëzuan, përfytyrova që violonçeli i saj po më thoshte se do të më ndihmonte edhe në pjesët më të vështira. Nuk duhej të isha entuziazmuar, mjaftonte t’i kujtoja vetes se ishte njëzet vjeçe ose diçka më shumë, por si ai lypësi që është i gatshëm të bëjë gjithçka për t’i hyrë në zemër fatit të mirë, e pranoj se, gjatë gjithë koncertit, shpresova që ajo të binte në dashuri me mua. Po përsëritej e njëjta gjë që kishte ndodhur në kafenenë “Zimmer” pak orë më parë, kur ajo kishte hyrë me prepotencë brenda meje. Edhe pse atyre hokatarëve të orkestrës kushedi ku do t’u shkonte mendja, isha tepër i hutuar për t’u marrë me vështrimet e tyre zhbiruese.

Unë asnjëherë nuk e kam pasur të lehtë ta ndaja gëzimin me të tjerët. Më dukej sikur, në njëfarë mënyre, s’ishte fort e hijshme t’u thoshim të tjerëve se jemi të lumtur, a thua se lumturia kishte diçka që të bënte me turp, megjithatë përfytyroja se, mes nesh, ekzistonte një kod, i pakapshëm nga të tjerët, që dinte ta deshifronte vetëm muzika. Nuk doja të ushqoja shpresa të kota për atë aleancë të çastit - mund të ishte i martuar! - por sidoqoftë, ndihesha e çliruar kur mendoja se do të zgjaste të paktën sa të mbaronte koncerti. Ishte dyzet e pesë vjeç, kisha parë vjedhurazi të dhënat biografike të orkestrantëve, e megjithatë shihja tek ai diçka të brishtë, sikur toka mund t’i rrëshqiste nën këmbë.

Asnjëri prej nesh nuk kishte guxuar të bënte lëvizjen e parë, nga frika se mos kishte keqkuptuar sinjalet e tjetrit, deri kur unë - apo ishte ti? - mora zemër te dera e teatrit.

Ishe ti, Jakob. Ishte si një ledhatim që nuk më befasoi, kur murmurite me gjysmë zëri:

- Shihemi nesër?

- Mund të takohemi te Kopshti i Luksemburgut në orën 10:30, nëse dëshiron? - të pyeta, sikur për mua të ishte gjëja më e natyrshme në botë që të ndodhesha në Paris e të lija një takim me një të panjohur.

- Te Kopshti i Luksemburgut, në rregull.

Nuk e kuptoja përse kishte zgjedhur pikërisht atë vend, por më dukej ide e mirë që të takoheshim diku larg lagjes: orkestrat

janë si ato blloqet e pallateve ku të gjithë dinë gjithçka për njëritjetrin, ndaj kishte qenë një vendim i zgjuar nga ana e saj, në mënyrë që të shmangnim të qeshurat nën hundë dhe komentet e kolegëve, që mund të na shihnin duke dalë së bashku nga hoteli. Kishim në dispozicion një ditë lirie, pa prova dhe koncert. Një ditë të tërë ose vetëm disa orë duke ecur kuturu.

Ajo mbrëmje parisiane kishte gjithçka: ndjesinë e gjërave të ndaluara, mirëkuptimin, frikën se mos binim në grackën e shpresave të kota. Pikërisht si tani, po këto nota të Brahmsit ndiqnin njëra-tjetrën, ndërthureshin, shkriheshin si dashnorë të pasigurt.

Nuk e kisha imagjinuar kurrë se, pas shumë vitesh, do të gjendesha këtu, në Firencen tënde. Vallë e meritojmë këtë, Jakob?

Qielli kishte një ngjyrë të kaltër dhe unë ndihesha i lehtë si një djalosh. Mund të kisha zbritur e të kisha marrë metronë për katër stacione, nga stacioni “Châtelet” deri në “Odéon” - më e shumta pesëmbëdhjetë minuta, - por isha bërë gati që në orën nëntë, një orë e gjysmë më herët se takimi. Nuk më mbante vendi, aq në ankth ndihesha. Sa kohë u bë që nuk dilja në takim me një femër që më kishte marrë mendjen? Pothuajse vite. Për më tepër, po dilja në Paris, që ishte hera e parë edhe për një veteran të dashurive të papërfunduara si puna ime. Duke shkuar më këmbë, do të fitoja një gjysmë ore të mirë dhe do të mbërrija në kohë prapa teatrit “Odéon”, që ndodhet përballë hyrjes së Kopshtit të Luksemburgut.

Ka gjëra dhe njerëz që zhduken, humbasin dhe pastaj rikthehen, pa qenë nevoja t’i kërkojmë. Po mendoja pikërisht këtë, kur po kaloja urën “Au Change”, me shpirtin e udhëtarit anarkik, i cili ka zbuluar ekzistencën e një gruaje dhe mezi

pret ta takojë përsëri. Një plak, i veshur me mushama kundër shiut dhe me një palë këpucë me qafë, po ecte me kujdes mbi urë, me trupin e përkulur përpara. Kur e parakalova nga e djathta, thujse duke kërcyer pupthi me këpucët e mia të lehta, përpara tij ndesha vështimin e kthjellët të një gruaje me flokë të thinjur e të krehur në mënyrë të përsosur, me duart e fshehura në një palë doreza prej dantelle dhe mirësjelljen e një dashurie disa dhjetëra vjeçare. Dukej sikur i thoshte: “Rri i qetë, po të pres”, dhe unë, në kulmin e vrullit të ethshëm romantik, isha i bindur se para syve kisha provën e pakundërshtueshme të një dashurie jetëgjatë.

Harkimi i ngadalshëm dhe hijerëndë i lumit Senë rreth “Île de la Cité”, bulevardi “Du Palais”, trotuaret e bulevardit “Saint Michel”, rrahjet e flatrave të pëllumbave përreth stolave të sheshit “Racine” dhe kafenetë, dyqanet, portat e shtëpive të pasura të lagjes numër 7, më trullosën me bukurinë e tyre. Më kishte ikur mendja fare; shihja njerëz të dashuruar ngado: nëpër rrugë, përpara vitrinave, ulur jashtë në kafene; shihja kilometra të dashuruarish gati për të bërë dashuri. Do të doja t’i ndaloja e t’u thosha të gjithëve se ajri i Parisit mund të ishte vdekjeprurës për një violinist pedant përkohësisht të dalldisur, që ishte zhytur në një skenar përqafimesh vjedharake dhe dashnorësh të fshehtë.

Ishte muzikë e pastër, ai Paris bashkë me të.

Në kokë më kumbonte vetëm një emër: Dasha.

Në orën 09:55, kur mbërrita në rrugën “Carrefour de l’Odéon”, zemra nisi të rrihte më shpejt, kurse shkujdesja e moshës së pasadoleshencës ia la vendin ankthit: *po sikur të mos ketë ardhur? Po sikur të ketë ndodhur ndonjë gjë dhe ajo nuk ka pasur mundësi të më njoftojë?*

Nuk kisha pranuar kurrë të lija takim me një burrë pa u menduar gjatë - ose pa e vrarë fare pak mendjen - pa gjykuar anët pozitive dhe negative apo pa matur mirë fjalët dhe veprimet.

Kisha vepruar rrëmbimthi dhe kisha pranuar menjëherë. Disa gjëra dihen vetvetiu. Unë e dija, ose më mirë, e ndieja që kisha vepruar mirë. *Ku shkoi druajtja ime?*

Emocionet e mia ngjanin me ato të daljeve të para në skenë, atëherë kur një partiturë e re muzikore, e mbështetur në pult, shndërrohet në një histori që duhet hulumtuar, studiuar, luajtur dhe nuk e di ende se si të sillesh, por e kupton që në ajër se sa e magjishme dhe mahnitëse është. Pritja më befasonte dhe më qetësonte njëkohësisht. Isha e përqendruar te rrahjet e zemrës, të cilave u besoja. Përsërisja me vete si refren: *është veçse një shëtitje / është veçse një shëtitje me një koleg / është veçse një shëtitje*, dhe e largoja mendjen duke parë reklamat e shfaqjeve. Atë mbrëmje, jepnin “La promenade¹⁰”, të përshtatur nga një roman i shkrimtarit *Robert Wasler*. A kisha zgjedhur fustanin e duhur? Ishte blu me pika të vogla dhe me fundin verëf. Ma kishte dhuruar një kolege, e cila kishte hequr qafe rrobat e së ëmës, por mua më ngjalli pasionin për veshjet e përdorura.

“La promenade”.

Një shqiptare dhe një italian në qytetin më romantik, duke shëtitur poshtë pemëve të gështenjave të egra, përgjatë shtigjeve të librave që adhuroja, pranë statujave të mjeshtëreve.

Që prej asaj dite, mësova të të bëja dhuratat e duhura: libra dhe rroba të përdorura.

Dhe unë nisa të të thosha se nuk duhej të haje me aq ngut, Jakob.

¹⁰ Shëtitja.

Kërkova me sy pas qoshes dhe pashë se ajo ishte aty, përballë kangjellave me maja të arta, shumë e bukur, me një fustan deri te gjuri, që i linte t’i dukeshin pulpat e holla, pa çorape, dhe me një palë këpucë me taka, tejet të papërshtatshme për zhavorrin e rruginave të parkut. Sa s’më plasi zemra, madje m’u morën edhe mendtë, siç ndodh kur del për herë të parë në skenë.

- Vjen shpesh këtu?

- Jo, është hera e parë që vij në Paris, por po lexoj një roman, ngjarjet e të cilit zhvillohen në Kopshtin e Luksemburgut.

- Cilin roman?

- “Magjistari”, ose më mirë “The Magician”, nga *Somerset Maugham*.

Ndonëse ishim takuar vetëm prej pak minutash, më eksitonte theksi i saj i ashpër dhe italishtja e çalë me zanoret e zvarritura, madje dhe e qeshura me gjithë shpirt. Unë nuk kam mësuar kurrë të qesh *kështu*, me gjithë shpirt, ndoshta ngaqë duhet të kalojnë breza të tërë njerëzish të lumtur për t’ia arritur. Ajo që më pëlqente mbi gjithçka tjetër, ishte kur ndieja lëvizjen e trupit të saj pranë timit.

Ecnim. Herë pas here, ndalonim dhe unë flisja gjithë zjarr, me këmbë e me duar, ndërsa ajo ishte e përmbajtur, e qetë, trupdrejtë mbi takat e saj. Shikonim djemtë dhe vajzat që gumëzhnin nëpër rruginat e parkut dhe unë ndihesha i ri, posi ata, ndërkohë që ajo kërkonte statujat e heronjve të saj.

Ku do të jetë Beethoveni? Ja Zhorzh Sandi¹¹. Meqë ajo është këtu, edhe Shopeni duhet të jetë këtejpari.

Po përse vallë?

Duheshin, ishin një çift i famshëm.

Do të më dukej më interesante që të ndiqja gjurmët e mbretëreshave të Francës: a e di që këtu janë të gjitha?

Kërkojmë Floberin, duhet të jetë diku këtu.

¹¹ Pseudonim i *Amantine Aurore Lucile Dupin*-it, shkrimtare dhe dramaturge franceze.

Skulptura kishte qenë pikënisja, listat kishin shkrirë akullin.

Kur isha i vogël, bëja lojën “Më pëlqen”, sepse më ndihmonte të njihja njerëzit. Për shembull, ky kopsht është ca si tepër për mua.

Tepër çfarë?

Tepër i përsosur. Parapëlqej rrëmujën e pyjeve.

Qeshte. Mrekulli.

Po ç’të pëlqen tjetër? Përveç muzikës, kuptohet, sepse ne nuk mund të mos e duam muzikën.

Sa për atë punë, unë e urreja, në fillim.

Edhe unë e urreja violonçelin! Duhet të jetë diçka e zakonshme të kalosh nga urrejtja në dashuri, për diçka ose për dikë. Çfarë të pëlqen, atëherë?

Më pëlqen kur një grua më thotë se dëshiron të më puthë.

Mua më pëlqejnë gjërat që kanë dalë jashtë mode.

Më pëlqen të fishkëllej me duart në xhepa.

Më pëlqen aroma e kroasantëve.

Më pëlqen kur mendoj se nuk i kam me vete çelësat e shtëpisë ose portofolin, por në të vërtetë i kam.

Më pëlqen kur marr kartolina.

Unë dashuroj perëndimin.

Unë borën.

Më pëlqen kur dikush më dhuron diçka pa ndonjë arsye të caktuar.

Më pëlqen Rembrandti.

Kurse mua Balthusi...

Zemra më rrihte fort dhe shpresoja që Dasha të mos e vinte re. Parisi njihet si vendi i dashurisë, si vendi më i përkryer ku mund të jesh i lumtur, edhe atëherë kur lumturia nuk bën pjesë në planet e tua. Edhe unë po bija në dashuri, madje kisha rënë tashmë, ndonëse nuk dija se si të joshja një vajzë njëzet vjet më të re se vetja. Kisha dëshirë t’i thosha *ke flokë të bukur, më pëlqen shumë parfumi yt* dhe gjëra të tilla, por mendova se kushedi sa burra të tjerë do t’ia kishin thënë ato fjalë, andaj e lashë fare atë punë.

Kur nisi të më pyeste për fëmijërinë, ngriva i tëri.

U tregova i vagullt, nuk mund ta bëja për vete me fatkeqësitë e mia. Nuk mund t’i thosha se isha rritur në jetimore dhe se, kur isha i vogël, dëshiroja vetëm të rritesha. Nuk doja që ajo të nuhaste frikën. Nuk ishte me vend të filloja me atë historinë e mërzitshme të djalit jetim. Doja të tregohesha i përkryer, të lija përshtypje sa më të mirë, ta fshija të kaluarën dhe të sillesha sikur gjithçka niste në atë çast. I tregova shkurtimisht për jetën time, pa hyrë në hollësi. Recitoja duke u përpjekur ta fshihja emocionin që më ishte mbledhur në fyt.

- Kam lindur në dimër dhe ndoshta prandaj i urrej vendet e nxehta, - e mbylla bisedën, si specialist në fjalitë e prera e të pakundërshtueshme.

Natën kur linda, dhoma ishte përmbytur nga drita e hënës. Kalldrëmi i rrugës vezullonte sikur t’i kishin hedhur sipër kova me ujë. Një afsh mbytës e i padurueshëm depërtonte në shtëpi.

Shumë shpejt, nisa të zvarritesha këmbadoras bashkë me macet e qentë, të fshihesha në baulen e gjyshes, të ecja e të buzëqeshja. Isha fëmijë sypatrembur, por isha edhe shumë e heshtur. Mua më dukej diçka e natyrshme, joproblematike, por mamaja shqetësohej për memecërinë time. Fjalët kishin aromë dhe ngjyrë, ndaj nuk më pëlqente t’i dhuroja lart e poshtë. Kisha frikë se mos humbitnin pasi të më dilnin nga goja. Më pëlqente vetmia, e megjithatë çdo gjë, çdo send, për mua kishte zë dhe mund të më fliste. Tingujt që më pëlqenin, i ruaja, të tjerët i ktheja mbrapsht. Më pëlqente të rrija e të dëgjoja historitë e të tjerëve, sepse kështu u shmangesha disa pyetjeve që nuk ma kishte ënda t’u përgjigjesha.

Babai ishte profesor matematike, kurse mamaja infermiere.

Më pëlqente të bridhja rrugëve të lagjes së qytetit tim, Tepelenës. Ata kishin besim tek unë, ishin të bindur se isha një fëmijë me mend në kokë. Kur zbulova Shtëpinë e Kulturës, një ngrehinë e vjetër që mezi mbahej në këmbë, ku mund të

luaje shah, të mësoje të qëndisje e të bëje një mijë gjëra të tjera, askush nuk më pengoi për t'i kaluar atje pasditet.

Kishim folur shumë, kishim folur më tepër nga ç'duhej, sepse nuk guxonim të prekeshim. I kishim treguar njëri-tjetrit për jetët tona. Ai nuk e përmendi fëmijërinë e tij dhe kur i thashë se do të kisha dashur shumë ta shihja Firencen, m'u përgjigj: "Të çoj unë", thujse si i bezdisur, pastaj më kapi dorën.

Nuk ia kisha lëshuar më, sikur të ishte shenjë e një afrimiteti të vjetër prej vitesh.

Edhe në këto çaste, kur më në fund mbërrita me Brahmsin tonë në bukurinë e qytetit tënd, që e dëshiroja me gjithë zemër, kam të njëjtën ndjesi, veçse të shumëzuar me një mijë.

Pas gjërave që na pëlqenin, kishim kaluar tek ato që u frikësoheshim.

Statujat e mbretërëshave të Francës, që shfaqeshin mes morisë së gjetheve, profetizonin një bisedë më serioze.

Ishte vërtet e nevojshme që t'ia tregonim menjëherë të gjitha njëri-tjetrit?

Sapo e kisha njohur dhe po i tregoja gjëra që nuk ua kisha thënë kurrë as miqve më të dashur.

- Atëherë: nga se ke frikë, Jakob?

Të them të drejtën, as vetë nuk e dija se çfarë më frikësonte, por dija se ishte shumë e vështirë të fshihja pas sjelljeve të shkujdesura atë maturi, me të cilën isha rritur.

- Mund të të them se... vite më parë humba çiltërsinë.

- Sa për atë punë, unë nuk e di fare se ç'është çiltërsia dhe kam frikë nga aq shumë gjëra, sa nuk di nga t'ia nis. Për shembull, më tmerrojnë minjtë kur enden sa andej-këtej nëpër trarët e çatisë, sepse nuk i shoh. Më frikëson ajo që nuk mund ta shoh.

"Kaq e re dhe kaq e mençur", - mendova dhe u ndjeva një zotëri i moshuar në vështirësi. Unë isha më i madh në moshë, me më shumë përvojë, kurse ajo kishte një entuziazëm të pakufishëm.

Vazhduam të flisnim për dhembjen.

Zakonisht, dhembja të largon nga të tjerët dhe duhet fshehur, të paktën në fillim. Njerëzve nuk u pëlqejnë lajmet e këqija; trishtimi pranohet vetëm në poezi. Ose në muzikë. Për ne, ai ishte burim tërheqjeje, i cili na bënte njësh me njëri-tjetrin.

Ndienim bashkë.

Më foli për Shqipërinë, për arratinë nga vendi i saj, një arrati që nuk e kishte dëshiruar kurrë, për natën në anije dhe unë, që arratisjen e kam në gjak, nuk e kuptoja si mund të kishe nostalgji për një regjim të atillë. Pastaj qeshëm, duke kërcyer sa nga një budallallëk në tjetrin, të lidhur nga një bashkëveprim që nuk i linte hapësirë askujt tjetër. Pa ia lëshuar dorën, pohoja me kokë dhe mendoja se gjithçka do të shkonte më së miri. Zhavorri rënkonte nën takat e saj. Kërkoj të ndalej për të pushuar pak.

Ai stol prej guri përballë pallatit të Senatit po na pret ne, Jakob.

Nxori nga xhepi një kripore të vogël plastike.

- E mora sot në mëngjes në restorantin e hotelit.

- Mos je gjë kleptomane?

- Jo, jo, edhe kur isha e vogël, më pëlqente të rrëmbeja objekte të thjeshta: stilolapsa, lapsa, blloqe të vogla shënimesh, gjëra të tilla. Në shkollë, i fshihja në xhepin e përparësës, sikur doja t'i fotografoja e t'i fusja në album.

- Nuk e paske harruar këtë zakon, ama!

- Jam si ata prestidigjitorët me letrat e bixhozit. Më pëlqen shpejtësia, të stërvitem për të arritur shkathtësinë e duhur. Në

të vërtetë, nuk jam as hajdute, as koleksioniste, ndaj kriporja do të kthehet në vendin ku ishte.

Kur mbërritëm në fund të parkut, mendoja vetëm se ajo ishte shëtitja më e bukur që kisha bërë prej kohësh, prej shumë kohësh. Kushedi sa vite kisha që nuk flisja aq gjatë me dikë. Mendoja vetëm ta prekja e të bëja dashuri me të. Kur mbërritëm te kangjellat, vendosa dorën mes flokëve të saj dhe ngjita buzët e mia te të sajat. Ishte puthja më delikate që mund të kisha përfytyruar ndonjëherë. Puthja e parë është gjithnjë magjike, letra e lakmuesit e një historie të re, çfarëdo moshe të kesh. Duhet ta ndiesh që të rri për shtat dhe unë ndihesha si një djalosh.

Ajri i freskët më ledhatonte fytyrën. Puthja kishte përfunduar. Ai bëri një hap pas, më vështroi dhe tha:

- Shkojmë të hamë, si thua?

Mezi po prisja që të ma thoshte!

Ishim të uritur, por për të mos prishur magjinë, asnjëri prej të dyve nuk kishte guxuar ta zinte në gojë ushqimin. Ecëm të kapur dorë për dore buzë Kopshtit të Luksemburgut, pa folur asnjë fjalë, në rrjedhën e kalimtarëve e të turistëve, dhe pastaj mbërritëm në një restorant. U ulëm në një tavolinë të vogël dhe përllamë një biftek të pjekur pak, ca patate të skuqura dhe një akullore me çokollatë e karamel. Në kartëpecetë, shkroi emrin tim.

- Ç' domethënie ka emri "Dasha"?

- As që e kam idenë. Ka qenë emri i stërgjyshes. Tradita e trashëgimit të emrave është nga të paktat zakone që prindërit e mi vazhdojnë të ndjekin.

Ende nuk kishte nisur të perëndonte dhe ne po ktheheshim më këmbë në hotel, duke qeshur si dy fëmijë në orën e përrallave e duke shijuar dritën e bulevardëve.

Parisi, me të gjitha klisjet e tij, ishte yni.

Nuk të pyeta nëse kishe të dashur. Nuk do ta kisha duruar dot.

Edhe unë i bëra ballë tundimit për të të pyetur a ishe i martuar.

Timbri i violinës sate më vjen ende me po atë ëmbëlsi të asaj shëtitjeje dhe pluskon në ajrin përreth nesh, sikur koha t'i ketë lënë të gjitha gjurmët për të mos harruar.

Atë natë, bëmë dashuri me butësi, sikur ta dinim se të dy mund të thyheshim nga ndonjë veprim sadopak i vrazhdë.

Dasha, e kujtoj atë herë të parë si diçka të shenjtë dhe më duket vetja trutharë që rrezikova t'i humbisja të gjitha.

Ai trup thatim - një trup rinor! - megjithatë aq epshndjellës e i butë, dridhej dhe fikej në krahët e mi. Ai bel i hollë e ata gjinj që më ofroheshin me pafajësi! Nuk më kishte munguar kurrë shoqëria në shtrat, por po shijoja sërish ngrohtësinë e një gruaje dhe këmbët e saj të skalitura mbështjellë rreth të miave. Trupi i saj dukej se ishte bërë enkas për të më strehuar, sikur të më kishte pritur. Përqafimi i saj ishte shtëpia ime dhe nuk ndieja aspak atë dëshirën e papërmbajtshme për t'ia mbathur.

Mëngjesin e së nesërme, rrezet e gjata e të kithëta të diellit depërtuan në dhomë përmes perdeve. Dashës i ishin ngjitur flokët në fytyrë. Merrte frymë ngadalë. Unë, i rrethuar nga ngrohtësia e atij trupi, më në fund, kisha gjetur paqen. Tanimë, dashuria ishte e mundur dhe nuk kishte aspak lidhje me muzikën. Kishim bërë dashuri aq natyrshëm, sa isha befasuar edhe vetë, unë, egoisti mendjemadh. Deri atë natë, s'më kishte vajtur kurrë mendja se mund të kisha diçka të përbashkët me dikë tjetër.

- Me shumë gjasa, nuk mund të bëj fëmijë.

Ishte një nga fjalitë e fundit që tha kur e përshëndeta me një puthje në dhomën e hotelit "Victoria Châtelet", para se të kthehesha tek imja.

E tha kalimthi, sikur donte që të mos ia vija veshin, paksa si ato frazat që shqiptohen në çastin e fundit para se të bjerë perdja, të cilat e lënë publikun pezull, duke pritur më kot fjalinë e fundit, apo si ata filmat me seri, që përfundojnë në çastin më kulmor e të mbajnë në ankth deri në serinë e ardhshme. As që më bëhej vonë nëse mund të bënte fëmijë apo jo: fjala *fëmijë* më bënte alergji. E vetmja gjë që më interesonte atë çast, ishte të më dashuronte mua. Do të kisha plot kohë të mësoja se ku e kishte zanafillën ajo fjali që fshihte një dhembje të thellë.

Do të kisha dashur të përgjigjesha: "Më mirë kështu, sepse nuk i kam mirë marrëdhëniet me nënat." Në fakt, thashë: "Eh, shumica e fëmijëve ngjizen rastësisht: nga partnerë të dehur ose për mijëra arsye të tjera."

Më mbështolli gjithë delikatesë me puthje dhe menjëherë u ndjeva e sigurt. Nuk kisha turp. Më dukej sikur diçka na lidhte prej kohësh. Secili prej nesh ishte e vërteta e tjetrit dhe në mënyrën tonë, ishim të bekuar. Nuk ishim të paduruar. Lumturia ishte e mundshme dhe as që më bëhej vonë që po tregohesha e papërgjegjshme. Ishte fillimi i diçkaje të re, të paprovuar më parë. Më pëlqenin sytë e tij të zinj si zifti, të cilët mund t'i soditja nga afër. Më dukeshin më të mëdhenj e si të vijëzuar me fije kashte vezulluese. I doja edhe vetullat e errëta e të dendura, flokët me ndonjë thinjë tek-tuk, që më ngatërroheshin nëpër gishta, atë acarim të lehtë në ngjyrë rozë të lëkurës në të djathtë të mjekrës, aty ku mbështeste violinën. Më pëlqente gjithçka tek ai mashkull me të cilin bëra dashuri sikur ta njihja prej një jete.

Pastaj më shtrëngoi fort dhe ndenjëm të përqaftuar në heshtje, ndërkohë që dritat e Parisit hynin nga dritarja që kishim harruar ta mbyllnim. Më kishte kapluar një qetësi dhe

një lumturi e panjohur. Kur u ngrit nga shtrati, jashtë kishte aguar. Sa të bënim një dush dhe do të takoheshim sërish për të ngrënë mëngjes. Pastaj kishim provat për koncertin që do të jepnim pas tri ditësh në Vjenë.

I kisha pëshpëritur brengën time, gjymtimin tim.

Ai nuk kishte kërkuar shpjegime, as më kishte bërë pyetje.

Qershor, korrik, gusht, shtator, tetor, nëntor, dhjetor. Dhe përsëri janar, shkurt, mars, prill, maj...

Vite.

Pesë vite, gjashtë muaj dhe nëntëdhjetë ditë të shënuara në kalendar me emrin "Dasha".

Me të, ia kisha nisur nga e para, të paktën kështu më kishte gënjyer mendja. Kisha fshirë ngjarje të mërzitshme, kisha harruar histori jete, lodhje dhe emocione; falë saj, peizazhi shpirtëror i fëmijërisë sime ishte shkatërruar pjesë pas pjesë, si ato muret e ndërtuara me tulla të vogla plastike. Luaja me një entuziazëm dhe po hiqja dorë nga roli im si violinist i parë vetëm për të ndenjur me të, kur orkestra - dhe rastësia fatlume - pranoi që të ishim bashkë, sepse u lirua një vend për violonçelist.

Isha i dashuruar me rininë e saj, me nevojën e saj ngulmuese dhe fëmijërore për të kuptuar, për të përkthyer çdo vështrim me fjalë, për t'u pasuruar me përvoja që për mua ishin të njohura e të stërnjohura, por që në krahët e saj, bëheshin të virgjëra. Ishim aq të ndryshëm! Unë dashuroja betonin e qytetit, ajo kërkonte dallgët e oqeanit në një horizont pa gracka. Ajo notonte si peshk, unë i afrohesha me frikë ujit, i trembesha detit, ndonëse më gatuate peshq të skuqur e të shijshëm për të më ngushëlluar. Ajo që për Dashën ishte thjesht poezi, mua më mërzieste, por falë saj, nisa të kuptoja se ç'kuptim kishte fjala "*providence*¹²". Dasha e shikonte bukurinë

¹² Fati që na ka paracaktuar Zoti.

edhe te dhimbja. Kur i thosha se bukuria e tepërt nuk ishte për mua, ajo kundërshtonte e më sillte si shembull luajtjen në mënyrë të përkryer të një pjese muzikore. Ajo më kujtonte se kjo që po jetonim, ishte jetuar më parë nga ai që e kishte kompozuar muzikën dhe e kishte interpretuar atë. Unë isha plot me fjali kushtore; ajo, bijë e një regjimi të egër dhe sipas meje, tmerrësisht të mundimshëm, i përgjigjej pesimizmit tim duke e shndërruar gjithçka në kohën e tashme e të ardhme.

Dasha i kishte dhënë fund trokitjes sime në derën e së shkuarës, sepse ajo më ishte bërë nënë, motër dhe vëlla. Të gjitha i gjeja të mishëruara tek ajo, dëshmitarja e besuar e metamorfozës sime. Dasha nuk më la të mbytesha, më mësoi se ç'ishte toleranca, duke e shkërmoqur mosbesimin që më kishte mbërthyer prej vitesh. Falë saj, isha pajtuar me botën, madje edhe në orkestër isha bërë më i shoqërueshëm dhe kolegët e bekonin ndryshimin tim. Ishte pranë meje, me zgjuarsinë dhe zjarrin e saj, në skenë dhe në shtratin tonë. Për pesë vjet, gjashtë muaj dhe nëntëdhjetë ditë ishim dy orë të sinkronizuara; vite udhëtueshëm e të dielash pa bërë asgjë, provash dhe koncertesh nëpër botë të luajtura me të njëjtin seriozitet të dueteve tona shtëpiake, në atë hapësirë e ngushtë që e quanim tërë salltanet "dhoma e muzikës". Një pasdite vjeshte, më çoi të shihja shtëpinë tonë të parë në Milano, buzë kanaleve lundruese, duke më trullosur me ngazëllimin e saj që kishte mundur të gjente një vend, të gjithin për ne, me një çmim të arsyeshëm: një apartament me dy dhoma dhe një kuzhinë, të cilin ishte argëtuar ta mobilonte me karrige të ndryshme dhe orendi të përdorura, një shezlong dhe një shtrat hekuri, si edhe me dollapë dhe rafte të blera në tregjet e gjërave të vjetra. Nëpër mure, kishte varur korniza me fotografi bardhezi, që i jepnin jetë, siç thoshte ajo, pas atyre hoteleve të gjitha njësoj dhe tepër moderne për shijet e saj romantike e demode. Në bibliotekën përgjatë korridorit, kishte rreshtuar librat tanë si ushtarë me mburoja të hekurta, esetë për mua dhe romanet për të, më së shumti histori dashurish dhe ndarjesh, me të cilat këmbëngulte të formësonte ndërgjegjen time të re.

- Lexoj gjithçka, mjafton që të mos jenë romane dashurie, - përgjigjesha kur vazhdonte të këmbëngulte se duhej të përpiquesha, të paktën, të lexoja ndonjë faqe.

- Mësojmë gjithnjë diçka të re kur lexojmë një roman, Jakob. Sa herë që hap ndonjërin prej tyre, më duket se faqet që i paraprijnë dashurisë, janë kohë e humbur. Më tepër nga të gjithë, adhuroj klasikët rusë dhe jam thuajse e bindur se i kam lexuar me më shumë vëmendje se ti, - përsëriste për të më bindur se kishte ardhur koha që të ndryshoja shije dhe se "Lufta dhe paqja" bënte fjalë për dashuri dhe jo për një luftë të përgjakshme. Njëjtësohej me Natashën dhe kërkonte që unë të isha një përzierje mes princit Andrej dhe atij Pjerit të mërztishëm.

Në atë shtëpi, kaluam net të tëra duke folur për ëndrrat tona, të shtyrë nga nevoja e ngutshme për të qartësuar gjendjen ku ndodheshin zemrat tona. Jetoja falë saj, i babëzitur si ai i urituri që papritur gjendet përballë një tryeze të shtruar plot e përplot me të gjitha të mirat. Përpija gjithçka, me makutëri dhe pavetëdije, sikur të kisha rënë pre e një dalldie që nuk ngopej kurrë. Në atë shtëpi, kaluam Krishtlindjen së bashku me familjen e saj dhe babanë tim, dhe kur e ëma e saj pyeste: "Përse nuk martoheni?" përgjigjeshim moskokëçarës e të sigurt se nuk kishim nevojë për martesë. Në të vërtetë, i trembeshim asaj dhe në atë gjendje pavetëdijeje të mrekullueshme, ku metronomi maste hapat e një rruge që dukej se nuk do të mbaronte kurrë, kaluam pesë vjet, gjashtë muaj dhe nëntëdhjetë ditë në simbiozë.

Deri atë mëngjes të mallkuar.

Kur ajo u largua nga një dhomë hoteli, pak orë para së paharrueshmes "Tragjikja"¹³ të Shubertit, si dhe pak muaj pas aksidentit të motrës së saj, Elirës, dhe bashkëshortit, Joniarit.

Kur hapa sytë, ora shënonte 06:17. Vendi pranë meje ishte i paprekur dhe nuk e dëgjoja më muzikën e frymëmarrjes së saj.

¹³ Simfonia numër 4 në Do minor D 417, e quajtur "Tragjikja" nga vetë kompozitori Franc Shubert.

M'u deshën disa minuta për të kuptuar arsyen e asaj shtypjeje në gjoks, që duhej të ishte pak a shumë e ngjashme me atë që ndien dikush që ka kaluar infarkt.

Të nesërmen, që ishte dita e parë pa të, pas vitesh që nuk ishim ndarë kurrë nga njëri-tjetri, më vinin në mendje, vrullshëm, udhëtimet tona në Tepelenë, ngrohtësia e familjes së saj, ditët që kalonim të rrethuar nga muzika dhe kur betohesha me vete se nuk do të kisha kërkuar nga bota asgjë më shumë se aq.

Brenda njëzet e katër orësh, kishte ndryshuar gjithçka.

I ka flokët të lëshuar mbi supe, nuk arrij as t'ia prek. Zemra më buçet në kraharor, sikur po më godet me grushte e po më trullos. Jemi ulur buzë shtratit me gjunjët që preken, gishtërinjtë e gërshetuar dhe gjithçka që të mbetet në trup pas një ore lumturie. Të ndahesh pasi ke bërë dashuri, është gjëja më absurde. Është si një muzikë që ka humbur harmoninë.

E padurueshme.

- Nuk mund të vazhdojmë kështu.

Mos vallë ka ndodhur diçka dhe unë, i verbri, nuk e paskam kuptuar? Çfarë nuk shkon?

- Ti po qan? - e pyes si budalla, sepse shoh qerpikët që i vezullojnë. Ajo po qan me ngashërim dhe unë mund t'i prek lotët e saj.

Më përgjigjet me zë të ulët, duke i matur fjalët si një nxënës që ngurron përpara një mësuesi të rreptë.

- Nuk mund të heq dorë për shkak të fantazmave të tua, Jakob.

Nuk i paskam vënë re ca sinjale. Qenkam treguar më shumë idiot se ai mjeku që nuk i kupton simptomat alarmuese. Zëri i saj është kërcënues dhe i vendosur, imi i shuar e i zbrazët nga gjithçka që më mbushte deri dje. Në shpirt ndiej dëshirën për t'u zhytur sërish në trupin e saj, për t'iu përgjigjur kërkesave të saj në mënyrën më njerëzore: me pasionin fizik.

- Ku kam gabuar, Dasha?

- Nuk ke gabuar askund, por vetëmëshirimi është kthyer

në një punë me kohë të plotë për ty. Vazhdon të sillesh si martir, ndërkohë që ai fëmijë ka nevojë për dikë që të kujdeset për të.

Matem t'i përgjigjem, por hesht. Paçka se nuk jam i rënë nga qielli, në këtë rast nuk e kam aspak gabim atë që mendoj: nuk dua njerëz të tjerë mes nesh. Nuk është faji im që ai fëmijë ka mbetur i vetëm në këtë botë.

- Mamaja dhe babai janë tepër të moshuar për t'u kujdesur për të. Mund të kërkojmë kujdestarinë edhe pa u martuar dhe pa na u dashur të përballemi me burokracinë pa fund të procedurave të birësimit. E kam mbajtur në krahë, më ka marrë malli për aromën e tij. E dua dhe unë...

- Unë të dua ty. Pse nuk të mjafton më kjo?

Kthen kokën, merret me flokët, ma lëshon dorën, i fshin sytë me parakrah në një mënyrë kaq pak elegante, sa pyes veten pse nuk përdor shami. Më vijnë në kokë ca mendime mjerane, por nuk kam fuqinë - apo fodullëkun? - për ta kundërshtuar me fjalë të mirëpeshuara. Mami Flora mbante gjithmonë një shami të bardhë nën mëngë dhe tërbohem me këtë kujtim të marrë e të kotë.

Ç'mund të bëj tjetër që ta mbaj Dashën pranë vetes?

E di se gjërat që të lëndojnë më shumë, janë ato që janë mbajtur në shpirt për vite me radhë. E di që nuk e kam marrë kurrë guximin t'ia hap zemrën e t'i tregoj për vitet e kaluara në Spitalin e të Pafajshmëve. E di që nuk duhet ta kërkoj shkakun e të gjitha problemeve të mia të fëmijëria që kam kaluar, por kështu jam unë, nuk shprehem, ama nuk mund të pretendoj që ajo t'i kuptojë dhe t'i pranojë të gjitha ato që s'i kam treguar.

E di që heshtja vret.

Prapëseprapë, më hipën gjaku në kokë: nuk dua ta humbas për një fëmijë që e kam parë vetëm dy herë.

Zëri i saj është monoton, por menjëherë bëhet therës, i ftohtë. Mes nesh, është ngritur një mur.

- Të dhashë sa munda, Jakob. Dhe ti më dhe atë që mund të më jepje, por nuk na mjafton më veç njëri-tjetri. Pa fëmijë, projekti ynë është i gjymtuar, është ëndërr e kotë.

- Ëndërr e kotë? Ne ishim të lumtur, Dasha. Pse do që tani gjithçka të ndryshojë?

Doja të isha i lumtur, a thua se lumturia ishte një e drejtë.

- Unë nuk jam më e lumtur që kur më pllakosi në shpirt vetmia e atij fëmije. A do ta dish se çfarë mendoj? Dije se këto fjalë do të të lëndojnë.

Rrugëdalja më e mirë dhe më e mençur do të ishte të heshtja.

Por në fakt...

Kryeneç.

Kokëmushkë.

Befas, ndihem i sfilitur, se grindjet më ligështojnë. Megjithatë, këta thumba dhimbjeje nuk janë të rinj për mua. Më duket se një çast i vetëm i kësaj bisede të mundimshme përmbledh gjithë vuajtjet e mëparshme, njësoj si ajo torta me shumë shtresa, që, kur i fut thikën, shpërbëhet në tabaka dhe s'është gjë tjetër veçse një rrëmujë përbërësish.

- Fol, po të dëgjoj. Thuaje ç'ke për të thënë! Dhe mos u shqetëso nëse më lëndon!

- E vërteta është që duhet guxim për të dashuruar, kurse ti ke frikë. Nuk ke besim te dashuria dhe as tek unë. Ai fëmijë është jetim dhe ti je ziliqar që ai është më shumë jetim se ti. Nuk do që ta humbësh vendin e parë, kjo është e gjitha!

Dhimbjet e grumbulluara nisin marshimin drejt Jakob hemofilikut, atij që plagët nuk i shërohen kurrë.

- Nuk mund të të jap atë që nuk kam, Dasha. Zemrës sime i mungon diçka. Nipi yt do të ishte një djalë i marrë borxh. Kështu ndihet një i birësuar. Edhe unë do të isha një baba i rremë.

- Po na flet nga përvoja, posi! Je patetik dhe i mbushur me mllef. Po fyen, sepse të kanë fyer.

Përvoja është e padobishme. Sa bukur do të ishte sikur të harronim, ta fshinim kujtesën dhe ta fillonim nga e para! Nuk mund të justifikohem, as të kërkoj ndihmë te sentimentalizmi, sepse thjesht nuk gjej asnjë gjurmë të tij. Fjalët dalin të gjymtuara, si nota të stonuara. Mallkimi i bastardëve që bie mbi një bastard, është mallkimi i një fëmijërie të gjymtuar.

- Ti je familja ime dhe unë nuk dua të tjerë.

- Ti e përdor brishtësinë tënde si alibi, Jakob. Pas pak, do të thuash se je i moshuar. Duket se të shkon për shtat të kapesh fort pas trishtimit tënd. Ai po që është i vjetër, i vjetër, i vjetër!

Dasha po bërtet. Timbri i zërit të saj më shpon tejprtej. Përgjigjem me qetësi, për të ulur tonet.

- Ke të drejtë! Jam gati për t'u vizituar nga mjeku i pleqve, jo për t'u bërë babai i nipit tënd. Fundja, dashuria nuk vjen gjithmonë ashtu siç e presim. Edhe ti erdhe papritur. Harrove?

Ka një egërsi budallaqe në fjalët e mia. Nuk marr mundimin as të përmbahem. Në të vërtetë, jam i tmerruar, si një lypsar plak që kërkon lëmoshë. Dasha po largohet. Ajo po më ofron dashuri, kurse unë mendoj vetëm se si më braktisën kur isha foshnjë; nuk më hiqet nga mendja ajo *braktisje*. Këtë fjalë, e shmang prej dekadash. E shqiptoj sa më pak të jetë e mundur dhe kur gjendem ngushtë, thërras në ndihmë sinonimet, si: largim, mungesë, mospranim, heqje dorë.

Më dridhen duart dhe zemërimi më ka kapluar të tërin. Po sillem si fëmijë, për shkak të një fëmije, dhe në sytë vigjilentë të Dashës, lexoj ngutim për të marrë një vendim të shpejtë. Ajo do që unë të marr përsipër një përgjegjësi që s'e kisha menduar kurrë. Ndjenja e zbrazëtisë, që ka hedhur rrënjë brenda meje, nis të rënojë.

- E ke pyetur ndonjëherë veten përse e mallkon shpirtin për faj të dy grave që s'i ke njohur kurrë? Për të parën nuk di asgjë, të dytën e ke njohur vetëm për pak muaj. Si mund t'ua ndiesh mungesën atyre? Unë të njoh dhe të dua kështu siç je; unë shoh dhe jetoj realitetin, Jakob. Ju dua që të dyve, por bashkë me atë fëmijë jeta do të ishte e vërtetë, e plotë, jo e jetuar përgjysmë.

- Të bëhesh me fëmijë në këtë mënyrë, tingëllon si shantazh. Po pastaj, ç'është kjo, garë zie? Të shohim se kush ka hequr më shumë? Kush mbledh më shumë pikë nga vuajtjet e tij?

Çdo fjalë më zë ngushtë dhe më hipën inati dhe dëshira të fyej. Jam një burrë me dhimbje të padurueshme, megjithatë nuk resht së ngacmuari plagën. Do të kisha bërë më mirë ta kisha

qepur gojën. Si frikacak që jam, nuk bëj dot asgjë. Mendimet më struken në skutat e fshehta të trurit dhe nuk lëvizin që aty. Do të mjaftonte që të pëshpëritja veç një “po” dhe gjithçka do të ishte ndryshe. Do të më duhej të zgjasja vetëm një dorë, por jam i paralizuar, tejet larg ndjenjave atërore. Më pëlqen të jetoj i mënjanuar.

- Edhe ti ke qenë në vendin e tij. Edhe ti ke nevojë për atë lloj dashurie, që është e veçantë, ndryshe nga ajo që ndien për mua... dhe për muzikën.

- Nuk është e nevojshme t'i dish të gjitha, t'i kuptosh të gjitha, t'i përkthesh të gjitha, Dasha. E që kur qenke bërë specialiste jetimësh? Që kur ke nisur ta kuptosh atë që më gërryen shpirtin? A e di që të kam pasur gjithnjë zili, sepse vazhdon ta përfytyrosh botën si diçka të qetë? Ti beson se jeta është dashamirëse. Unë jo. Kur arrin në moshën time, nuk ke ç'të mësosh më. Për më tepër, një fëmijë rritet, të braktis, të zhgënjën dhe në fund rrezikon dështime pas dështimesh.

Pas këtyre fjalëve të mia prej dështaku të tërbuar, Dasha palos batanijen që ka sipër këmbëve, derisa bëhet një katror i përkryer. Unë orvatem ta përqafoj, por jam i ngathët dhe më merret fryma, sikur kam vrapuar me kilometra të tërë.

- Duhet të martohemi.

E them si i rraskapitur, me zë të ulët, sa mezi dëgjohet. Është zëri i atij që po jep shpirt dhe është stërmunduar. Ajo ngrihet; është tepër vonë për gjithçka, edhe për të folur për dashurinë. Është e qartë si drita e diellit që nuk më beson. Ndjek hijen e saj, dëgjoj tingullin e njohur të dushit, përfytyroj flokët e lagur e të mbledhur topuz, nishanin e saj që i varet mes gjinjve si stoli, çantën e udhëtimit dhe violonçelin pranë shtratit.

E dinte që do të mbyllej keq, i kishte përgatitur të tëra. Ulem përtokë mbështetur pas murit. Kur kthehet në dhomë, më gjen të flashkët si leckë të vjetër. Dua që t'i dhimbsem. I mbaj sytë ulur. E shoh nga poshtë qepallave, sikur dua të stampoj në bebet e syrit një lamtumirë të mbushur me veprime që po kthehen në repertor. Në arkiv. E lë të largohet dhe nuk

lëviz nga dyshemeja, i pafuqishëm. Po ja që eksitohem kur e shoh: me peshqirin e lidhur në kokë, duart dhe gjunjët që i dalin nga robdëshambri dhe këmbët e zbathura me thonjtë e lyer me manikyr të kuq. Dua të bëj dashuri me të, të mbytem brenda saj. Me kalimin e kohës, mësohesh me të gjitha, edhe me braktisjet, ndaj nuk reagoj. Fundja, unë përballem me pengesat duke u ngujuar në punë, sikur kjo e fundit të ishte kështjellë.

- Më fal! - pëshpërit.

Dua të tregohem i singertë, por ajo e nuhat frikën e njohur, që mban erë myku. Kur njerëzit ndahen nga njëri-tjetri, nuk mund të ribashkohen falë murmurimës së trembur të njerit, i cili nuk arrin të çlirohet prej asaj që dëshiron të largojë nga vetja, madje lëndon këdo që përpiket të dashurojë edhe atë pjesë - të kalbur - të tij që kërkon vetëm urrejtje.

Ajo vesh trikon ngjyrë kremi, xhinset e ngushta dhe një palë çizme të sheshta kastori. E rrëmben pallton me vrull, merr çantën dhe violonçelin e më hedh një vështrim pyetës, e përmbytur nga lotët. Dera mbyllet me ëmbëlsinë e përkryer të një kërcitjeje të lehtë.

Krak.

E dëgjoj teksa i zbret shkallët me vrap, dy e nga dy, siç bën ngaherë, edhe kur nuk e ka me ngut.

Një minutë më parë, dëgjoja frymëmarrjen e saj.

Tani, jam vetëm.

Për dy javë radhazi, nuk e preka me dorë violonçelin. Muzika përgjumej në këllëf. Ndiheja e dërrmuar, shpirtvrrarë. Hoqa dorë nga një kontratë si zëvendësuese dhe u nisa.

Në Tepelenë, pas shtëpisë ku dikur kisha luajtur, fjetur, qarë, qeshur dhe ëndërruar që të bëhesha pianiste e madhe, qëndronte ende shilarësi, tashmë i ndryshkur, kurse rrëshqitësja ishte kthyer përmbys dhe askush nuk e kishte marrë mundimin ta ngrinte. Nuk i kisha lajmëruar prindërit

që do të vija, sepse mendova se surpriza do t'i gëzonte pa masë. U enda gjatë përreth bllokut të shtëpive, ngaqë kisha nevojë të rigjeja fëmijërinë ashtu si e kisha lënë, por sapo hapa derën e shtëpisë, ndjeva erën e dhomave të paajrosura dhe më zuri paniku. As gugatjet e vogëlushit që ishte në djep, nuk arritën të më mbushnin me oksigjen. Po më buçisnin tëmthas. Babai, i brishtë si lëvozhgë veze, ishte ulur në kuzhinë, aty ku Jakobi, vite më parë, kishte hyrë gjithë vrull, si një hero i Vagnerit, pasi i trembej gjykimit të tim eti.

- Jakobi është në turne. Do të vijë shpejt dhe të bën të fala, - e gënjeva. Im atë, nuk mund t'i bënte ballë një lamtumire tjetër.

Jakobi mezi do ta kishte njohur: ishte holluar si stof i vjetër, me dhëmbë të zverdhur nga nikotina, krahë të dobët që dukeshin sikur po thyheshin, si degët e pemëve të rënduara nga dëbora. E putha në faqet e flashkëta. Ai më buzëqeshi vakët dhe nuk lëvizi nga karrigia. Vdekja e njeriut të dashur i largon njerëzit, e bën edhe më të thellë largësinë mes tyre. E kuptova edhe kur po e vështroja time më nga afër. Flokët e shkurtër, dikur pisë të zinj, i ishin thinjur të gjithë. Dukej e lumtur që po më shihte, thujse e ngazëllyer, megjithëse fytyra i ishte përçudnuar nga lodhja. Do të doja të rrija e përqaftuar me të, por ato ditë nuk rrinte në një vend. Vraponte sa nga një pacient te tjetri dhe kushedi sa herë e kisha dëgjuar tek fliste me vete, duke mbajtur foshnjën në krah.

Nuk e përmendi kurrë.

Kujdesej për atë që kishte mbetur nga Elira. Përkulej mbi djep sikur përgjonte dhe kontrollonte frymëmarrjen e fëmijës kur fliste. Foshnja rrinte në dhomën tonë të dikurshme, ku nuk kishte mbetur asnjë gjurmë nga e kaluara: ime më kishte hequr fotografitë, tablotë, rrobat, librat, ndërresat, madje edhe parfimet e Elirës. Sillej si atëherë kur nuk dimë ç'të bëjmë me dhimbjen dhe kërkohmë fajtorin. Ajo e kishte gjetur atë te sendet që befasisht ishin kthyer si thasë të panevojshëm rëre.

Ecja në dhomën e fëmijërisë dhe më dukej vetja si ato personazhet e ëndrrave, që zgjohen papritur në botën e vërtetë.

Mes mobilieve moderne e të trishta prej druri të llakuar, një karroce të lidhur te parmaku i ballkonit dhe aq shumë lodrave sa nuk më kishin zënë sytë ndonjëherë më parë, më kaploi trishtimi: aty nuk kishte mbetur më asgjë që të më kujtonte time motër.

Elira kishte ikur vërtet.

Sa e çuditshme ishte të ndieje të rrahurat e një zemre që ishte larguar prej kohësh.

Je këtu, tani, Jakob, e megjithëse melodia e "Andante"-s fashit çdo situatë të nderë, kur përjetoj sërish atë rikthim, ndiej po atë therje në gjoks, që nuk m'u nda për ditë me radhë.

Ajo torturë zgjati një javë, pastaj u dorëzova dhe ia mbatha.

Nuk mund të ngushëllohen prindërit që humbin fëmijët. U ktheva në shtëpi. Dhomat tona, të futura te njëra-tjetra, bashkë me studion "ku luanim muzikë", që ishte pakëz më e madhe se një depo, më kujtonin Jakobin. M'u ngrit mendja t'i ndryshoja. Lëviza mobilet e sallonit, leva muret me nuanca të ndryshme të së bardhës, por edhe atëherë kur e bëra pasqyrë, shtëpia nuk dukej e gjallë e nuk donte t'ia dinte për rininë që po i dhuroja. Kur dhomat nisën të dukeshin gjithnjë e më të zbrazëta, e gënjeja veten se do të kisha më shumë ajër, por sa më shumë e boshatisja shtëpinë, aq më shumë zbuloja se sendet mund të jenë veçse një alibi e mirë dhe struken nën lëvoren e kujtimeve. Edhe muret e ndienin mungesën e zërit monoton të Jakobit kur tallej me mua se nuk dija të gatuaja, madje edhe ora e murit, tiktaket e së cilës dukej sikur nuk kishin aspak lidhje me kohën që kalonte.

Haja e hutuar. Kisha nostalgji për kafën me qumësht, budingët, mjaltin dhe bukën e thekur. Ato kujtime të ëmbla më kalonin herë pas here në kokë pa paralajmërim. E bëja gjithçka me nxitim: pija një kafe dhe ikja. Edhe pse doja që mëngjesi të kalonte sa më shpejt, sepse më dukej sikur e largoja praninë e padukshme të Jakobit, sapo mbyllja sytë, e shihja, e ledhatoja, duart e mia e njihnin sikur ta kishin ngjizur.

Fillova të shkoja në pishinë. Uji e shuante dëshirën për të, orët bëheshin më të ëmbla dhe mungesa e tij zbutej disi. Pas çdo lëvizje krahësh, ndihesha më energjike dhe më rritej dëshira për të zbuluar brigje të reja.

Ndonjëherë, notoja ngadalë, pa zhurmë. Këmbët përplaseshin në ujë, sytë më digjinin nga klori dhe trupi ndiente keqardhje. Më mungonin shëtitjet: duhet të jesh e çlodhur për të shijuar një shëtitje. Pa Jakobin, ose vrapoja, dhe më kapnin ngërçet në pulpa, ose shtyja kohën nëpër lagje duke u endur para vitrinave, pa blerë asgjë.

Netët...

Vinin ngadalë dhe vdisnin nën peshën e heshtjes, falë qetësuesve. M'i dhanë që të mos qaja dhe që ditët të kalonin më shpejt.

Dhe mëngjesi...

Me atë diell të vrullshëm që depërtonte brenda, gjithmonë mbështillej nga pasiguria. Kujtoja të dielat tona pa bërë asgjë, zgjimet me të duke më puthur, duart e tij gjithmonë të gatshme mbi trupin tim, kujtoja herët kur na zinte sërish gjumi dhe kënaqeshim me dembelizmin tonë.

E mora atë vendim e shtyrë nga nevoja, Jakob, jo nga tekat. Nuk ka lidhje as me moshën tënde, as me karakterin tënd të plagosur. U mësova me ato çaste kur brenda teje binte perdja, me ato çaste kur e hapje zemrën dhe befas tërhiqeshe pas, i penduar që më kishe zbuluar diçka që të brengoste shpirtin; me herët kur të sosej durimi dhe e mbyllje çdo temë me një lëvizje të prerë të dorës.

Firence, sot

Sa e sa herë unë dhe Dasha kemi folur për koncertin e nesërm dhe për Brahmsin tonë fatsjellës! Ajo më mungon që prej tre muajsh, një jave dhe katër ditësh dhe tani që na ndajnë vetëm pak orë nga koncerti, ndihem njeriu më shpirtvogël dhe më egoist në planet, një fëlliqësirë që e ka ves të kërkojë rrugëdalje të lehta për të distiluar dhembjet e vjetra që kutërbojnë. Mendoj vazhdimisht për të, natë e ditë. Imazhi i saj më shfaqet sa hap sytë në mëngjes dhe më shoqëron mbrëmjeve derisa më kaplon gjumi. E shoh të veshur e të zhveshur, të zbathur ose me këpucët e hapura që koleksionon si fëmijë i pangopur. Më duket sikur e shoh tek rri e mbledhur kutullaç në divan, veshur me pizhamet e mia, e po lexon, pastaj këmbëngul të më tregojë historitë e romaneve të saj. U përpoqa ta ruaja të paprekur reputacionin në punë, por e gjithë orkestra ka marrë vesh gjithçka dhe më rrinë larg, sikur të kisha ndonjë sëmundje ngjitëse. Duroj në heshtje zymtinë që më kaplon kur rri veçan nga të tjerët: dukem si ata adoleshentët që e kanë inatin me gjithë botën.

Kjo duhej të ishte shëtitja jonë nëpër rrugët e Firences. E kishim planifikuar prej kohësh, por tani fytyra e qytetit tim, madje edhe hapësira përreth meje, duket ndryshe. Ngjan sikur Firence është kyçur brenda kodrinave që e rrethojnë dhe, e mbledhur kruspull në këmbët e mia, duket si mozaik çatish të kuqërreme. Kushedi sa herë i kisha premtuar se

do ta vendosnim bashkë ç'do të bënim me shtëpinë time të vjetër. I kisha premtuar se, para se ta shisnim, ajo mund të kënaqte pasionin që kishte për rrangullinat e të zgjidhte gjithë vjetërsirat që i pëlqenin. Pastaj do të gjenim dikë që t'i merrte gjërat që do të mbeteshin.

Nuk kisha shkelur më këtu që ditën kur shkuam bashkë të merrnim babanë. Më në fund, plaku ngurrues ishte dorëzuar e kishte pranuar të shkonte në azilin e pleqve. Ishte një vend i këndshëm, me një dhomë të pastër dhe njerëz të sjellshëm. Atë mëngjes, nuk mundëm ta eksploronim me kujdes. Ai kishte bërë gati plaçkat dhe nuk arrija ta kuptoja se si mund të largohesh nga shtëpia me një valixhe aq të vogël.

Ngjitem drejt Fiesoles, në rrugën që kam përshkuar dhjetëra herë me biçikletë, autobus, një herë edhe në këmbë, për një bast që kisha humbur me Ermanon. Kujtimet të lëndojnë pa masë. Sillem sikur ajo të jetë ende shtëpia ime, sikur po kthehem nga Konservatori, siç bëja çdo ditë. Në të vërtetë, vij shumë rrallë. Që kur koncertet në ditë festash janë kthyer në modë, mund të shëtit botën e të festoj me kolegët dhe familjet e tyre. Edhe me Dashën, që prej pesë Krishtlindjesh.

Që nga kthesa e fundit e rrugës, shtëpia e vogël dhe e mbledhur ngjan me një dhëmb të zverdhur në gojën e një gjelbërimi veror, si një rojë që e ka kapitur gjumi. Edhe unë, në kopshtin me barishte të këqija dhe shkurre, duket sikur nuk e kam vendin aty.

Çelësi hyn lehtësisht.

Një ftesë.

Revistat, broshurat e reklamave dhe faturat e kanë bllokuar hyrjen, që duket e padepërtueshme edhe nga çdolloj ndjenje apo fryme e jashtme. Mbi dysheme, mbretëron rrëmuja: qilima dhe tapete të mbledhura rul e të mbështetura pas murit, thasë plastikë dhe kosha të mbushur plot, plehra që duhet t'i heq qafe bashkë me kujtimet, që kutërbojnë po aq sa ato. Hedh ca hapa, marr guximin dhe hap dyert: e kaluara merr jetë para syve të mi, si një labirint nga i cili është e vështirë të dalësh. Dhoma e ngrënies është e zbrazët, s'ka asnjë tryezë të shtruar,

nuk dëgjohet asnjë përplasje pjatash dhe gotash. Në dritare, rrinë ende të varura perdet e vjetra në ngjyrë të verdhë në okër. Një shtresë pluhuri mbulon orenditë dhe ca insekte të ngordhura rrinë të varura pas mureve të zbrazura nga tablotë. Hap perdet dhe përhubem në peizazhin e adoleshencës sime. Vetë desha të kthehesha këtu, kështu që duhet t'i largoj këto mendime të neveritshme.

Ajo që më bën çudi, është se nuk ndiej asnjë aromë dhe një shtëpi pa aromë është shtëpi *e vdekur*.

Duhet të hap dritaret, të ajros dhomat, por nuk do ta duroja dot diellin dhe gumëzhima e fëmijërisë sime pa Dashën pranë po bëhet e padurueshme.

Mamaja kujdesej që Linda t'i hapte dritaret çdo mëngjes. A do të ketë ruajtur kujtime nga familja? Ndoshta në këtë shtëpi-muze të gllabëruar nga zia, gjej ndonjë letër, ndoshta një bllok shënimesh, ose, siç ndodh nëpër romane, një ditar të mami Florës, ku të ketë rrëfyer për jetën e saj plot të meta, edhe pse zakonisht ditarët përmbajnë lista të gjërave të trishta. Mund të marr tablonë me bojëra uji, të cilën e kisha pikturuar menjëherë pas vdekjes së saj. Nga inati, e kisha pikturuar të gjallë, me ngjyra të ndezura pranë një fëmije që buzëqeshte e një burri me një beretë në duar.

Dikush duhet t'i ketë hedhur të gjitha, duke fshirë kështu të vetmet gjurmë për të rikrijuar tablonë e plotë. Ndoshta i ka hedhur babai që, pasi e pushoi nga puna Oksanën, një mesogrua ukrainase që kujdesej për të, me një fat tragjik, së cilës i duhej të mirëkuptonte pa bërë pyetje heshtjet kokëforta të tim eti, nuk donte t'i ruante më gjërat, ose ndoshta Oksana mund të ketë marrë ndonjë suvenir me vete. Babai nuk u martua më kurrë. Me aq sa di unë, në shtëpi nuk vinte asnjë grua, derisa njohëm Oksanën, që nisi të kujdesej për të me përkushtimin e një vajze fatkeqe pa burrë.

Ngjit shkallët.

E di për ku jam drejtuar. Në zgrip të mendjes sime e kam përgatitur këtë rrugëtim me mijëra herë, duke përfytyruar tek bëja dashuri me Dashën mbi shtratin prej hekuri të dhomëzës

sime, që tani është bosh. Ku janë lodrat e mia, librat dhe violina-buburrec?

Në korridor, ka mbetur rafti prej druri i veshur me lule të zbardhulëta sheboje. Ulem në parketin tashmë të dëmtuar, që e shndërroja në pistë për makinat-lodër kur isha i vogël.

Brum, brum, brum!

Hap dollapin, vendin ku më pëlqente të fshihesha, dhe shoh teshat e buta që zbavitesha kur i hiqja nga kremastarët dhe zhytesha në një mal me rroba që mbanin aromën e saj. Sa më pëlqente të mbështillesha me pardesynë e gjelbër me mëngët e fryra, me këmishët me mansheta të trasha, të gjitha njësoj, të prekja mëndafshin e bluzës ngjyrëmandarinë dhe leshin e butë të palltos, në xhepat e së cilës gërmoja me shpresën se mos gjeja ndonjë monedhë ose diçka të harruar dhe me vlerë.

Ndoshta një zjarr mes barishteve të këqija në kopsht do t'i shndërronte këto rroba, si me magji, në cufla të zeza që shpërndahen në ajër.

Mamaja kishte një shije aq të rafinuar! Dasha, gjithnjë kam menduar të t'i dhuroja ato rroba që t'i vishje - e kaluara e saj, e ardhmja jote - ose t'i këmbeje në një nga ato dyqanet me gjëra të dalamode që të pëlqejnë shumë. A do të duash të vish e t'i shikosh para se të zhduken në një kosh mbeturinash bashkë me pjesën tjetër të shtëpisë?

Edhe pse mund të mburrem që kam pasur dy nëna, gjithnjë kam qenë jetim. Së parës, nuk ia pashë fytyrën kurrë, kurse të dytën ma rrëmbeu fati kur mori një kthesë të beftë. Flora Landi, e cila vendosi të largohej me vullnetin e saj të lirë, vdiq në një ditë feste, me varësen e perlave në qafë. Ka ca gjëra që zhduken, humbasin e pastaj rikthehen, dhe të ashtuquajturat *aksidente* pranohen më lehtë se e vërteta.

Ndodh papritur e papandehur. Rizgjohen imazhe që janë grumbulluar në kujtesë dhe habia ose frika që na kanë shkaktuar dikur, vishen me mister. Gjithçka do të ishte shumë

më e lehtë, nëse do të mund t'i vrisnim të vdekurit, t'i zhduknim përgjithmonë nga zemra jonë. Në të vërtetë, ata shfaqen kudo dhe ja, pas shumë vitesh, më del para syve mami Flora. Nuk i kam treguar as Dashës për ditën kur nisa t'i fshihja dobësitë e mia, kur fillova të sillesha si fëmijë i shpenguar e rreksha të bëhesha i çiltër.

I afrohem peshtafit të saj, nën peshën e ankthit se po hap Ungjillin e saj. Përgatitem ta përjetoj sërish atë skenë.

Është data 25 prill¹⁴, jam shtatë vjeç, katër muaj dhe shtatëmbëdhjetë ditë. Nuk duhet të shkoj në shkollë. Babai ka dalë dhe Linda duhet të jetë pushim, sepse nuk e pashë në kuzhinë. Dera e sallanit të vogël - një paradhomë në formë "U"-je me tapiceri bezhë me zambakë të kuq, ku ajo mban romanet e saj të parapëlqyera, koshin e qëndisjes (oh, sa shumë gjëra fut aty: jastëkë, peceta buke, shami ku qëndis inicialet e ne të treve), si edhe vitrinën me koleksionin e këpucëve të bardha - është gjysmë e mbyllur.

- Mami, mamiiiiii, jashtë po shkëlqen dielli. A dalim shëtitje?

Në strehën ku ajo bëhet gati të kalojë natën, mbyllet të lexojë e veçuar nga bota ose qëndis dhe pi një çaj para se të flejë, gjithçka është në vendin e vet. Duket sikur ajo qetësi e thellë po më paralajmëron: *ndalohet të afrohesha, Jakob*. Sidoqoftë, hyj brenda.

Mami Florën e ka zënë gjumi te kolltuku, me qafën anuar. Qepallat e syve, të mbyllura përgjysmë, ngjajnë si dy flutura të ndalura mbi lule. Krahët i janë varur drejt dyshemesë me pëllëmbët e kthyera nga jashtë. Duket si prej porcelani. Ka veshur një pulovër ngjyrë çiklamini dhe një fund lejla, por pjesa tjetër e trupit është e bardhë. Këmbët i ka hapur në një mënyrë jo fort të hijshme dhe është zbathur. I shtyrë nga kureshtja, e vështroj mamin nga afër, teksa rri pa lëvizur në

¹⁴ Dita e Çlirimit të Italisë.

mënyrë aq të ëmbël, sikur të mos e kisha parë kurrë më parë. Është e bardhë si busti prej allçie në dhomën e ngrënies. Drita e kuqërremtë e abazhurit - përse qenka ndezur? - ia ndriçon ballin dhe shoh hijen e një buzëqeshjeje që i ëmbëlson buzët. Te qafa, ka disa pala që s'i kisha vënë re më parë dhe disa rrudha të holla përreth syve.

- *Po fle, mami?*

Pjata e vogël me tabletat për dhimbjen e kokës, është mbi tavolinë. Janë katër, dy prej tyre në ngjyrë rozë. Shoh edhe një ampulë të boshatisur. Çaji është i ftohtë. E kuptoj nga thërrmijat që pluskojnë në lëngun e zi si ishuj të vegjël.

- *Mami, duhet ta mbarosh çajin.*

Afrohem. Mamaja është e gjitha imja. Një ledhatim mund ta zgjonte, por nuk ma bën zemra ta prek dhe rri e pres, i paralizuar nga frika se mos më zbulon që i kam prishur intimitetin e saj. Ulem në gjunjë te këmbët e saj dhe i flas, nën zë.

- *Ku ke shkuar, mami?*

E di që ka ndodhur diçka e çuditshme, e kuptoj rrezikun që mund të më zbulojnë aty, tek rri vetëm me të. I ka gishtërinjtë të mpirë dhe nuk i lëviz. Sa dëshirë kam të strukem në trupin e saj! Është si një sekuencë e plotë filmi, pa shköputje, me kamerën para syve të mi të palëvizshëm. Ia kam ngulur sytë dhe vetëm shtyp qepallat me gishtin e madh dhe atë tregues. Nuk dua të qaj. E lë vetëm, i sigurt se ajo do të rrijë kështu përgjithmonë, në mos ndodhtë ndonjë mrekulli e çuditshme.

Ai fëmijë është ende me mua. Jeton brenda meje, në këtë dhomë plot dëshpërim.

Zotëron një fuqi të jashtëzakonshme ai fëmijë.

Vdekja ishte dëshira e saj. Donte ta priste që në rrënjë të keqen që kishte brenda vetes, me një vdekje të dëlirë. Pas vuajtjeve dhe luftërave të kota kundër një armiku të padukshëm, kishte besuar fort tek ajo. Dukej aq e gëzuar dhe besimplotë ditën e birësimit! Por ajo ishte e sëmure nga marazi; nga *depresioni* do të thoshim sot. Jeta i dukej e mundimshme dhe nuk pinin ujë fjalët e ngrohta të atyre që mundoheshin t'ia kuptonin dhimbjen.

Do të keni një fëmijë tani.

Një fëmijë do të ta ngrejë moralin.

Jeta jote do të ndryshojë.

Do të buzëqeshësh sërish.

Më kishin birësuar, që të isha si kurë për të, madje edhe ajo besonte në një mrekulli, por mrekullitë ekzistojnë veçse në muzikë. Ajo është shkalla prej mëndafshi që duhet mbështetur në qiell për t'u larguar nga kjo botë kur bëhet aq e mërzitshme sa nuk e duron dot, ose tepër e koklavitur. Edhe po të kthehesh në vendet e ngjarjeve të vjetra, nuk i ndryshon dot ato që kanë ndodhur. Gjithnjë kam menduar se, meqë nuk e kisha njohur kurrë atë grua që më solli në jetë, nuk isha në gjendje që ta shikoja mami Florën si nënë dhe veten si bir. Në të vërtetë, gjithnjë kam menduar se ishte faji im dhe më vinte turp për këtë.

E gjora zemër e frenuar!

Bëra një gabim trashanik që u ktheva këtu. Në moshën time, s'duhet të më bëhet vonë për këto ndjenja arkaike.

Do të ishte bukur të ishte një fëmijë mes nesh, Dasha! Bukur estetikisht: një nënë e re dhe një baba paksa i kaluar në moshë, por ende i fuqishëm, dy artistë.

Halli është që ajo fjalë - *mama* - e ka humbur pafajësinë.

Nuk mund të qëndroj as edhe një minutë më shumë në këtë shtëpi, ku kam prekur atë që nuk duhej. I zbres shkallët shpejt, si i marrë, duke e braktisur këtë kërkim thesari (çfarë thesari?) krejt të pakuptimtë dhe idiot, për t'u kthyer në hotel.

Mendja më shkon vetëm te muzika.

Muzika të shpëton. Muzika ka fuqi të pamatë. Muzika është fuqia. Puna është ilaç.

Kur u ngjita në skenë për provat, më bëri një shenjë fare të lehtë me kokë dhe më pyeti “Si je?” me një fije zëri, si fëmijë. Vallë ta ketë bërë enkas që ka veshur xhaketen bezhë prej lini, që i bleva gjatë pushimeve tona në jug të Francës? Sa të largëta duken ato ditë që kaluam duke ecur në plazh e duke shëtitur nëpër qytet, teksa planifikonim të blinim një shtëpi të vogël ku të kalonim pleqërinë.

Jakobi dukej i lodhur, sikur nuk kishte fjetur. Vetëm krenaria ishte po e njëjta, edhe pse në fytyrë i dallohej një brishtësi që nuk mund t’i vija emër. Më shtrëngoi pas vetes siç shtrëngon një mik që s’e takon prej kohësh, dhe unë ia ktheva menjëherë, duke e lëshuar veten, për një çast të shkurtër, në ëmbëlsinë e atij kontakti, pa pasur kohë - apo guxim? - ta pyesja si ia kishte kaluar këta muaj. Si ishte tashmë rruga e tij? Koncerti qëndronte mes nesh si një dhuratë që e di se do ta marrësh pas pak. Sillesha me qetësi, por ndieja një shtrëngim në stomak.

Pasi përshëndetëm profesorët e orkestrës, u kapa pas violonçelit dhe nisa lëvizjen e parë, pa guxuar ta vështroja përsëri.

Duke e ditur që do të luanim bashkë, po ndieja një kënaqësi të veçantë, por kur e pashë në skenë, të veshur me të bardha, me flokët e mbledhur dhe këmbët pa geta në sandalet prej lëkure, gjithë ç’do të kisha dashur t’i thosha, po më silleshin në tru si një mulli që bluan bosh. Iu afrova me hap të pasigurt, por nuk e bëra të vetmen gjë që doja të bëja: ta puthja. Po sikur të ishte tërhequr? Zgjata krahun paksa i tërhequr. Më dukej sikur po ecja

mbi një shtresë të hollë akulli, e cila mund të çahet sapo të hidhja një hap të gabuar. Dora e saj iu përgjigj dëshirës sime. “Si je?” - e pyeta. Mjaftuan veç disa sekonda dhe ai afrimetet u shndërrua në siklet. Dasha dukej e mrekullueshme dhe shkëlqente si diamant, kurse unë isha i ngurtë si dru. Kur nisëm provat, ajo filloi të luante aq natyrshëm, sa u befasova edhe vetë, sepse mendoja se dija gjithçka rreth mënyrës se si i binte violonçelit. Ishte aq e pabesueshme! Sapo prekëm instrumentet e nisëm të luanim, gjithçka mes nesh ndryshoi, sikur muzika të ishte gjuha e vetme që mund të kapërcente papërsosmërinë e fjalëve të pathëna e të linte të rridhnin ndjenja të papërshkrueshme. Pasi mbaruam provat, dialogu ynë u bë sërish i heshtur. Shkëmbeva veç dy fjalë me dirigjentin dhe kur u ktheva, ajo nuk ishte më aty.

Nuk mund të mos e mbaja premtimin që të luaja për babanë dhe pacientët - sa fjalë e qëlluar! Për t’i përballuar pleqtë e rrjedhur, duhet të kesh shumë durim. Nuk e bëja se isha i detyruar, por se isha i emocionuar dhe kureshtar për të parë se si ia kalonte babai në atë botë të mbrojtur ku e kishim degdisur. Te porta e azilit, një ndërtesë në ngjyrë gri të errët, që vazhdonte të dukej e zymtë edhe në një ditë qershori me diell, më pritë koordinatori dhe një shefe salle e veshur me uniformën e Kryqit të Kuq.

- Mirë se erdhët, muzikanti ynë! - tha ai me zë të lartë e me një ngazëllim të tepruar. Sidoqoftë, mjeku gjeriatër ka më shumë besim te fuqia e artit, sesa te tabletat qetësuese që u japin pleqve, ndaj, kur kishte marrë vesh për koncertin në Spitalin e të Pafajshmëve, më kishte shkruar një letër ku më kërkonte të luaja në azil, meqë “jo të gjithë mund të vijnë në Firence” dhe “babai juaj do të lumturohet e do të krenohet me ju”.

“Për çfarë të krenohet? Ndoshta as nuk ka për të më njohur”, - mendoja e po ndihesha mirë që mund ta largoja për disa orë mendjen nga Dasha e të luaja mes atyre mureve. Duke ecur me një hije të velët autoritare, mjeku më shoqëroi përgjatë korridorit me dyer të njëjta e të shënuara me nga

një numër. Babai qëndronte te “46”-a, një dhomë e vogël me dritare nga kopshti. Megjithëse i kishte renditur gjithë kujdes sendet e zbukurimit që ia kisha mbushur mendjen të merrte me vete, dyshe meja me shtresë gome, shtrati prej hekuri dhe bombola e oksigjenit i jepnin atij vendi pamjen e diçkaje që po i vjen fundi.

Po më priste ulur në kolltuk, i veshur gjithë sqimë, me pantallona të errëta, këmishë ngjyrë kremi dhe atlete që dukeshin sheshit se ishin të reja. Flokët, ato pak tufa të rralla e të thinjura që i kishin mbetur, i kishte krehur prapa, ndërsa sytë dukeshin si të fikur. Sapo më pa, më zgjati dorën dhe unë u mjaftova me rolin e djalit të respektueshëm, duke iu afruar me atë përkujdesjen fëmijërore.

- Baba!

Ia dola t’i shqiptoja ato katër germa e më pas shtova:

- Qenka shumë e bukur pamja e kopshtit!

Sa mirë do të më kishte bërë sikur ta prekja e ta mbaja pak të përqaftuar! U avita me ëmbëlsi, duke ruajtur një largësi që vetë mua - lëre më atij! - më dukej e pafund dhe e padrejtë, e mbushur me pengje që ma shponin kokën si gjilpëra, sa herë që vija këmbë aty.

Njerëzit e duruar kanë mënyrat e tyre për të dashur të tjerët. Babai është treguar shumë i duruar me mua, por unë s’i kam kushtuar rëndësi kurrë. Dukej i lumtur që po më shihte, sikur afrimi i vdekjes ta kishte bërë më të ndjeshëm. Vezullimi në sytë e tij tregonte se nuk donte ta humbiste shfaqjen e djalit të tij për asgjë në botë. Apo ndoshta mjaftohej që unë isha aty?

Me dorën që i dridhej, bëri shenjë nga bastuni që kishte pranë, dhe u ngrit ngadalë, duke treguar fotografinë bardhezi të një fëmije me flokë të ngritur si iriq, i cili shtrëngonte një violinë. Pranë tij, ishte një grua me qafë të gjatë, si ato gratë në pikurat e Modiljanit, në të cilën i varej një gjerdan me perla, trupdrejtë dhe me gjoks të bëshëm, që fshihej pas një bluze të kopsitur deri në grykë. Në qëndrimin e saj nuk fshihej aspak arrogancë. Kushedi ç’mendoja pranë asaj nëne me vështrim të përhumur!

Babai, i mbështetur te bastuni, nuk fliste. Zëri i tij ishte një kujtim i mekur. Po ta dëgjoja sërish, do të më dhuronte ndonjë copëz fëmijërie, por tashmë nuk fliste thuajse fare.

- Vetëm herë pas here është mes nesh, - më tha mjeku i krekosur si pallua, që dukej sikur më lexoi mendimet, - ndonëse është i fortë si shkëmb, i pi ilaçet pa kundërshtuar dhe bashkëjeton me pacientët e tjerë. - Pastaj tha atë fjali therëse që më çoroditi: - Problemi i miqësive këtu brenda është se, sapo nis të lindë diçka, tjetri vdes.

Thuajse sikur donte ta përgënjeshtronte, babai bëri shenjë se donte të ecte, por, pas disa hapash, u lëshua në karrigen me rrota, të cilën e shtynte infermierja që po e shoqëronte.

- Shfaqja juaj është parashikuar pas dy orësh, profesor. Ju kam përgatitur diçka për të ngrënë në zyrë dhe dëshiroj t’ju prezantoj me Dan Kohen nga organizata “Music & Memory”, i cili, sapo mësoi se do të vinit, më kërkoi t’ju njihte. Do të vijë në koncertin që do të mbahet nesër, por donte t’ju fliste për projektin tonë. Jam i sigurt se do të entuziazmoheni.

Gjëja e fundit që doja ato çaste, ishte të entuziazmohesha për një tip me të cilin duhej të përpiqesha të flisja anglisht, por pohova me kokë dhe ndoqa mjekun për në studion e tij.

Zoti Kohen, një burrë rreth të gjashtëdhjetave, me syze me skelet metali, që i kishin rënë mbi hundë, dhe një fytyrë të këndshme, ishte ulur përballë një kompjuteri. Pas prezantimeve dhe një ligjërate bezdisëse për bujarinë time, kur e pyeta Danin - më kërkoi ta thërrisja në emër - se çfarë ishte “Music & Memory”, ai më ftoi të ulesha pranë tij. E dëgjoja me interes të vakët, ndërkohë që mjeku bukurosh pinte çaj me gllënjka të vogla e rrudhte buzët.

- Po ju tregoj disa pjesë nga dokumentari “Alive inside”¹⁵ i regjisorit *Michael Rossato-Bennet*, një përmbledhje e studimit tonë, që ka shumë lidhje me atë që do të bëni pas pak. Ju i bini *live* violinës, unë përdor një *iPod*.

- Një *iPod*, sigurisht, - iu përgjigja, ndërkohë që Dani bënte

¹⁵ Gjallë në shpirt.

gati filmimin. Në ekran, u shfaq një plak që dremiste kokëvarur në një karrocë me rrota, ndërsa nga goja gjysmë e hapur i dilte pak pështymë. Kur Koheni iu afrua dhe i vendosi një palë kufje në vesh, i moshuari nisi të përplaste këmbët sipas muzikës (ishte muzikë kishe, më duket), duke e lënë trupin të lirë. Më pas, në dokumentar shfaqej një grua me kokën ulur mbi gjoks, por kur Dani i vendosi kufjet e lidhura me *iPod*-in, e moshuara nisi të shkundej sikur ta kishte zënë lemza. Dokumentari vazhdonte duke treguar Danin që u vinte pacientëve muzikë dhe reagimi ishte gjithmonë njësoj. Kur muzika kumbonte në veshët e tyre, secili prej atyre trupave niste të valëzonte, gati për t'u ngritur nga karrigia-burg e për t'ia mbathur kushedi se ku. Dikush këndonte, të tjerë përplasnin këmbët dhe tundnin kokat para-prapa. Më bëri për vete gjallëria që shpërthente nga ata të moshuar, ndërsa Dani vetëm tundte kokën, i prekur nga entuziazmi im.

- Çfarë dëgjojnë në ato kufje?

- Kolonën zanore të jetës së tyre. Kjo ide më shkrepri kur punoja si vullnetar në azilet e pleqve. Para disa vitesh, vura re se në Nju Jork, të gjithë ecnin me kufjet e *iPod*-it në vesh dhe e pyeta veten nëse do të ishte mirë sikur t'u çoja ca prej tyre edhe pleqve të mi. Me ndihmën e familjeve, ndërtoam kolonën zanore të çdo pacienti dhe i dëgjuam bashkë me ta. Pamë se këngët që i kishin shoqëruar gjatë jetës, ishin në gjendje t'u rizgjonin kujtesën e humbur.

- Kishit besim te kujtimet e tyre?

- Sigurisht! Shikojini! Duket sikur kujtesa u kishte mbetur e paprekur në zonën ende të gjallë të trurit, në një kohë kur kishin humbur çdo mënyrë tjetër komunikimi. Pjesa më e madhe e këtyre njerëzve nuk njihnte më as familjarët e vet. Shumë prej tyre nuk flisnin, por kur dëgjonin muzikën e tyre, lidheshin sërish me botën, sikur meloditë, harmonitë, frazat të ishin ruajtur dhe të kishin fituar fuqinë që t'i zgjonin nga topitja.

Muzika është sërish streha ku mund të shërohesh nga braktisja.

Gjithnjë kam menduar se numrat që të bën kujtesa, mund të ishin edhe fatlumë, por nëse do të më duhej të rindërtoja kolonën zanore të jetës së tim eti, nuk do të dija nga t'ia nisja: dëgjonim radion me zë të ulët, por nuk e mbaj mend se çfarë. A do të ketë kërcyer, kur ishte i ri, me Florën?

- Ju më kujtoni Oliver Saksin, i cili, në librin "Muzikofilia", analizon marrëdhënien mes muzikës dhe trurit tonë aq qartë, edhe për njerëz që nuk kanë asnjë formim shkencor, njësoj si unë. Urime, doktor Kohen! Tani ndihem edhe më i emocionuar që do të luaj, edhe pse puna juaj e bën të panevojshme shfaqjen time.

- Mos flisni kështu! Muzika që luhet *live*, ka tjetër fuqi, profesor Landi, dhe unë mezi po pres ta dëgjoj!

Bisedën na e ndërpreu zëri i hollë i një infermiereje me buzëqeshje rrëzëlluese dhe grim të rëndë, e cila na lajmëroi se të ftuarit po na prisnin në sallën e veprimtarive argëtuese, që, në të vërtetë, ishte një dhomë e madhe dhe e zbrazët, me një piano të vjetër vertikale në një cep dhe një televizor rreth të cilit, njësoj si përpara vatrës, ishin mbledhur ca zonja të ulura në karrige me rrota, që i kishin mbuluar këmbët me batanije. Përgjatë mureve të sallës, dremitnin ca pleq, të cilët nuk reagueshin fare kur hyra unë, por mjeku më kishte paralajmëruar: "Përfytyroni sikur nuk janë të vetëdijsëm, por mund t'ju siguroj që e adhurojnë muzikën."

Një infermiere nisi të m'i prezantonte sikur po bënte apelin. Secili kishte një emër dhe një diagnozë: Olga i adhuronte reklamën, sepse ishte e bindur se personazhet e tyre flisnin me të; Lidia, dikur një këngëtare, e adhuronte muzikën, por kishte probleme me kujtesën dhe ishte shumë e pështjelluar; Milo, që herë turbullohej e herë kthjellohej, dikur kishte dhënë matematikë, ndaj të gjithë e thërrisnin "profesori".

Për një çast, e përfytyrova veten të ngujuar në një vend të tillë, me ndonjë muzikant që luante për mua. Gjithnjë kam gjetur ngushëllim te njerëzit e moshuar dhe më bezdiste fakti që i kishin ngritur nga shtrati e i kishin sjellë në atë dhomë për një takim simfonik privat, ku mund të qaheshin hallet. Doja ta

ndërprisja atë infermiere të zellshme e t'i shpjegoja se nuk isha i interesuar të dija më shumë, sepse, për mua, dhimbja e këtyre tetëdhjetëvjeçarëve nuk kishte asgjë klinike apo mjekësore, por ishte thjesht një gjendje njerëzore dhe nuk isha aty për t'i zbavitur, por për t'ua lehtësuar topitjen ku ishin zhytur.

Për më tepër, Olga, e veshur me një këmishë të trëndafiltë prej mëndafshi dhe me një shall me ngjyra të ndezura, si të ishte një yll i skenës, nuk dukej aspak sikur ishte në prag të vdekjes. Mua më dukej shumë e bukur, njësoj si edhe Lidia me flokët e argjendtë, trikon me rombe dhe sytë e kaltër që i buzëqeshnin gjithë durim.

Babai, i ulur pranë një të moshuare që po numëronte sythat e shallit, kishte marrë një pamje vigjilente. Pleqëria ka lënë pasoja në trurin e tij, por doja t'i mbushja mendjen vetes se sytë e tij mund të shikonin dhe veshët të dëgjonin, sepse unë po luaja për të, i penduar që nuk kisha bërë kurrë aq sa duhej.

A do të kishte qenë krenar për mua?

E nxora violinën nga këllëfi dhe kërkova një vend ku mund të më shihnin të gjithë. Dan Koheni, infermieret që ishin mbështetur pas murit, dhe ai publik i mrekullueshëm kishin ardhur aty për mua.

Kur nisa me "Partita numër 2" të Bahut - si për të thënë "zonja dhe zotërinj, ja ku jam" - nën petkun e notave muzikore, zërat përreth u shuan si me magji, ndërsa brenda meje diç nisi të ëmbëlsohej. Sa ndjesi e çuditshme! Po bëhesha pre e ndjenjave dhe mallëngjehesha tek shikoja krahët e fishkur të Olgës, që ngriheshin drejt tavanit.

Ulur në një stol, mbështetur në një jastëk të fryrë, një grua e veshur e gjitha me të bardha dhe me një palë syze si aktore filmi, me lëkurën gjithë gropa, si lëvorja e një dege të thatë, më vështronte me ngulm. Të paktën, kështu m'u duk. Duart e saj, të vendosura njëra mbi tjetrën në prehër, ngjanin me rrënjët e xhenxhefilit; sytë e çelët, që zmadhoheshin nga xhamat e syzeve, ishin të kthjellët si dy puse uji. Ndërkohë që lëvizja harkun sipas notave të "Sonatës së dytë" të Bahut, buzët e saj lëviznin sikur donin të më pyesnin diçka. Kur Brahmsi mori

jetë në violinën time, pata mëdyshjen se ato nota po i kujtonin asaj diçka të humbur.

Kush e tha që, me kalimin e moshës, emocionet zbehen?

Luaja i përqendruar te partitura, por mezi i bëja ballë vështirimit të atyre syve që më ishin ngulur sikur donin të më shponin zemrën, mushkëritë, eshtrat.

Më dukej sikur ata sy kërkonin diçka dhe një valë emocionesh më vërshuan furishëm si një lumë që del nga shtrati. Koncerti për një grup pleqsh të apasionuar pas muzikës, po shndërrohej në një duel mes meje dhe asaj. Gjithnjë kam korrur sukses me zonjat e moshuara, por ajo që po ndodhte atë çast, ishte krejt ndryshe.

"Ju pëlqen Brahmsi?"

Isha i hipnotizuar, Dasha, nuk arrija t'i shkëpusja sytë nga ajo grua. Më dukej se po shikoja diçka të ngulitur ngaherë në kujtesën time.

Do të doja që ti të ishe me mua, të më thoshe se isha i çmendur, që kisha vegime apo po shihja ëndrra me sy hapur, por më beso: ajo më dukej yll e bukur, pa moshë, njësoj sikur koha të mos ekzistonte në botën ku jetojmë.

I isha nënshtruar atij bashkëveprimi që krijohej mes meje dhe asaj, akord pas akordi. Ishte sikur dikush të kishte ruajtur një të fshehtë veç për vete dhe askush nuk mund ta zbulonte atë, përveç ne të dyve. Ajo tundte kokën me lëvizje të hijshme, ndiqte ritmin tim, ndërsa unë shihja në sytë e saj një botë të panjollë e të dëlirë, që e njihnim vetëm ne të dy. Fytyra e asaj gruaje të përhumur në tingujt e muzikës, më kërkonte pikërisht mua. Apo mos vallë ishte frika e një gruaje që po kërkonte kujtimet e varrosura?

Rrjedha e muzikës kalon nëpër vendet e kujtesës së tyre, gërmon në magazinën e së kaluarës së tyre dhe rindez magjinë.

Unë përfytyroja. Isha thujtë si në jerm. Në kulmin e emocionit, po flisja me të nëpërmjet Brahmsit, me shpresën e çmendur se do të gjeja tek ajo atë të fshehtë që më kishte detyruar të ecja përgjatë mureve rrethuese të dashurisë, pa ia dalë të hyja brenda. Zgjati më shumë se një orë, me pjesë nga Bahu, Hendeli, Halvorseni, deri te pjesët e mia solo të “Koncerti dysh” i Brahmsit. Në fytyrat e Lidias, Olgës dhe Milos rridhnin lot të druajtur. Babai ishte mes tyre, larg meje.

Kur koncerti mbaroi, zonja e veshur me të bardha dhe e strukur mes jastëkëve, më zgjati dorën. E gjithë qenia e saj dukej sikur po rrinte në pritje.

Ky ishte fati? Apo rastësia nuk ekziston dhe duhej ta mblidhja mendjen njëherë e mirë se jeta nuk të njofton, nuk të paralajmëron, nuk të dërgon sinjale dhe gjithçka ndodh natyrshëm?

Kujtesa muzikore mbijeton kur të gjitha format e tjera të saj duken se janë shuar.

Isha i çoroditur, më dukej sikur po ndodhte diçka e jashtëzakonshme. Kisha nevojë të mbushesha me frymë, a thua se isha zhytur dhe sapo kisha dalë nga uji. Doja t’i afrohesha me çdo kusht asaj, por kisha frikë se mos lexoja në sytë e saj diçka të rreme.

Cila ishte e fshehta e saj?

Iu afrova. I burgosur nga vështirimi i saj, i preka lehtë dorën dhe ia shtrëngova me delikatesë gishtat, duke pritur që dridhja e saj të reshte.

Sa e ëmbël ishte prekja e asaj dore të moshuar! Isha pranë saj, kërkoja ndonjë gjurmë në sytë e saj miopë, kurse ajo shtrëngonte qepallat, siç bëhet zakonisht kur do që të kujtos diçka.

Kërkoja një zë, një fjali, një aromë. Mendja më kthehej dhjetëra vite pas dhe më sillte në kujtesë se sa frikë ndieja dikur.

Brenda meje diçka më thoshte se *ndoshta ishte ajo*.

Vështroja përreth, a thua se kisha luajtur në teatrin “Carnegie Hall” përpara mijëra njerëzve, dhe ndieja nevojën e ngutshme për të ndarë me dikë atë që ndieja, çudinë që i kisha kthyer diçka asaj gruaje dhe privilegjin që isha i zgjedhuri i saj. Doja të luaja ende, të rrija aty e të mësoja më shumë për të, por infermieret më kishin rrethuar, Dani më përqafoi dhe mjeku përsëriste si papagall: “Ju lumtë, faleminderit, faleminderit! Ishte një ide e shkëlqyer, një ide e shkëlqyer, vërtet!”

U ktheva të kërkoja babanë. U përkula drejt tij dhe e përqafova, duke i pëshpëritur se do të takoheshim në koncertin e ditës së nesërme. Nuk i thashë se sa shumë e doja dhe se isha i lumtur që e takova, edhe pse që të dyja ishin të vërteta.

Gënjeja veten duke menduar se kisha gjetur nënën dhe po ndihesha shumë mirë.

U përkula me nxitim për të përshëndetur të pranishmit dhe u largova shpejt, me frikën se mos e vrisja atë shpresë të çuditshme, që e doja të gjithën për vete.

Koha e tretë

VIVACE NON TROPPO

Kisha lënë emrin dhe numrin tim në sekretari, jo fort e bindur se do të më telefononin.

Në të vërtetë...

Celulari ra një mëngjes të nxehtë e pa erë, ende pa shkuar ora tetë.

- A mund të vini në orën dhjetë? Kam një orë të lirë dhe do t'ju mirëpres me shumë kënaqësi.

Zyra e drejtoreshës së arkivit historik të Institutit të të Pafajshmëve ndodhej në fund të një sërë korridoresh, në të cilat mund të hyje pasi kaloheshin dy oborre të brendshme gjithë dritë. Dera ishte gjysmë e hapur. Trokita lehtë dhe prita derisa një zë tingëllues më tha: "Hyni, hyni!" Një grua trupvogël, me një rreth prej kadifeje të kuqe në kokë, më buzëqeshi ëmbëlsisht kur kërkoja ndjesë.

- Mos u shqetësoni për vonesën! Ndërkohë që ju prisja, u mora me letërkëmbimet. Jam gjer në grykë me to. Nuk e merrni dot me mend se sa letra presin përgjigje! Mezi po pres që t'ju dëgjoj të luani sonete. Tashmë jam gati edhe ta këndoju "Koncertin dysh" të Brahmsit. Keni ardhur për profesor Landin, ma merr mendja? U takova me të para disa ditësh.

Po fusja hundët në diçka që i përkiste vetëm atij, por tashmë isha atje, nuk mund të tërhiqesha dhe drejtoresha më shikonte me një vështrim qetësues, sikur të më njihnte më parë.

- Ma mori mendja që do të kishte ardhur t'ju takonte, edhe pse vazhdon të jetë i bindur se këtu e kanë zanafillën të gjitha shqetësimet e tij.

- Burri juaj është si gjithë jetimët e tjerë. Ata që nuk e dinë origjinën e tyre, janë të fiksuar pas shëmbëlltyrës së një mamaje të mistershme. Secili prej tyre ka në kokë çastin kur besojnë se janë braktisur.

Më dukej se i maste mirë fjalët dhe përpiquej të gjente të duhurat, për t'i dhënë përgjigje asaj që rrezikonte të shndërrohej në një lojë aludimesh dhe hipotezash, pa mundur që unë të arrija në një përfundim të saktë.

- Ashtu mendoni? Jakobi më ka treguar se e kanë lënë këtu. Sidoqoftë, nuk jemi të martuar.

- Maestroja u mor në kujdes nga ky Institut, por shpeshherë e shkuara zbulohet me vështirësi ose nuk zbulohet kurrë. Kushedi sa herë më ndodh që nuk mund të jap të dhëna të plota dhe detyrohem të them ca fjalë të vagullta ngushëlluese.

Zonja fshihej prapa ca fjalive të rastit, por takimi me të më jepte zemër se mund t'i besoja.

- Nuk kam ardhur për profesor Landin, por për vete. Njohja me të ishte dhurata më e bukur që mund të kem marrë ndonjëherë, por u bënë ca muaj që... po ja, jemi larguar nga njëri-tjetri.

- Oh, Dasha, sa keq më vjen! Jeni një çift shumë i bukur dhe pas asaj që më treguat, po e kuptoj se prania në koncertin tonë është një veprim dyfish bujar nga ana e tij!

- Besoni te fati, zonjë? Sot duket sikur askush nuk beson më, e megjithatë ishte fati që më solli në Institutin e të Pafajshmëve në këtë periudhë të jetës. Dua të birësoj ose të marr një jetim në kujdestari dhe Instituti juaj merret me birësime prej shekujsh. Ju keni shtëpi fëmije dhe foshnje. Sidoqoftë, vetëm tani po e kuptoj se këto pyetje nuk mund t'i drejtohen një studiueseje si ju.

- Ju jeni ende e re Dasha. Përse doni të birësoni?

U stepa kur dëgjova pyetjen e saj për gjërat e mia intime, por tashmë nuk mund të tërhiqesha. E bëja për foshnjën. A

mund t'i tregoja për Fatmiun? A mund t'i thosha asaj gruaje se dikur isha e re dhe naive, që e merrja për dashuri xhelozinë e tij të madhe? A mund t'i rrëfeja që jetonim në një rulot në periferi të Milanos dhe të pranoja para saj se kur ai thoshte "në shtrat urdhëroj unë", unë nuk ankoheja? Birësimi i foshnjës ishte e vetmja mënyrë për të mbajtur gjallë kujtimin e Elirës. Ndoshta kështu mund të ndieja diçka të ngjashme me të qenët nënë.

Unë e përmblodha në këtë mënyrë:

- Ime motër dhe bashkëshorti i saj kanë humbur jetën në një aksident rrugor. Djali i saj i vetëm më ka veç mua dhe prindërit e mi, të cilët janë tepër të moshuar për t'u kujdesur për të. Unë nuk mund të bëj fëmijë, sepse burri, me të cilin u largova nga Shqipëria vite më parë, më la si dhuratë shterpësinë.

Edhe unë e njoh turpin, Jakob. Nuk të tregova asgjë dhe ti nuk ngulmove më tej, sikur mes nesh të kishte një marrëveshje të heshtur për t'i shmangur vendet ku ruhej e kaluara jonë. Sekretet nuk marrin frymë nën qiellin e kaltër. Ato fshihen në ndonjë skutë të zemrës dhe rrinë të strukura aty, duke u harruar në heshtje. Pastaj, vjen një çast dhe shpërthejnë pa paralajmërim. Ndoshta tani, teksa ndjek dorën e dirigjentit që dirigjon këtë orkestër të mrekullueshme, erdhi çasti për t'i zbuluar të gjitha.

Ajo skenë më kalon ngadalë në mendje, si sekuenca të mirëfokusuara filmike. Është e diel. Ora shënon afërsisht gjashtë e gjysmë e pasdites. Fatmiu ngrihet nga tryeza dhe pastaj, *bam*, me një goditje të prerë, i gjuan murit me karrige. Muskujt e krahut i janë fryrë si tullumbace dhe trupi i është tendosur nga goditja. Vrapoj sa andej-këtej nëpër rulot, kërkoj një vend ku të mbrohem, por është e pamundur t'i bëj ballë këtij burri shtatlartë dhe gjithë muskuj. Për më tepër, nuk mund të flasësh me Fatmiun kur është i dehur dhe i përhumur në mendimet e tij të padeshifrueshme. Më kap nga shpatullat, më ngre përpjetë duke më kapur për mesi dhe më duket vetja si ato kafshët që i shpien në thertore. Nuk bëj qëndresë, sepse mendoj se mund

të qetësohet, nëse rri urtë. Më fyen, më shan duke përsëritur pa pushim, “kurvë budallaqe, kurvë muti”. Tani ndodhet sipër meje. Më fut gjuhën në gojë; shija e saj është e hidhur dhe ai qelbet erë verë. Ndiej neveri. Fatmiu ma vendos një rën dorë te goja, duke më detyruar të hesht, pastaj më rrotullon në shtrat, më ngre fundin. Ka vendosur të më bëjë të tijën me çdo kusht, edhe pa dëshirën time. Më kap gjithë tërbim dhe unë nuk mund ta ndal furinë e trupit të tij. Nënshtrhem, ndërkohë që goditjet dhe shuplakat shtohen gjithnjë e më shumë.

- Është e drejta ime të të bëj timen! - ulërin, ndërsa më depërton thellë dhe unë ndiej se po mbytem nga poshtërimi. Zgjat pak minuta, që më duken pa mbarim. Pastaj largohet. Unë mbetem vetëm dhe pyes veten se çfarë do të ndodhë tani. Ndiej se më rrëshqet mes këmbëve ajo që mbetet nga një çiftim pa dashuri. E prek dhe në pëllëmbë më ngjitet një masë veshulllore në ngjyrë të kuqe. Marr frymë thellë dhe nis të vjell. Gjaku vazhdon të rrjedhë nëpër kofshë, por nuk janë menstruacionet, dhe ndiej një dhimbje të tmerrshme në fund të barkut. Rri shtrirë në shtrat, e bërë qull në djersë dhe nuk di ç'të bëj. Trupi im hesht, si të ishte gur. Më përshkojnë të dridhura, ndaj mbulohem me çarçaf, por vazhdoj të kem ftohtë. Mbyll sytë. Dëshiroj veç të notoj. Ngrihem. Përpiqem të laj gjakun nga çarçafi, por njollat nuk ikin, njësoj si ato të Krishtit në qefinin e shenjtë. Përreth, nuk pipëtin asgjë dhe nuk e kam idenë nëse ka kaluar një natë, një ditë apo një jetë. Gjendja e mjeruar e rulotit është e padurueshme, e megjithatë vazhdoj të qëndroj aty, mes erës së keqe të çarçafëve, duke pritur që diçka të më nxjerrë nga ajo gjendje. I mbyll sytë dhe pastaj i hap, me shpresën se mund të gjendem diku larg.

Mbledh gjërat e mia, aq sa mundem, mbyll derën dhe nuk e kthej më kokën pas.

Më duket sikur dëgjoj zërin tënd, Jakob.

Po pse nuk më ke treguar asgjë? Nuk më ke pyetur kurrë dhe, po të ta kisha treguar, do të më ishte përgjigjur, i trembur: Si arrite ta harroje diçka të tillë?

Nuk e kam harruar. U bëra shterpë për shkak të një infeksioni në mitër. E mbuluar nga turpi, kisha gjetur forcën që t'u telefonoja Mikelës dhe Nikolës. Ata më dërguan një çek në postë për të paguar biletën e trenit nga Milano në Brindisi. Më pas, nga Brindisi i hipa anijes për në Durrës, dhe prej aty shkova në Tepelenë. Nisa të luaja përsëri në violonçel, u diplomova. Pjesën tjetër tashmë ti e di.

Drejtoresha më shikonte në heshtje, vigjilente, sikur po priste të shtoja diçka tjetër. Me sa duket, historia ime për motrën e vdekur dhe për shterpësinë time, e kishte turbulluar.

- Për t'ju ndihmuar të kuptoni se cila është rruga më e mirë që duhet ndjekur, mund t'ju caktoj një takim me atë që merret me birësimet këtu në Institut, Dasha. A do të qëndroni ndonjë ditë në Firence pas koncertit të sotëm?

- Nesër në mëngjes do të jem këtu. Do t'ju isha shumë mirënjohëse, nëse më lini takim me atë njeri.

Kisha ndërruar temën e bisedës.

- Nuk e merrni dot me mend sa herë, gjatë gjithë këtyre viteve, kam shpresuar se ju, zonjë, do t'i jepnit Jakobit një emër ose një histori rreth së cilës të mund të fantazonte.

- E marr me mend, Dasha. Të gjithë ne kemi nevojë për histori ku mund të mbështesim mendimet tona, por unë duhet të tregohem e përpiktë, duhet të respektoj rregullat dhe ligjet, edhe pse ndonjëherë është tejet e vështirë, më besoni.

Drejtoresha u ngrit nga vendi dhe më kërkoi falje për t'u larguar për pak minuta. Bëri disa hapa në zyrë dhe, kur mbërriti te dera, u kthye nga unë e më buzëqeshi.

- Po shkoj t'ju marr disa materiale për birësimet, Dasha. Kthehem për pesë minuta.

E kisha pritur atë çast, sepse kisha nevojë të mendohesha. Nuk isha aspak e bindur se po bëja gjënë e duhur. Ç'kuptim kishte të pyesja një të panjohur për të ardhmen time, vetëm e vetëm sepse zanati i saj, prej dhjetëra vitesh, ishte gjetja e një familjeje një jetimi? Ndiheja në ankth, por nuk mund të largohesha pa e përshëndetur, si hajdute... Më mirë ta prisja

dhe ta falënderoja që u tregua e gatshme të më ndihmonte. Duhej të mendoja për muzikën dhe Jakobin, për koncertin tonë. Në tryezën e punës, që shkëlqente nga pastërtia, e vetmja gjë që të kujtonte modernizimin, ishte ekrani i ndriçuar i kompjuterit. Pjesa tjetër ishte vetëm letra sipër letrash: dosje të mbushura plot e përplot me fletë, kuti të vjetra me nga një numër dhe një piring zarfesh të gjata, të gjitha njëlloj, me letër ngjyrë gështenje. Tek i pari, paksa i hapur në njërën anë, që tregonte se përmbajtja e tij ishte lexuar para pak kohësh, ishte shkruar me bojë të dukshme “Maestro Jakob Landi”.

Më mjaftoi veç një veprim i shpejtë dhe tinëzar.

Kur ajo u kthye, pas pak minutash, nuk kisha pyetje të tjera.

- Ky është njeriu i duhur për ju, Dasha. Do t’ju ndihmojë të kuptoni diçka më shumë rreth birësimeve, - më tha duke më zgjatur një kartëvizitë dhe një broshurë.

- Faleminderit, zonjë! Ju pres sonte në mbrëmje, atëherë.

Dola jashtë e lehtësuar. Prej kohësh, nuk isha ndier ashtu.

Pas pak minutash, ora shkon tetë dhe është një prej atyre ditëve aq të shndritshme, që duket sikur nuk do të mbarojnë kurrë, ndonëse gjysmëhëna shfaqet midis reve që përshkojnë qiellin e Firences.

Në sheshin “Santissima Annunziata”, fasadat e Brunelleskit i ngjajnë një skenë teatri pa perspektivë, pak a shumë si unë, që jam i emocionuar si një nxënës para provimit të vitit të fundit. Do të luaj sërish me Dashën dhe babai nuk merr pjesë në një nga koncertet e mia prej kushedi sa kohësh. Mendja më shkon përsëri te zonja e veshur me të bardha - po ajo do të vijë? - dhe te fjala që i dhashë tim eti. Në të vërtetë, nuk ma kërkoi ai, madje nuk jam i sigurt nëse e kuptoi kur i pëshpërta atë që kisha ndër mend të bëja, por kanë kaluar dyzet e katër vjet dhe nuk kam shkuar kurrë te varret e familjes Landi.

Do të doja shumë që Dasha të më shoqëronte mes gurëve

të varreve, aty ku Flora është varrosur jo shumë larg mësuesit tim të violinës. I largoj këto mendime dhe përpiqem të mos mendoj se ç’do të ndodhë më tej, paçka se nuk bëj gjë tjetër veçse vazhdoj ta pyes veten nëse do të dojë sërish pranë një të çmendur mendjemadh si unë, që e la të ikte.

Prapa kuintave, dhoma ime e zhveshjes është një dhomëz me orendi të zakonshme: një pasqyrë, një kolltuk paksa i rënë, një karrige, një varëse rrobash, dy shishe me ujë dhe një gotë qelqi, e vetmja tekë prej artisti që ia lejoj vetes kur më pyesin: “Keni ndonjë preferencë, maestro?”

Duhet pak më shumë se një orë që të nisë koncerti dhe unë nuk studioj seriozisht prej shumë ditësh.

Hap këllëfin.

E mbledhur rul mes kadifes së astarit dhe violinës, ndodhet një dosje e hollë dhe e vjetër ngjyrë gështenje.

TË BRAKTISURIT 1950

I mbyll sytë si i verbër dhe e përkëdhel. Duart më dridhen: a është e mundur të jetë ajo që mendoj?

Violina mund të presë. Gjithçka mund të presë.

E hap.

Tek të pesta faqet e plotësuara me shkrim të vockël dore, jam unë.

Atë ditë, supet e sime mëje nuk rriheshin as nga ndonjë rrebesh, as nga breshëri. Më 8 dhjetor 1950, në Firence, binte shumë shi, temperatura shënonte -1°, por unë linda në spital, më priti mamia Mariana Lamberti, më pas, më 17 dhjetor, më regjistruan në Institutin e të Pafajshmëve, ku zgjodhën për mua një mbiemër shumë të bukur. Në fletën e fundit janë edhe ata: 23 qershor 1957, dorëzuar bashkëshortëve Flora dhe Ludoviko Landi, me banim në Fiesole.

Duhet edhe dyzet e pesë minuta që të fillojë koncerti. Nuk jam ndërruar ende. Fraku, këmisha, pantallonat dhe jeleku janë ende të varur dhe unë nuk kam bërë asnjë provë. Violina ime, memece, po përjeton gjithashtu një çast të papërsëritshëm. Në xhepin e brendshëm të dosjes ndodhet një letër bixhozi e prerë përgjysmë. Të dyja gjysmat përbëjnë një të plotë.

Është teta kupë.

“Shenjat” që foshnja kishte me vete, sendet e vogla që nëna vendoste mes rrobave të fëmijës, që ta dallonte nëse ndërronte mendje dhe vinte ta merrte, sepse ndodhte që prindi biologjik pendohej dhe kërkonte ta merrte fëmijën ose të paktën ta shihte atë.

Mendoja se jeta, jeta e vërtetë, ekzistonte vetëm kur i shërbeje me besnikëri muzikës. I kam rënë qark botës prej vitesh dhe isha i bindur se notat arrinin të zgjidhnin gjithçka, si me magji.

Përkundrazi, në këtë çast, fjalët janë magjike: i braktisur, fëmijë prindërisht të panjohur, i paligjshëm, i pranuar në këtë Institut nga materniteti i qytetit, i pagëzuar me emrin Jakob dhe mbiemrin Benvenuto.

Nuk arrij të mendoj me kthjelltësi. Ngatërrohem mes mijëra mendimesh që më kanë dalë jashtë kontrollit.

Fjala “të panjohur” më trazon.

Aty ndodhet edhe një zarf, i ngrënë, pa vulë dhe pullë, me adresën e shkruar me germa të mëdha me makinë shkrimi.

E NDERUARA DREJTORI
E SPITALIT TË TË PAFAJSHMËVE
FIRENCE

E hap ngadalë, sikur mund të shpërthejë nga çasti në çast.

Nga dy fletë të daktilografuara rrëshqet një portret bardhë e zi. Në atë fotografi jo fort të qartë, shfaqet një grua me pamje të zakonshme, e cila qëndron në këmbë përpara një plepi dhe buzëqesh e ligështuar. Është shtatvogël, krahët i ka futur në një triko dhe ka veshur një fund me pala, shumë të gjerë për trupin e saj të imët. Duket rreth të tridhjetave.

E shoh, e shoh përsëri.

Përsëri dhe përsëri.

Buzëqeshja e saj më drejtohet mua. Pjesën tjetër duhet

ta përfytyroj: timbrin e zërit, aromën e saj, krahët e saj rreth trupit tim të vogël.

Letra, e palosur më katërsht, është shkruar me makinë shkrimi.

E hap pa u nxituar.

Kam frikë nga zhgënjimi.

Qetësohu, Jakob! Qetësohu!

Firence, 8 dhjetor 1975

I nderuar zoti Drejtor,

Ju jeni i vetmi njeri kujt mund t'i shkruaj, por jo i vetmi të cilit duhet t'ia shkruaj këtë letër. Më falni nëse ju ngarkoj me këtë përgjegjësi, por edhe pse nuk ma thonë haptas, madje ma fshehin, unë e di se i kam ditët të numëruara. Kanë zbuluar se një sëmundje, që me shumë siguri e kam marrë kur isha fëmijë, më ka prekur një mushkëri dhe tani tumori po më shuan ditë pas dite. Sëmundja e keqe (e quajnë kështu, por cila sëmundje nuk është e keqe?) nisi me të therura në shpatull, por tani, kur mezi arrij të ngre edhe krahët për t'u rënë tasteve (jam daktilografiste), duhet t'i lë dëshminë time spitalit që më shpëtoi nga mallkimi i Zotit. Ju do të më gjykoni, ose jeni mësuar me ato si puna ime, por po ju besoj historinë time, duke shpresuar se mund të jetë e dobishme për ata që ruajnë në kujtesë fëmijët që ju janë besuar.

Sapo kisha mbushur pesëmbëdhjetë vjeç. Punoja si shërbëtoresh e maestro Lorenzo Deli Koli dhe zonjës Klara, gruas së tij të bukur dhe shumë elegante. E gjithë jeta ime ishte të shërbeja, të pastroja, të nderoja teshat dhe të mos i ngrija kurrë sytë. Maestroja u jepte studentëve mësim violine. Të rinjtë e moshës sime më shikonin, edhe unë i shikoja ata, por nuk guxoja as t'i përshëndesja. Zonja Klara kujdesej për Simonin, djalin e tyre katërvjeçar, dhe në mbrëmje, pasi kisha mbaruar punët, më mësonte të shkruaja e të lexoja. Maestro Deli Koli luante në violinë dhe unë i dëgjoja ata tinguj anekënd shtëpisë. Falë violinës së tij, nuk e ndieja aspak peshën e punës së vështirë që isha e detyruar të bëja. Ai ishte gjithmonë tejet i sjellshëm me mua, më fliste me zë të ëmbël dhe shpesh, kur ishim vetëm, më përkëdhelte

teksa më fliste. Isha vajzë e re dhe e parratur me jetën. E kujt tjetër mund t'i besoja, përveç tij? Djersija dhe dridhesha kur ai më prekte dhe e dija se do t'i bindesha për çdolloj kërkesë që do të kishte ndaj meje. Me kalimin e muajve, pas ledhatimeve, erdhën gjëra të tjera, derisa barku im nisi të fryhej. E mbajta të fshehur për disa muaj dhe zonja Klara u tregua shumë zemërgjerë me mua. Ajo mori një vajzë me emrin Maria, me të cilën nuk duhej të flisja, për të fshirë me fshesë, për të mbajtur kovat e rënda, për të larë dhe nderë çarçafët dhe për të pastruar banjat. Ecja në majë të gishtave, nuk bëja zhurmë, e mbaja frymën nga frika se mos i shqetësoja dhe, kur më mbyllën në katin e fundit në papafingo, u lumturova shumë. Atje mund të flija tërë ditën. Kur nuk rrija e shtrirë në shtrat, ulesha pranë një dritareze dhe e kaloja kohën duke parë pemët e kopshtit që kishin një trup të shformuar si imi, duke punuar me shtiza dhe duke përfytyruar fëmijën tim. Padronët më kishin thënë se do të kujdeseshin për ne dhe se do të qëndronim përgjithmonë në shtëpinë e profesorit e të zonjës. Më pas, një ditë dhjetori, ndjeva një dhimbje si kurrë ndonjëherë. Dridhesha e tëra. Më dërguan në spital, ku pas dy ditë dhimbjesh, linda foshnjën që nuk e pashë më. Arrita t'i jepja, fshehurazi, një gjysmë letre bixhozi një infermiereje, e cila më premtoi se do t'ia jepte me vete foshnjës. Më dërguan të punoja në Milano, te disa të njohur të maestros dhe të zonjës Klara, te bashkëshortët Bonvicini, të cilëve, fatmirësisht, u hyra në zemër. Ata më çuan që të ndiqja një kurs për daktilografi. Familjen Deli Koli nuk e takova më kurrë. Në moshën njëzetënjëvjeçare, dija të shtypja në makinë shkrimi, si dhe të stenografoja dhe gjeta një punë në një ndërmarrje që prodhonte pjesë mekanike. Atë vit, në 1956-n, takova një burrë dhjetë vjet më të madh se vetja, i cili më kërkoi të martoheshim. Nuk e dashuroja me atë zjarrin që kisha lexuar nëpër romane, por e doja. Shkuam të jetonim në një apartament në Milano, në shëtitoren "Porta Vigentina". E lashë punën, pas pak kohësh, mbeta shtatzënë dhe lindi Xhovana, vajza ime e vetme. Ai, vogëlushi, u varros në zemrën time. Sa herë që qante Xhovana, më kujtohej zëri i foshnjës së sapolindur, të cilin e humba menjëherë. Mund të kishte ditë që nuk mendoja për të, por sapo shihja një karrocë bosh apo dëgjoja zërin e ndonjë foshnje, më vinte ndër mend gjithçka. Im shoq nuk di asgjë. Kjo e fshehtë ka mbetur përgjithnjë e tillë.

Më 10 dhjetor 1959, i hipa trenit për të shkuar në Firenze, me pretekstin se do të takoja familjen e vjetër të maestro Deli Kolit. U paraqita në Spitalin e të Pafajshmëve me një gjysmë letre bixhozi që e kisha ruajtur. Doja që ta shihja të paktën djalin, por vogëlushi Jakob, kështu ia kishin vënë emrin, ishte birësuar. Në shpirt, më mbeti brenga dhe pesha e fajit që nuk bëra asgjë. Po si mund të ngrija krye ndaj fatit tim? Shpresoj që ai fëmijë të ketë gjetur një familje, e cila t'i ketë dhënë ngrohtësinë që nuk munda t'i jepja unë. Kundër dëshirës sime, duhet ta dini. Ndonëse kurrë nuk ka për të marrë vesh gjë për mua, dua që të paktën Ju, që njihni shumë gra si puna ime, të më falni që nuk u ktheva në kohë. Do ta marr me vete në varr kujtimin e së qarës së tij dhe lutem që sot ai fëmijë të jetë një djalë i ri i lumtur dhe i kënaqur nga jeta.

Ju lutem, i nderuar Drejtor, të pranoni ndjesën time dhe përshëndetjet e mia më të përzemërta.

Adelina Biankalani

Është edhe një fletë e fundit, një shënim i çuditshëm me ca vizatime.

Është harta e pozicionit të yjeve dhe pas saj, janë shkruar ca parashikime fatlume që përmbledhen në pak fjali të kodifikuara. Zbuloj se jam shenja e Shigjetarit, me ashendent Shigjetarin. Dielli dhe Afërdita në shtëpinë e dymbëdhjetë paralajmërojnë vetmi dhe mungesë të figurës atërore, me gjasë edhe vuajtje nga dashuria. Hëna në shtëpinë e njëmbëdhjetë dhe Jupiteri në shtëpinë e dytë: talent për muzikën, popullaritet, mundësi për fitime të majme. Plutoni në shtëpinë e tetë: prirje e spikatur ndaj aktivitetit seksual. Është një portret i kodifikuar që Adelina, shërbëtorja e tallur, kishte krijuar duke u zbavitur me artin e Uranisë, muzës së astronomisë.

E mbaj fletën në dorë dhe mendoj se universi e ka rigjetur rendin e tij, ndërsa unë dhe Dasha jemi dy planetë pezull në qiell.

Ndihem si në rënie të lirë, sikur në shtyllën kurrizore të më jetë futur një tel hekuri dhe të mos kem ku të kapem. Gjithçka duket sikur shkrihet në një dhimbje të re, befasese,

krejtësisht ndryshe nga çdo gjë që kam ndier më parë, e cila ka bërë fole diku në gjoks, në kafazin e krahavorit. Pse nuk arrij ta lë veten të lirë në këtë kurth emocioneve që më është ngritur? Pse papritmas nuk më intereson më që të bashkoj pjesët e pazëllit?

Mbyll sytë dhe shoh gishtërinjtë e vegjël të Adelinës që godasin mbi tastierë, çekiçet e vegjël që shpëputen nga letra, qëndrojnë pezull për disa sekonda dhe pastaj shkruajnë këto falje që mbërritën shumë vonë tek unë.

Kam mijëra pyetje në kokë dhe kushedi se pse më vjen ndër mend lufta. A do të ketë pasur dikë që ta përqafojë kur është gjendur përpara tmerrit të luftës, apo do t'i ketë shpëtuar asaj duke u strehuar në ndonjë kamp fushor? Po motra ime, jetime prej së njëjtës nënë, ku vallë do të jetë tani? Në trupin tim... rrjedh gjak violinisti. Kësaj here, muzika - çfarë paradoksi! - më bën të ndihem si një shtëpi e rrafshuar prej bombardimeve të armikut.

Orët e fundit u enda kot vërdallë, i përhumur dhe në kokë më rrihte vetëm një mendim: ç'të bëj tani me këtë pllakë perkujtimore që ajo grua, e rishfaqur në jetën time dhjetëra vite me vonë, deshi të më linte?

Tashmë mund t'u jap fund përfytyrimeve dhe shenjtë-rimeve të saj.

Tashmë fantazma e saj është një fotografi, e cila... nuk më hyn më në punë. Nuk kam më kujtime që duhet t'i ndreq dhe as që kam ndër mend të kërkoj të dhëna rreth familjes Deli Koli.

Papritmas, më kaplon një ndjesi qetësie, ndihem i çliruar.

Edhe mllëfi u largua.

Tani dëgjoj Dashën. Na ndan një mur i hollë prej dërrase. Tingulli i violonçelit të saj mbërrin i mekur tek unë, si një shi i imët. Sa do të doja të trokisja në dhomën e saj të zhveshjes, ta shtrëngoja në krahët e mi e t'i kërkoja falje që isha treguar aq egoist, por përmbahem e nuk vrapoj drejt saj. Kisha marrë dhuratën më befasese, por ndërsa kërkoja me ngulm një dëmshpërblim, prisha të vetmen gjë për të cilën duhej të kujdesesha: dashurinë tonë. Ndoshta kjo ndodh kur njerëzit

që mendojmë se kanë vdekur, janë ende gjallë brenda nesh. Prania e tyre e padukshme e ndot të tashmen tonë dhe ne s'mund të bëjmë asgjë. Duhet të mësoj të bashkëjetoj me të vdekurit përpara se të jetë shumë vonë - *apo tashmë është tepër vonë?* - duhet të mësoj që të rri mes njerëzve të gjallë, të gjallë si ata aty jashtë që po më presin mua.

Të gjallë si Dasha dhe ai fëmijë, që kushedi, mund edhe të më dojë, ndonjë ditë.

Kam ende njëzet e dy minuta kohë.

Nga streha ime e sajuar prapa kuintave, arrij të dëgjoj zhurmën e publikut që po zë vend, atë gumëzhimë zërash që e kam dëgjuar me qindra herë nëpër sallat e koncerteve. Përfytyroj ato gratë e moshuara të azilit që po i sjellin me karrocet e tyre me rrota, sikur të ishin pako dhuratash të lidhura me fjonë.

Përgjoj prej këtu atë që po ndodh në botën jashtë. I bie qark kësaj dhomëze, që është pak më e madhe se kabina e dushit, dhe nuk jam në gjendje t'i jap një kuptim gjithë kësaj. Tani që u çlirova prej helmit që e mbaja prej vitesh në shpirt, kam nevojë veç për Dashën.

Jashtë ka rënë një errësirë solemne, absolute, e natyrshme.

E heq violinën nga këllëfi, marr harkun në dorë, por më duket sikur e gjithë energjia që më kishte mbajtur në këmbë deri tani, befashka ka mbaruar. Nuk dua të di më asgjë tjetër për të kaluarën time, por ç'do të bëhet me mua pas gjithë kësaj? E ardhmja ime ka kuptim vetëm nëse Dasha do të qëndrojë pranë meje.

Kolegët e orkestrës janë ngjitur në skenë. Që këtu, mund të dëgjoj gumëzhimën e veglave që po akordohen.

Trokasin në derë.

- Dhjetë minuta, maestro! - lajmëron drejtori i skenës. Vishem. Nuk kam kohë që të tret morinë e emocioneve që më pushtojnë dhe therjen e vazhdueshme që ndiej në krahavor. Zëri i altoparantit është i prerë: "Zonja dhe zotërinj, mirëmbërë! Koncerti do të fillojë pas dhjetë minutash. I lutemi publikut që të zërë vend e të fikë celularët."

Arrij të shquaj Dashën pas kuintave. Sa do të doja të zhytesha në flokët e saj, ta mbuloja me puthje dhe pyetje! Ndërkaq, ndiej se më pushton një qetësi e çuditshme dhe çdo fjalë më duket e papërshtatshme dhe trashanike. Ka zgjedhur veshjen time të parapëlqyer, një këmishë të bardhë me mansheta të gjera, një fund të zi dhe një palë sandale të sheshta. Është ajo Dasha hermafrodite dhe e rafinuar që më trullos me kundërmimin e parfumit “Shalimar”, që vrapoja t’ia blija sapo shikoja që shishes po i vinte fundi.

Hyj në skenë duke m’u marrë fryma. Lotët më shpojnë sytë, por përpiqem ta mbledh veten. Dasha ecën e sigurt përpara meje, duke e mbajtur thesarin e saj të çmuar mes krahëve me një thjeshtësi të mrekullueshme dhe për ta pasur zili. Ecim të shoqëruar nga duartrokitjet që ngrihen nga një dallgëzim karrigesh të kuqe plastike. Shquaj ndonjë fytyrë të njohur në rreshtin e parë. Burrat elegantë të veshur me kostume të zeza dhe gratë gjithë ngjyra duket sikur na thonë: “Jemi gati, kemi ardhur këtu për ju”.

Ja qetësia inkurajuese e dritave që shuhet para se të nisë muzika.

Kur po ngjitesha në skenë, preka lehtas mëngën e frakut të tij dhe adhurova valëzimin e flokëve të tij të thinjur dhe shpatullat e gjera. Trupi i tij është plot me energji. E vëzhgoj ngultas në fytyrë për të kuptuar pasojat që kanë lënë tek ai ato fletë të zverdhura: i ka sytë të njomur. Duket se emocionet nuk mund t’i mbajë të fshehta dhe veç për vete.

Sheshi është i mbushur plot e përplot. Të vonuarit nxitojnë të ulen në karriget e tyre.

E vështroj atë dhe ndiej se ne jemi e vërteta e njëri-tjetrit. Pasioni ynë duket se shkrihet në një intimitet të ri, ku zemërata dhe brejtjet e ndërgjegjes janë paqësuar, ku heshtjet nuk arrijnë të shkatërrojnë më asgjë dhe fjalët janë shpëtimtare, ku muzika kthehet në jehonë të dashurisë dhe kjo më bën të ndihem e plotë, siç nuk jam ndier me askënd tjetër, përveç tij.

U ktheve, Jakob?

Nis me pjesën e parë solo. Violonçeli fillon me një pëshpërimë që rritet ngadalë, fryhet dhe vërshon në një rrëke notash, ndërkohë që orkestra duket sikur rri, gjithë respekt, mënjanë. Violina, violonçeli, Jakobi, Dasha: gjithçka është e re, si një vegim. Kurrë nuk kam qenë kaq i ndërgjegjshëm për mënyrën se si bëja muzikë, por luajtja në violinë ka përkuar gjithnjë me kohën e tashme, dhe tani e di se e dua Dashën më shumë se veten dhe dëshiroj t’ua tregoj të gjithëve, duke nxjerrë nga telat emocione që i kam mbajtur të burgosura prej muajsh. Nuk është merita e letrës së nënës sime dhe as e dosjes së pluhurosur të Institutit të të Pafajshmëve.

Është meritë e Dashës.

Shumë njerëz e kalojnë jetën duke kërkuar dashurinë, por pa mundur ta gjejnë atë. Unë jam fatlum dhe tani duhet të luaj për të shprehur mirënjohjen time. Tensioni që na mban të bashkuar bëhet herë pas here i papërballueshëm.

Por sidoqoftë ky është një pajtim.

Është një ribashkim me të kaluarën e ndërtuar nëpërmjet copëzash dhe hijesh, një ribashkim me diçka të çmuar që rrezikova ta humbisja prej makutërisë sime.

Nuk jam një njeri që ka pasur një jetë të lumtur, por nuk mund të luash duke derdhur lot atëherë kur vetmia, në të cilën muzika është aranzhuar, nis të davaritet. Muzika tani është përsëri rend, harmoni, kuptim. Shpirt.

Ndonjëherë, shpirtrat largohen për faj të një... keqkuptimi. Edhe unë, pa e ditur, tani po lutem, sepse lutja është falënderim, edhe atëherë kur nuk pret asgjë. “Zoti të dëgjon”, - më thoshte babai kur gjërat shkonin keq. Shpresoj se po më dëgjon edhe tani, kur hëna hyn dhe del prej reve, ndërkohë që Brahmsi rrjedh, ndërsa flautet, klarinetat dhe fagotët shkrihen, si mjalti te buka, me rënkimin e kornove.

Në një mënyrë a në një tjetër, gjërat përmbushin rrugëtimin e tyre dhe ajo mbrëmje dhjetori kthehet në një mbrëmje të zakonshme. Brahmsi ynë është ndryshe sonte, sikur po më zbulon se partitura është kompozuar për trupat tanë të bashkuar dhe jo për të rindërtuar një marrëdhënie të vjetër e të krisur në mënyrë të dhimbshme.

Ndoshta nuk arrijmë ta njohim vërtet muzikën për aq kohë sa nuk njohim dashurinë, nëse ekziston ndonjë e tillë, por unë e di pse Jakobit i janë mbushur sytë me lot. Edhe sikur të mos dija asgjë, ai ka aq pak të fshehta, sa edhe ato do të shndërroheshin në gënjeshtër.

Në sytë e tij, lexoj një peng që mbërrin në sytë e mi. Vështrimi i tij kërkon falje, por unë nuk kam për çfarë ta fal. Muzika jonë, ajo e së shkuarës dhe kjo e së tashmes, kumbon sërish si një zë i vetëm. Tingujt e lartë depërtojnë në zemër, struken aty, bien me tone të shpejta, të ngutshme, derisa kori i ethshëm i orkestrës bëhet sërish i ëmbël si ninullë.

Një besim i ri lind brenda meje. Sa ndjesi e bukur të jesh dikush për dikë! Brahmsi pret si me thikë kohën e shkuar. Notat e tij rendin, shkasin dhe rrëshqasin, çdo pasazh muzikor dridhet si xham, madje edhe heshtja, mes një lëvizjeje dhe një tjetre, shndërrohet në një shenjë bashkëveprimi.

Jemi si dy fëmijë pas një ndarjeje që kurrë nuk e donim dhe që kemi shpëtuar nga mbytja në detin e mendimeve të ankthshme e ligështuese.

Po pres me padurim që të rri vetëm me Dashën. Çdo qelizë e trupit tim e dëshiron atë. Eksitohem vetëm duke e parë. Sa do të doja të isha në një shtrat e të bëja dashuri me të! Kur ajo kthehet drejt meje, besimplotë dhe buzagaz - me atë buzëqeshjen e saj çarmatosëse - unë marr frymë i çliruar. Më

duket sikur tre muajt, një javë dhe pesë ditët kanë qenë veçse një gjumë i shkurtër, një makth nga i cili jam zgjuar.

Tani violonçeli i saj po luan refrenin, pastaj është radha ime dhe e tërë orkestrës.

Brahmsi vjen në ndihmë, qetëson mllëfin me lëvizjet e theksuara të harkut, çdo veprim çliron shpirtin.

Hëna e mbush sheshin dhe nën vezullimin e dritave, lëkura e Dashës duket edhe më e bardhë. Në kokë, më kalojnë disa pyetje për të cilat do të marr përgjigje: si i ra në dorë dosja? Mos vallë drejtoresha u tregua zemërgjerë? Do të kemi kohë për të folur e stërfolur për këto gjëra.

Mrekullia e muzikës po ndodh tani, teksa luajmë bashkë dhe notat rrjedhin nga krahët tanë pa u detyruar prej nesh.

Më fal, Dasha, që nuk ta tregova sekretin tim. Ta fsheha atë ngjarje që më kishte pushtuar mendimet për dhjetëra vite me radhë, sepse më vinte turp.

Për Florën.

Për veten.

Për atë familje të gjymtuar.

Tani që dirigjenti po u kërkon më shumë tingull harqeve dhe më pak emfazë veglave të tunxhit, në fytyrën e Jakobit lexoj një dëshirë të vazhdueshme për t'u ndier i lumtur, sikur lumturia të ishte i vetmi qëllim i këtij koncerti.

Ai e di mirë çfarë ndiej, e di që në "Koncertin dysh" violina dhe violonçeli duhet të jenë vetvetja më shumë se në çdo koncert tjetër, ndërsa ne tani jemi një instrument i ri me tetë tela. Më shumë se një dialog, kjo që po bëjmë, është një gërshetim i pazgjidhshëm melodish, arpezesh, tingujsh të dyfishtë.

Falë fuqisë së mistershme të muzikës, yjësitë bashkohen në një harmoni të përkryer qiellore. Është një fillim i ri, ngjyrat janë ndryshe, aromat ndryshe, ndjesia e të luajturit së bashku është ndryshe nga gjithë herët e tjera, madje edhe sheshi "Santissima Annunziata" që përshkohet nga vezullimi i dritave, duket edhe më mikpritës.

Mbaroi. Akordi i fundit fashitet, krahu i dirigjentit ulet ngadalë dhe ne qëndrojmë pa lëvizur deri kur publiku shpërthen në duartrokitje të stuhishme. Thërrasin “Ju lumtë, ju lumtë!” duke brohoritur me duart e ngritura sipër kokës.

Hedh sytë në plate dhe mes rrëmujës së publikut, shquaj zonjën e keqkuptimit në karrocën e saj me rrota. Sonte luajtëm edhe për të dhe Adelinën, për Flora Landin, për Antenore Defendentin, për Agata Smeraldën dhe Rodolfo Eçesivin, për Të Parin e Vitit, Durimin e Himnit, duke u rrëfyer atyre atë që muzika na rrëfen neve prej vitesh. Luajtëm për babanë, që ishte ulur në plate bashkë me shokët e azilit.

Je sërish këtu, zemër. Ta shtrëngoj dorën duke u përkulur përpara publikut. Te ti gjej fuqinë dhe paqen që bien mbi ne si një tis. Të shtyj drejt pjesës së përparme të skenës, që të marrësh të gjitha duartrokitjet. Unë nuk kam nevojë për to sonte. Më shikon me ngurrim, më pas bindesh, hedh një hap të sigurt dhe ndalesh në mes të skenës, mbështet duart në ijë, merr duartrokitjet e publikut dhe nderon me një përkulje gjithë hijeshi dhe magji.

Të tërheq pas vetes, tani. Të puth, pa pikë turpi, dhe e shpreh hapur devotshmërinë time. Asgjë tjetër nuk ka më rëndësi. E di që do të jesh përgjithnjë me mua dhe se lindja ime do të mbetet si një fantazmë që e ka gjetur qetësinë në këtë vend kaq të dashur.

Nis të bjerë shi, disa pika, një, dy, njëqind pika mbi lëkurën e nxehtë. Pastaj, aty për aty, qielli hapet në një përqafim. Hëna na ndriçon rrugën. Fishekzjarrët për festën e Shën Jovanit shpërthejnë në xixëllima, aq pranë nesh, sa duket sikur është mesi i ditës.

Pas gjithë kësaj, çfarë tjetër, përveç heshtjes?

“Koncerti dysh në La minor për violinë, violonçel dhe orkestër opus 102” është kompozimi i fundit i Johanes Brahmsit (1833-1897) për instrumente soliste.

U luajt për herë të parë në Teatrin e Shtetit në Këln, më 18 tetor 1887. Brahmsi e kompozoi këtë koncert i shtyrë nga dëshira për të rilidhur marrëdhëniet me këshilltarin dhe mikun e tij të ngushtë, violinistin Jozef Joakim. Klara Shuman e quajti këtë koncert si “vepra e pajtimit”.

ISTITUTO DEGLI INNOCENTI • FIRENZE

ESPOSTI
U
1950

Mod. 52

ISTITUTO DEGLI INNOCENTI DI FIRENZE

INSERTO

delle Carte relative all'Illegittimo non riconosciuto

segnato di Lettera U N. 51

Cognome e Nome Jacopo Benvenuto
Data di nascita 8 dicembre 1950

DOCUMENTI

Atto di Nascita

Ordinativo di ricovero

Verbale di ammissione

Certificato di battesimo

A di 17 / 12 1950

Il Deposito dell'Istituto degli Innocenti di Firenze riceverà in consegna (oppure : registrerà) la creatura distinta di lettera M.....N.....51..... anno 1950.. nata il 8 dicembre 1950 a ore 8,20.....figlia di ignoti.....
come da Verbale di questo stesso giorno con le annotazioni seguenti:

Stato Civile.....esposto..... Sesso maschile...

Nome e Cognome
.....M.M...... è battezzata.

IL SEGRETARIO GENERALE

[Signature]

Ricevuto il modulo d'identificazione da consegnare alla madre.

La presentatrice

il parto è avvenuto nella casa posta in Via degli Alfani, 62 -
Maternità da una donna che non consente di essere nominata.

ISTITUTO DEGLI INNOCENTI DI FIRENZE

Prot.N. 5514

Allegati N.

L. 17 dicembre 1950

Risposta al foglio del

OGGETTO: Iscrizione all'Anagrafe

Sig. SINDACO DEL COMUNE di
(Ufficio Anagrafe)

FIRENZE

Si comunica alla S.V., per le debite annotazioni su codesti registri, che il 17 dicembre è stato ammesso in questo Istituto con provenienza dalla locale Maternità il minore Jacopo Benvenuto, figlio di ignoti, ivi nato l'8 dicembre 1950.

Con osservanza.

IL PRESIDENTE

(AVV. *[Signature]*)

Indicare nella risposta il numero e la data della presente - Trattare su solo argomento.

CHIESA DELL' OSPIZIO DI MATERNITA'

PER USO ECCLESIASTICO

Atti 10/12/1950

Si attesta dal sottoscritto che quest'oggi è stato somministrato il Sacramento del Battesimo ad un ... bambino figlio...

di Ignoti, nato il dì

8 dicembre 1950 ore 08,20

a cui sono stati imposti i nomi di Jacopo

ed il cognome di Benvenuto

IL CAPELLANO

[Signature]

N. 56

DATA DI NASCITA

Li 17 dicembre 1950

PROVENIENZA

Maternità

OSSERVAZIONI

A di 17/12 1950

Nome Jacopo

Cognome Benvenuto

di

figlio di ignoti

a di detto ad ore 10:40 fu

all'assistenza la sumnominata creatura

di sesso maschile

da Marianna Lambertini ostetrica di Maternità

con atto di nascita del comune di Firenze

nata in Firenze il 8 dicembre 1950

ad ore 8:20

Battezzata nella Chiesa di Maternità

Vedi giustificazioni del corrente anno N. 1750

1757 23 giugno - consegnata ai coniugi Flora e
Ludovico Landi dimoranti in Fiesole

Falënderime

Marilena Rossi-n, e cila me durim më dha orientimin e duhur që të mos dilja nga binarët;

Françoise Brun-in, e cila, para se të jetë një përkthyesë e shkëlqyer, është një lexuese e çmuar.

Dhe, si gjithnjë, falënderoj agjenten dhe mikeshën time të vyer *Vicki Satlow-n*.

Kur përfundoj një roman, e kuptoj se duhet të falënderoj shumë njerëz për zemërgjerësinë e tyre, për këshillat dhe ndihmesën e vyer. Pa ta, nuk do t'ia dilja mbanë. Falënderoj:

Federica Momenté-n dhe *Lucia Ricciardi-n*, që më hapën dyert dhe arkivin e çmuar historik të Institutit të të Pafajshmëve;

Elida Pali-n e Orkestrës së Majit Muzikor Fiorentin, për rrëfimet e saj rreth violonçelit;

Lorenzo Fuoco-n e Orkestrës së Majit Muzikor Fiorentin, që më dhuroi kujtimet e fëmijërisë së tij si violinist;

Antonio Pavani-n e Orkestrës së Majit Muzikor Fiorentin, i cili ishte i pari që më foli për “Koncertin dysh” të Brahmsit;

Nicola Lisanti-n, për librat që më ka huazuar dhe ka lexuar e rilexuar tekstin;

Daniele Milazzo-n, një mik studiues dhe “falsifikator” i shkëlqyer;

Franco Manfriani-n, që di gjithçka për historinë e muzikës;

Fabio Ceresa-n, që me durim di të shpjegojë se ç'është “dramaturgjia”;

Giulia Ichino-n, e cila qe e para që më bëri të mendoja për Dashën dhe historinë e saj;

Paola Peretti-n, falë së cilës një libër nuk bëhet kurrë “produkt”;

Valeria Frasca-n, *Isabella D'Amico-n* dhe *Patrizia Renzi-n*, që janë të pagabueshme dhe plot pasion;

CIP Katalogimi në botim BK Tiranë

Calvetti, Paola

Të pafajshmit: roman / Paola Calvetti;

Përkth. Romina Kasharaj; Red. Bledar Çepele, Edvina Sojati

– Tiranë: Living, 2017

140 f.; 15,2 x 22,8 cm.

Tit. origj.: Gli innocenti

ISBN 978-9928-216-27-4

1.Letërsia italiane 2.Romane

821.131.1 -31

